

KPN PENSIOENFONDS

Jaarverslag

2022

In dit jaarverslag

	Onze missie, visie en doelstellingen	3
	BESTUURSVERSLAG	
	Meerjarenoverzicht van kerncijfers en kengetallen	5
	Voorwoord	7
	Verslag van het bestuur	9
1	Je pensioenfonds financieel	10
2	Beleggen voor een goed pensioen	15
3	Transparant over kosten	34
4	Onze organisatie: zo zorgen we voor je pensioen	41
5	Risico's beheersen	48
6	Over je pensioen	57
7	Actuariële analyse	63
8	Verwachte gang van zaken	67
9	Verslag Intern Toezicht	70
10	Verslag Verantwoordingsorgaan	74
	JAARREKENING	
11	Jaarrekening	79
	OVERIGE GEGEVENS	
12	Overige gegevens	123
	BIJLAGEN	
13	Bijlagen	136
	Bijlage Personalia	137
	Bijlage Code Pensioenfondsen	141
	Bijlage Begrippenlijst	147
	Bijlage SFDR-rapportage 2022	158

Onze missie, visie en doelstellingen

Onze missie

Het pensioenfonds wil een betrouwbare, adequate en transparante invulling geven aan de pensioenovereenkomst, waarbij het streven is het pensioenresultaat in euro's over een voortschrijdende periode van vijftien jaar te maximaliseren. In de communicatie naar (gewezen) deelnemers, pensioengerechtigden en de werkgever zal het pensioenfonds nadrukkelijk de mogelijkheden binnen de pensioenregeling naar voren brengen.

Onze visie

Het pensioenfonds zorgt voor een actieve betrokkenheid van de belanghebbenden, waarbij het streven is dat zij een realistische verwachting krijgen van het pensioenresultaat. Het pensioenfonds monitort en vervult een actieve rol ten aanzien van de ontwikkelingen in de pensioensector, is daar onderdeel van en zorgt voor tijdige implementatie van gewijzigde maatschappelijke inzichten en wet- en regelgeving. Het pensioenfonds beoordeelt periodiek zijn bestaansrecht. Het pensioenfonds heeft op basis van de huidige omvang, professionele governance en de huidige efficiënte bedrijfsvoering, bestaansrecht voor de uitvoering van de collectieve pensioenregeling.

Onze doelstellingen

→ 1

Het pensioenfonds heeft een lange termijn doelstelling (15 jaar), waarbij het streeft naar een maximalisatie van het pensioenresultaat (prijsinflatie), rekening houdend met in het verleden gemiste toeslagen. Evenwichtige belangenafweging is een integraal onderdeel van de totstandkoming van het beleid.

→ 2

De beheersing van continuïteit is gewaarborgd en de uitvoering van pensioenregelingen vindt nu en in de toekomst juist, tijdig, beheerst en volledig plaats.

→ 3

Integere bedrijfsvoering is onderdeel van de cultuur en stemt overeen met de geldende maatschappelijke normen.

→ 4

De communicatie richting deelnemers (betreft zowel actieve deelnemers, gewezen deelnemers als pensioengerechtigden) is gericht op:

1. het bieden van handelingsperspectief voor de deelnemer;
2. het bouwen van en werken aan de relatie tussen de deelnemer en het pensioenfonds;
3. bewustwording van belang en noodzaak van beleggen en het positieve effect van maatschappelijk verantwoord beleggen daarbij.

→ 5

Het pensioenfonds participeert actief in de maatschappelijke discussie over de ontwikkelingen in de pensioensector voor zover het de eigen scope van het pensioenfonds betreft.

Meerjarenoverzicht van kerncijfers en kengetallen

Bedragen x € 1,0 miljoen	2022	2021	2020	2019	2018
Aantal verzekerden (per eind van het jaar)					
Deelnemers, actief en voortgezet	10.656	11.497	12.025	12.366	13.281
Gewezen deelnemers (slapers)	39.003	39.266	39.581	39.708	38.506
Pensioengerechtigden	23.243	22.445	21.611	20.775	20.197
Totaal aantal verzekerden	72.902	73.208	73.217	72.849	71.984
Pensioenen					
Kostendekkende premie	163	184	169	150	161
Gedempte kostendekkende premie	118	125	98	102	100
Ontvangen jaarpremie	121	128	127 ¹	113	115
Uitvoeringskosten	10	9	10	9	8
Uitkeringen	284	252	242	233	220
Toeslagverlening ²					
Actieve deelnemers	10,50%	2,57%	0,11%	0,41%	1,11%
Gewezen deelnemers en pensioengerechtigden	11,82%	2,57%	0,13%	0,48%	1,16%
Inhaaltoeslag actieve deelnemers ³	0,00%	0,83%	0,00%	0,00%	0,00%
Inhaaltoeslag gewezen deelnemers en pensioengerechtigden ³	0,00%	0,83%	0,00%	0,00%	0,00%
Vermogen en solvabiliteit					
Aanwezig eigen vermogen	1.842	3.073	1.830	1.756	1.280
Minimaal vereist eigen vermogen (Pensioenwet art. 131)	313	399	419	385	356
Vereist eigen vermogen (Pensioenwet art. 132)	1.447	1.718	1.780	1.684	1.522
Technische voorziening risico pensioenfonds	7.491	9.489	9.980	9.179	8.064
Technische voorziening risico deelnemers	1.068	1.376	1.264	1.192	1.030
Actuele dekkingsgraad	121,5%	128,3%	116,3%	116,9%	114,1%
Beleidsdekkingsgraad	128,9%	125,3%	110,3%	114,3%	120,1%
Duration van de voorziening	15,6	17,8	18,6	18,2	17,5
Gemiddelde marktrente	2,7%	0,5%	0,1%	0,7%	1,4%

1. De ontvangen premie in 2020 is inclusief de koopsom voor de affinanciering van het VPL-pensioen, die apart bij de werkgever in rekening is gebracht.

2. De toeslag die per 1 januari van enig jaar wordt toegekend, wordt verwerkt in de balans van 31 december van het jaar ervoor.

3. De inhaaltoeslag van 1 januari 2022 geldt voor actieve en gewezen deelnemers en pensioengerechtigden die deelnamen aan de pensioenregeling per 31 december 2008. De inhaaltoeslag en eventuele nabetaling worden bepaald over het pensioen dat is opgebouwd tot en met 31 december 2008. De inhaaltoeslag was reeds verwerkt in de financiële positie ultimo 2021.

Bedragen x € 1,0 miljoen	2022	2021	2020	2019	2018
Kostenratio`s					
Pensioenbeheerkosten ⁴ (in euro per deelnemer/pensioengerechtigde)	€ 217	€ 194	€ 206	€ 213	€ 222
Vermogensbeheerkosten ⁵ (in % van het gemiddeld belegd vermogen)	0,62%	0,71% ⁶	0,65% ⁷	0,55%	0,47%
Transactiekosten (in % van het gemiddeld belegd vermogen)	0,12%	0,11%	0,12%	0,13%	0,26%
Beleggingen					
Beleggingen risico pensioenfonds ⁸	9.420	12.672	11.918	11.053	9.445
Beleggingsopbrengsten risico pensioenfonds	-3.068	858	970	1.689	-176
Beleggingen risico deelnemer	1.068	1.367	1.264	1.192	1.030
Beleggingsopbrengsten risico deelnemer	-283	137	104	184	-39
Samenstelling beleggingsportefeuille					
Aandelen ⁹	30,0%	38,4%	36,5%	34,0%	37,4%
Vastrentende waarden	53,5%	50,1%	50,7%	56,3%	50,4%
Vastgoed	12,1%	7,7%	7,0%	8,0%	9,3%
Derivaten	-15,0%	0,3%	4,3%	2,3%	1,6%
Liquide middelen ¹⁰	19,4%	3,5%	1,5%	-0,6%	1,3%
Beleggingsrendement (exclusief vermogen in BPR-regeling en premiedepot)					
Jaarrendement portefeuille ¹¹	-24,5%	7,4%	9,2%	18,3%	-1,7%
Afgelopen 5 jaar in % ¹²	0,6%	7,9%	8,7%	7,5%	8,3%
Afgelopen 10 jaar in % ¹²	4,7%	9,0%	9,3%	9,4%	9,1%

4. De pensioenuitvoeringskosten worden gerapporteerd in euro's per deelnemer, waarbij het aantal deelnemers de som is van het aantal actieve deelnemers en pensioengerechtigden. In deze kosten zitten geen schattingselementen. De kosten per deelnemer in 2021 zijn gecorrigeerd voor het deel van de WTP-kosten over 2021 die in 2022 betaald zijn.

5. De vermogensbeheerkosten zijn exclusief transactiekosten.

6. De vermogensbeheerkosten van het jaar 2021 zijn in het jaarverslag van 2021 € 19,8 miljoen, (0,16%) te laag gerapporteerd. De gecorrigeerde cijfers zijn in deze tabel verwerkt.

7. De vermogensbeheerkosten van het jaar 2020 zijn in het jaarverslag van 2020 € 1,1 miljoen (0,01%) te hoog gerapporteerd. De gecorrigeerde cijfers zijn in deze tabel verwerkt.

8. De balanswaarde van de beleggingen bestaat uit de beleggingen voor risico pensioenfonds, marktwaarde derivaten, vorderingen inzake beleggingen die zijn gepresenteerd onder de vorderingen op de balans en de schulden inzake beleggingen die zijn gepresenteerd onder de schulden op de balans.

9. Private equity maakt onderdeel uit van de categorie aandelen.

10. In 2019 negatief vanwege een negatieve tegenwaarde van de futures.

11. Inclusief derivaten en inclusief het rendement op het solvabiliteitsdepot.

12. Het rendement is berekend op basis van de geometrische methode.

Voorwoord

Het is mij een genoegen om het bestuursverslag 2022 van Stichting Pensioenfonds KPN (hierna: het pensioenfonds) te presenteren. Dit verslag geeft een gedetailleerd overzicht van de financiële positie van ons pensioenfonds en de ontwikkelingen die in het verslagjaar hebben plaatsgevonden.

Als pensioenfonds hebben we de verantwoordelijkheid om het pensioenvermogen van onze deelnemers te beschermen en te laten groeien, zodat zij kunnen genieten van een goed pensioen nu en in de toekomst. In deze tijd met maatschappelijke en mondiale uitdagingen die ook de pensioensector raken, werken we hard om de resultaten van het pensioenfonds te stabiliseren en waar mogelijk te verbeteren.

De gevolgen van de voortdurende oorlog na de invasie van Rusland in Oekraïne zijn groot, in het bijzonder voor de lokaal direct getroffen en die dagelijks aan den lijve de ellende van de oorlog ondervinden. Daarnaast zorgt de oorlog voor spanningen op het internationaal politieke podium, leidde het tot sancties en een energiecrisis die flink doorwerk(t)en in de economie en financiële markten met een stijgende inflatie en renteontwikkelingen tot gevolg.

Al deze aspecten raken het pensioenfonds en onze deelnemers.

De financiële positie van het pensioenfonds is nog steeds goed te noemen.

De slechte situatie op de financiële markten heeft tot gevolg dat onze beleggingen in waarde gedaald zijn. De pensioenverplichtingen zijn echter ook gedaald als gevolg van de rentestijging. Het pensioenfonds hoeft minder geld aan te houden voor de toekomstige pensioenuitkeringen, omdat de huidige gelden naar verwachting door een hogere rente in de toekomst meer waard worden.

Hierdoor is de beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op 31 december 2022 128,9%. Dat is zelfs boven het niveau van eind 2021 (125,3%). De actuele dekkingsgraad per 31 december 2022 was 121,5%.

Deelnemers van ons pensioenfonds hebben net als iedereen te maken met de enorme inflatie, onder andere als gevolg van de energiecrisis. Gelukkig hebben wij op 1 januari 2023 de pensioenen met een flinke toeslag kunnen verhogen met 10,50% voor actieve deelnemers en 11,82% voor gewezen deelnemers en pensioengerechtigden. Niet eerder was de toeslag zo hoog en zo noodzakelijk.

Zoals gebruikelijk neem ik je in dit voorwoord graag mee in een paar onderwerpen.

Het bestuur

In 2022 hebben Anne van 't Zelfde en Diana Horsmeier afscheid genomen als bestuurder. Anne heeft zich sinds 1989 met grote betrokkenheid ingezet voor het pensioenfonds. Sinds 2014 was hij bestuurder en ook was hij lange tijd voorzitter van de financiële commissie en lid van de beleggingscommissie. We zijn Anne dankbaar voor zijn grote inzet en bijdrage aan het financiële beleid van het pensioenfonds. Onder zijn voorzitterschap en lidmaatschap van de financiële commissie hebben we fusies meegemaakt en is onder andere voor het eerst in de historie van ons pensioenfonds een inhaaltoeslag toegekend.

Diana was gedurende vier jaar lid van de financiële commissie en de pensioen- en communicatiecommissie. Ook haar zijn we dankbaar voor haar inzet en bijdrage.

Met het vertrek van Anne en Diana ontstonden twee vacatures voor bestuurders namens de pensioengerechtigden, waarvoor verkiezingen zijn gehouden. Hieruit zijn Erik Overbeeke en Paul Gaalman als nieuwe bestuurders naar voren gekomen.

Per 1 juli 2022 zijn Jeroen Burcksen en ondergetekende herbenoemd, beiden voor hun laatste termijn.

Wet Toekomst Pensioenen

Het zal je waarschijnlijk niet ontgaan zijn dat er op nationaal niveau gewerkt wordt aan een nieuw pensioenstelsel dat onder meer beter moet aansluiten bij de veranderingen op de arbeidsmarkt van de afgelopen decennia. Het

aangepaste pensioenstelsel moet ervoor zorgen dat het weer jarenlang mee kan. Het pensioen wordt in het nieuwe stelsel individueler en zal meer meebewegen met de economie.

Met de werkgever KPN en de bij KPN betrokken vakbonden zijn we daarom een gezamenlijk project begonnen om de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel zorgvuldig vorm te geven. Uiteraard zijn we ook in nauw overleg met onze uitvoeringsorganisaties bezig met de voorbereidingen hieromtrent en de benodigde vernieuwingen.

Een heel belangrijk onderwerp en we zullen hier de komende jaren mee bezig zijn om dit alles in goede banen te leiden.

De Eerste Kamer heeft op 30 mei 2023 ingestemd met de Wet toekomst pensioenen. De wet gaat daarmee op 1 juli 2023 in. Het duurt naar verwachting nog tot 1 januari 2026 voordat ons pensioenfonds zal overgaan naar het nieuwe stelsel. We houden je de komende periode tot aan de overgang naar het nieuwe stelsel op de hoogte over de belangrijkste ontwikkelingen.

Tot slot

Graag wil ik iedereen bedanken die heeft meegewerkt aan dit jaarverslag of zich op welke andere wijze dan ook in 2022 heeft ingezet en heeft bijgedragen aan het pensioenfonds.

We hebben ons best gedaan met dit jaarverslag een duidelijk en toegankelijk overzicht over 2022 te verschaffen en ik nodig je van harte uit om verder te lezen. Je feedback op ons jaarverslag is uiteraard welkom!

Amersfoort, 15 juni 2023

Peter van Gameren
Voorzitter Pensioenfonds KPN

Verslag van het bestuur

Je pensioenfonds financieel

Rendement, dekkingsgraad,
toeslagverlening & premie

Hoe staat je pensioenfonds ervoor? Hoe beter we er voor staan, des te zekerder is je pensioen. En alleen als we er financieel goed genoeg voorstaan, mogen we je op je pensioen een volledige toeslag geven, dus geheel laten meegroeien met de inflatie.

Dekkingsgraad – wat is het?

Hoe je pensioenfonds ervoor staat, kun je zien aan de dekkingsgraad. Hoe hoger die is, des te beter staan we ervoor. De dekkingsgraad geeft aan in hoeverre de pensioenen gedekt zijn door voldoende vermogen.

Twee verschillende dekkingsgraden zijn van belang:

- De **actuele dekkingsgraad**: dat is de stand van zaken op één bepaald moment. We stellen die aan het eind van iedere maand vast.
- De **beleidsdekkingsgraad**: die geeft de gemiddelde stand van de actuele dekkingsgraad over de laatste 12 maanden weer. Omdat het een gemiddelde stand is, fluctueert de beleidsdekkingsgraad minder snel dan de actuele dekkingsgraad. Op deze beleidsdekkingsgraad moeten we de meeste belangrijke beslissingen baseren, zoals het jaarlijkse besluit of we je pensioen kunnen verhogen met een toeslag of niet.

Wat heeft 2022 financieel gebracht?

Financieel was 2022 voor ons pensioenfonds een jaar met twee gezichten. Door de situatie in de wereld, waarbij natuurlijk vooral de oorlog tussen Rusland en Oekraïne in het oog sprong, was er veel onrust op de financiële markten. De rente steeg en de inflatie liep extreem op. Het werd geen goed jaar voor beleggers. Wij behaalden een rendement op onze beleggingen van -24,5% (inclusief renteafdekking, meer details over het resultaat lees je in de volgende paragraaf). De waarde van de beleggingen is daarmee met ongeveer € 3,5 miljard gedaald tot € 10,5 miljard.

Toch stonden we er aan het eind van het jaar financieel beter voor. Dat komt doordat de rente in 2022 zoals gezegd fors steeg. En bij een hogere rente hoeven wij minder geld in kas te hebben voor de pensioenen. In vaktermen: onze pensioenverplichtingen zijn gedaald. De gemiddelde rente waarmee we onze pensioenverplichtingen moeten berekenen steeg van 0,54% (2021) naar 2,66% (2022). Per eind 2022 konden wij een toeslag geven op de pensioenen, waardoor de pensioenverplichtingen toenamen. Per saldo daalden onze pensioenverplichtingen van € 10,9 miljard (2021) naar € 8,6 miljard (2022).

Al met al daalde onze actuele dekkingsgraad van 128,3% (eind 2021) naar 121,5% (eind 2022). Hierbij is rekening gehouden met de toeslag die per 1 januari 2023 is toegekend. De beleidsdekkingsgraad steeg van 125,3% (eind 2021) naar 128,9% (eind 2022). Dat is ondanks het beleggingsverlies en de hoge verleende toeslag een flinke stap voorwaarts. Met die stand voldoen onze financiële buffers eind 2022 aan de wettelijke eisen.

De plussen en minnen van 2022

De daling van de beleggingsopbrengsten en de daling van de verplichtingen door de hogere rente hadden in 2022 de meeste impact op onze financiële positie. Maar er was meer dat onze financiële positie beïnvloedde. In de tabel hieronder is een overzicht opgenomen:

Ontwikkeling actuele dekkingsgraad 2022

Dekkingsgraad primo	128,3%
Effect toeslag	-8,5%
Effect premie	-0,6%
Effect uitkeringen plus kosten	0,7%
Effect beleggingsresultaat incl. renteafdekking	-27,8%
Effect a.g.v. van wijziging rentetermijnstructuur	40,9%
Effect a.g.v. wijziging actuariële grondslagen	-0,7%
Effect overige oorzaken	-10,8%
Dekkingsgraad ultimo	121,5%

Ontwikkeling pensioenvermogen en verplichtingen 2012-2022

Ontwikkeling pensioenvermogen en verplichtingen 2012-2022

Ontwikkeling vermogen en pensioenverplichtingen

Hierboven zie je hoe het vermogen sinds 2011 is aangegroeid – dat komt vooral door de beleggingsrendementen, maar ook door nieuwe opbouw door premiebetaling. Je ziet ook dat tegelijkertijd de pensioenverplichtingen zijn gestegen – dat komt met name door de gedaalde rente tot 2022. Zoals je ziet ligt de lijn van de beleggingen (het vermogen) de laatste jaren wel boven die van de pensioenverplichtingen – de dekkinggraad is dan hoger dan 100%. Dat we desondanks de pensioenen slechts gedeeltelijk mee hebben kunnen laten groeien met de prijzen, hangt samen met de wettelijke buffereisen.

Toeslagverlening: je pensioen is op 1 januari 2023 verhoogd

We kijken naar de prijsstijgingen (inflatie) over de periode september 2021 tot en met september 2022. De prijzen in Nederland¹³ stegen in de meetperiode september 2021 – september 2022 met 17,16%. Dat is heel hoog.

Om een volledige toeslag te geven had de beleidsdekkinggraad, op grond van het reglement van Pensioenfonds KPN en de geldende wet- en regelgeving, ongeveer 142% moeten zijn. Eind november 2022 (het meetmoment voor de beslissing over de toeslag) was onze beleidsdekkinggraad 129%. Daarom kunnen we je pensioen wel deels verhogen, maar niet volledig met de prijzen mee.

Op basis van de beleidsdekkinggraad van eind november 2022 hebben we de pensioenen op 1 januari 2023 kunnen verhogen met 10,50% voor de deelnemers die nog pensioen opbouwen en met 11,82% voor de gewezen deelnemers die geen pensioen meer opbouwen. Dat is een gedeeltelijke toeslagverlening.

¹³. Jaarlijks bepalen we de prijsstijging door het consumentenprijsindexcijfer voor alle bestedingen (afgeleid) over de periode september-september te nemen.

Gemiste toeslagen inhalen

In het verleden gemiste toeslagen kunnen volgens ons pensioenreglement in de toekomst worden goedge maakt als de beleidsdekkingsgraad daarvoor hoog genoeg is. De beleidsdekkingsgraad zou per eind 2022 ten minste 142% moeten bedragen om een inhaaltoeslag te verlenen. Er geldt geen verjaringstermijn voor niet-verleende toeslagen.

De achterstand in de toeslagen per 1 januari 2023 is voor de deelnemers die nog pensioen opbouwen maximaal 20,77% en voor de pensioengerechtigden en gewezen deelnemers maximaal 20,20%. Jouw achterstand in toeslagen hangt af van hoe lang je al deelnemer bent bij het pensioenfonds.

Herstelplan

Sinds juni 2021 ligt de beleidsdekkingsgraad boven de grens voor het indienen van een herstelplan. Sinds dat moment zijn we uit herstel en hoeven we geen herstelplan in te dienen.

Haalbaarheidstoets

Het pensioenfonds voert jaarlijks een haalbaarheidstoets uit. Daarin onderzoeken we of we op de zeer lange termijn (60 jaar) de door ons geformuleerde ambitie voor het pensioenresultaat naar verwachting kunnen halen. Daarbij wordt gekeken naar onze financiële uitgangspunten en onze risicohouding. Uit de haalbaarheidstoets die we in juni 2022 hebben afgerond, blijkt dat alle uitslagen binnen de grenzen vallen van de risicohouding zoals die in november 2018 zijn vastgelegd in overleg met de sociale partners (werkgever KPN met de vakbonden). Vanuit de actuele financiële positie per 31 december 2021 kunnen we op de lange termijn naar verwachting het beoogde pensioenresultaat (dat is het beoogde pensioen inclusief onze toeslagambitie) waarmaken. De afwijking naar beneden bij een 'slecht-weerscenario' blijft ook binnen de geldende marge (maximaal 35% afwijking).

Juni 2022	Ondergrenzen vanuit beleid	Uitkomsten haalbaarheidstoets
Vanuit feitelijke positie	91,6%	106,2%
Afwijking bij "slecht-weerscenario"	35,0%	17,7%

Premie

De premie voor je pensioen betaal je samen met je werkgever. De totale premie is 23% van de som van de pensioengrondslagen, waarbij de werkgever 16% betaalt en jij 7%. De pensioengrondslag is het deel van je salaris waarover je pensioen opbouwt. Deze vaste premie was afgesproken tot en met 31 december 2022. Inmiddels is afgesproken dat deze vaste premie geldt tot en met 31 december 2025.

De vaste premie wordt in het premiedepot gestort. Ieder jaar onttrekken we aan dat depot het bedrag van de zogeheten gedempte kostendeekkende premie.

Op 1 januari 2022 was de waarde van het premiedepot € 110,4 miljoen. Eind 2022 is dat € 82,5 miljoen. De daling komt door het verschil tussen de gedempte kostendeekkende premie (in 2022: 26,19%) en de vaste premie van 23%. Het premiedepot is daarnaast in 2022 afgenomen door een negatief beleggingsrendement.

In het pensioenreglement is vastgelegd dat als de vaste premie van 23% onvoldoende is en er in het premiedepot niet voldoende geld zit om de gedempte kostendeekkende premie te kunnen betalen, dat in dat jaar de pensioenopbouw in de pensioenregeling verlaagd zal worden. Dat is tot nu toe nog niet voorgekomen.

Meer weten over de premie

(Gedempte) kostendeekkende premie

Volgens de Pensioenwet moet de kostendeekkende premie ten minste bestaan uit de volgende onderdelen:

- de actuariael benodigde premie voor de pensioenverplichtingen (nominale premie);
- een opslag die nodig is voor het in stand houden van het vereist eigen vermogen (solvabiliteitsopslag);
- een opslag voor uitvoeringskosten van het pensioenfonds (kostenopslag);
- indien van toepassing: de premie die actuariael benodigd is voor de voorwaardelijke toeslagverlening van de pensioenregeling (toeslagpremie).

De toeslagpremie is bij ons op nihil gesteld, omdat de toeslagverlening conform ons pensioenreglement uit overrendementen wordt gefinancierd.

Omdat ons pensioenfonds gebruikmaakt van de mogelijkheid om de kostendeekkende premie te dempen, moet volgens de regelgeving ook de kostendeekkende premie op basis van de rentetermijnstructuur (RTS) opgenomen worden. Vanaf 2016 wordt de gedempte kostendeekkende premie (hierna: GKDP) berekend met een rendementscurve op basis van de maximaal toegestane parameters. De rendementscurve is eind 2020 voor het laatst aangepast. Deze rendementscurve staat in principe voor vijf jaar vast, maar kan aangepast worden als de maximaal toegestane parameters wijzigen.

De werkgever betaalt jaarlijks een vaste CDC-premie van 23% van de som van de pensioengrondslagen. Deze premie wordt gestort in het premiedepot, dat geen onderdeel is van het eigen vermogen van het pensioenfonds. Uit dit premiedepot wordt dan jaarlijks de benodigde GKDP gehaald. De vaste CDC-premie van 23% geldt vanaf 2015. In de jaren vanaf 2015 tot en met 2020 was de benodigde GKDP lager dan de CDC-premie van de werkgever, waardoor het premiedepot is gegroeid. Door de wijziging van de rendementscurve in september 2020, is de GKDP vanaf 2021 hoger dan de CDC-premie die we van de werkgever krijgen. Het verschil wordt dus feitelijk uit het premiedepot gehaald.

Het pensioenfonds voldoet in 2022 aan de eis dat de feitelijke premie die de werkgever verschuldigd is (inclusief de werknemersbijdrage, die de CDC-premie is van 23% van de som van de pensioengrondslagen) minimaal gelijk is aan de gedempte kostendeekkende premie.

Premies en grensbedragen

Voor 2022 golden de volgende premies en grensbedragen:

- pensioenpremie: 23% over het pensioengevend salaris onder aftrek van de franchise van € 14.802. Het pensioengevend salaris is hierbij gemaximeerd op € 114.866 (in overeenstemming met de fiscale wetgeving);
- beschikbare-premiegrens van € 45.378;
- maximum WIA jaarloon van € 59.706;
- voor het WIA-excedent pensioen (arbeidsongeschiktheidspensioen) geldt de maximering van € 114.866 niet.

Verloop pensioenpremie en overige premies

De afgelopen vijf jaar hebben de premies zich als volgt ontwikkeld:

Bedragen * € 1.000	2022	2021	2020	2019	2018
Pensioenpremie in %	23,0	23,0	23,0	23,0	23,0
Pensioenpremie (de GKDP) *	120.798	128.451 **	126.835 ***	112.508	116.122

* Deze GKDP is tot en met 2020 inclusief de kosten van het voorwaardelijke pensioen (VPL). De werkgever betaalde deze premie boven op de afgesproken CDC-premie. Vanaf 2021 is deze VPL-regeling niet meer van toepassing.

** Door de wijziging van de rendementscurve vanaf september 2020, is de GKDP van 2021 hoger dan in voorgaande jaren.

*** Stijging is voornamelijk veroorzaakt door de eenmalige koopsom voor voorwaardelijk pensioen (VPL), welke apart bij de werkgever in rekening is gebracht.

Beleggen voor een goed pensioen

Beleggingsbeleid en
rendementen 2022

A large, stylized graphic of the number '2' in blue, positioned inside a white circle. A thick blue arc is visible on the left side of the circle, suggesting a partial view or a design element. The background is a light blue gradient.

2

In 2022 behaalden we een negatief rendement. Iets meer dan de helft van dit rendement werd veroorzaakt door het afdekken van het renterisico.

Om de pensioenuitkeringen en de pensioenrechten te beschermen, dekken we een groot deel van het rente- en valutarisico af. Wanneer de rente stijgt – zoals in 2022 het geval was – wordt een negatief rendement behaald op de renteafdekking. Daar staat tegenover dat de pensioenverplichtingen ook in waarde afnemen. In deze paragraaf kun je meer lezen over het behaalde rendement in 2022.

Waarom beleggen wij je pensioengeld eigenlijk? En hoe zorgen we ervoor dat de risico's aanvaardbaar blijven? Ook lees je meer over ons beleid voor maatschappelijk verantwoord beleggen.

En voor wie bij ons een deel van zijn pensioen opbouwt in de modules Individueel Pensioensparen of Beschikbare Premiereregeling: je vindt hier ook een overzicht van de rendementen op je pensioenkapitaal.

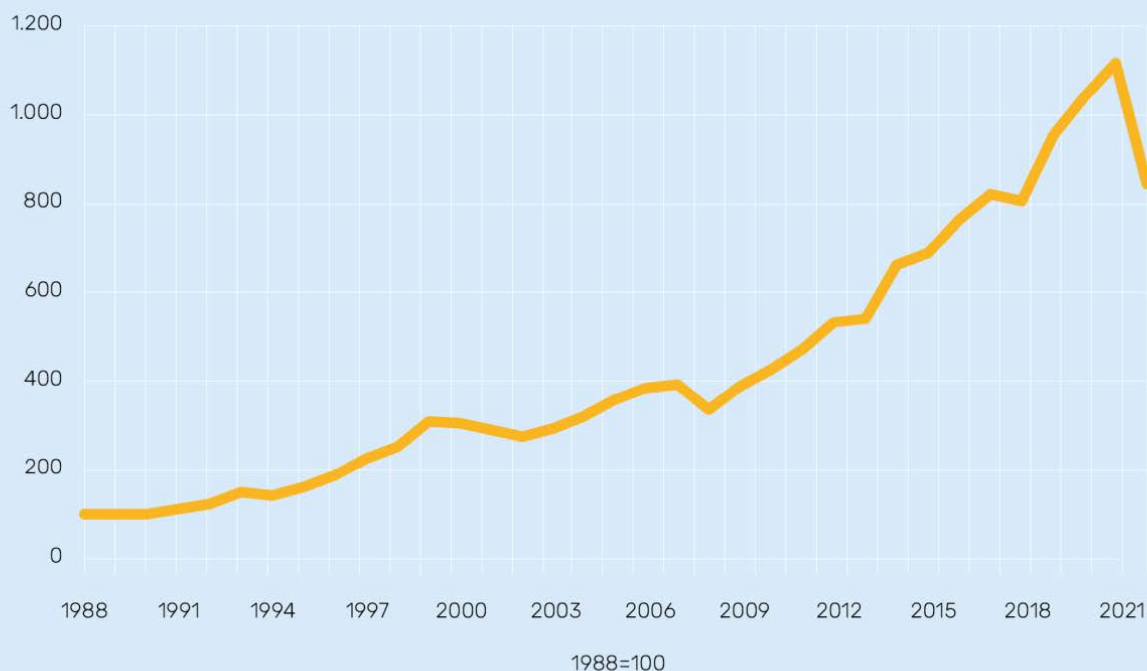
Waarom beleggen we je pensioengeld?

Pensioenfondsen KPN belegt het vermogen van de deelnemers met als doel om daar een zo goed mogelijk rendement op te behalen tegen een acceptabel risico. Dat rendement hebben we nodig om de pensioenen voldoende aan te laten groeien en liefst ook mee te kunnen laten groeien met de prijsstijgingen in Nederland (de inflatie). Globaal gesproken bestaat een gemiddeld pensioen maar voor een derde deel uit ingelegde pensioenpremie en moet de rest worden verdiend door beleggingsrendementen. Dat halen we nooit door het geld op een bankrekening te zetten tegen een risicovrije rente. In de grafiek op de volgende pagina zie je wat het beleggen sinds eind 1988 (dat is sinds de start van ons pensioenfonds) heeft opgeleverd. Zo zie je dat 100 euro pensioengeld eind 1988 door rendement is gestegen naar 845 euro eind 2022.

Het beleggingsbeleid is erop gericht dat we onze doelstellingen voor je pensioen kunnen waarmaken: een maximaal pensioenresultaat. Beleggen is ook absolute noodzaak om je pensioen betaalbaar te houden. Maar aan beleggen kleven risico's. Feitelijk is het extra rendement dat je kunt halen door te beleggen een beloning voor het lopen van extra risico. Ons beleid is zo opgezet dat we die risico's verantwoord houden. Het belangrijkste instrument dat we daarvoor hebben is spreiding. We beleggen in verschillende soorten beleggingen, van aandelen tot obligaties. En we beleggen in verschillende sectoren en verschillende landen. Wat ook helpt: we beleggen voor de lange termijn. Een euro die je nu als pensioenpremie inlegt, hoeft vaak pas over (enkele) jaren als pensioen uitgekeerd te worden. Dus we hebben de tijd om koersdalingen 'uit te zitten'. We weten dat er goede en minder goede beleggingsjaren zullen zijn en houden daar rekening mee. Samen pensioen opbouwen in een pensioenfonds heeft ook als voordeel dat de beleggingsrisico's over alle deelnemers gespreid worden, ook over generaties heen. Dat zorgt ervoor dat je samen verantwoord risico's kunt accepteren.

Ook voor de beschikbare premiereregeling is beleggen noodzaak. Het verschil is dat beleggingsrisico's niet gedeeld worden en voor rekening zijn van de individuele deelnemer. Daarom wordt er in de beschikbare premiereregeling in een life-cycle belegd, waarbij het risico wordt afgebouwd richting de pensioendatum. Je hebt als deelnemer van de beschikbare premiereregeling keuzevrijheid om hiervan af te wijken en in één van de vrij beleggen depots te beleggen.

Cumulatief geïndexeerd rendement 1988-2022

Cumulatief geïndexeerd rendement 1988-2022 (1988=100)

Beleggingsovertuigingen

Pensioenfonds KPN heeft een aantal overtuigingen die ten grondslag liggen aan het beleggingsbeleid:

- Het pensioenfonds is een lange termijn belegger;
- Beleggen in risicovolle beleggingscategorieën voegt waarde toe;
- Diversificatie verlaagt risico;
- Beleg alleen in transparante categorieën en strategieën;
- Actief beheer alléén als verwacht wordt dat dit tot extra rendement leidt;
- Maatschappelijk verantwoord beleggen loont en zal bijdragen aan een positief rendement / risicoprofiel, waarbij geld wordt ingezet als sturende kracht voor duurzame ontwikkeling.

Onze risicohouding

De mate waarin we risico's accepteren is met de sociale partners afgestemd en vastgelegd in de risicohouding. De risicohouding is afgestemd op onze missie, visie en doelstellingen. De risicohouding op lange termijn voor de middelloonregeling en de stabiele uitkering vanuit de BPR/IPS-regeling drukken we uit in een ondergrens voor het verwachte pensioenresultaat en een maximaal aanvaardbare afwijking. De maximaal aanvaardbare afwijking geeft aan hoe ver we in een extreem 'slecht-weerscenario' mogen afwijken van het verwachte pensioenresultaat. In de tabel hieronder zijn deze ondergrenzen weergegeven. Dit is een wettelijk voorgeschreven manier van vastleggen van de risicohouding.

Risicohouding Middelloonregeling (inclusief uitkeringsfase stabiele uitkeringen) in termen van pensioenresultaat	Ondergrenzen vanuit beleid	
	Vanuit VEV-niveau	90%
	Vanuit feitelijke financiële positie	92%
	Maximaal aanvaardbare afwijking	35%
	(verschil tussen verwacht en worst case)	

De risicohouding op korte termijn wordt uitgedrukt in een percentage van het vereist eigen vermogen (VEV). Bij het pensioenfonds is het VEV op 31 december 2022 (inclusief BPR/IPS-kapitaal) 16,9%. Het VEV is met de door de Nederlandsche Bank voorgeschreven methode vastgesteld. Het betreft de omvang van het eigen vermogen waarover een pensioenfonds ten minste zou moeten beschikken. Dit komt overeen met een dekkingsgraad van 116,9%.

De risicohouding in de opbouwfase in de BPR/IPS-regeling voor de stabiele en variabele uitkering wordt uitgedrukt in de maximaal aanvaardbare afwijking van het pensioen op de pensioendatum (in reële termen). Zie de tabel hieronder. De berekeningen zijn gemaakt op basis van de wettelijk voorgeschreven Uniforme Reken Methode (URM). Hierbij wordt door de toezichthouder naast de rekenregels ook voorgeschreven met welke scenario's gerekend moet worden. De risicohouding in de uitkeringsfase van de variabele uitkering wordt uitgedrukt in de maximaal aanvaardbare afwijking in de pensioenuitkering van jaar op jaar in het slecht weer scenario (in nominale termen).

Risicohouding opbouwfase BPR In termen van maximale variatie in reëel pensioen op pensioendatum tussen verwacht en worst case	Leeftijd	Stabiele uitkering	Variabele uitkering
	tot 37 jaar	53%	57%
	38 - 47 jaar	54%	57%
	48 - 57 jaar	46%	52%
	58 - 67 jaar	33%	42%

Risicohouding uitkeringsfase variabele uitkering In termen van maximale afwijking van jaar op jaar in worst case	
	12%

Bij de huidige financiële omstandigheden is een substantiële portefeuille zakelijke waarden nodig om op lange termijn in staat te zijn de ambitie van de afgesproken pensioenregeling met een redelijke mate van zekerheid waar te maken. Het vastgestelde beleid voor renteafdekking van het pensioenfonds verlaagt de neerwaartse risico's bij dalingen van de marktrente.

Korting zoveel mogelijk voorkomen

Het pensioenfonds streeft ernaar om het korten van de pensioenaanspraken zoveel mogelijk te voorkomen. Als er door tegenvallende ontwikkelingen toch gekort zou moeten worden, streeft het pensioenfonds ernaar om de korting zoveel mogelijk te beperken. De mogelijkheid tot het korten wordt meegewogen bij de vaststelling van de strategische beleggingsportefeuille. De missie, visie, doelstellingen en risicohouding zijn leidend voor het beleidskader van het pensioenfonds. Vanuit dit beleidskader wordt het beleggings-, toeslag- en kortingsbeleid vormgegeven. In het Financieel Crisisplan wordt nader omschreven welke kaders in welke omstandigheid daarvoor gelden. Het [Verkort Crisisplan](#) is te vinden op de website van het pensioenfonds.

Beleggingsmix en afdekking rente- en valutarisico

De keuze voor hoe we het pensioengeld verdelen over de verschillende soorten beleggingen, noemen we onze beleggingsmix. Die vormt de basis van ons beleggingsbeleid. Het bepaalt de mate waarin we risico lopen en kans hebben op extra rendement. We voeren elke drie jaar een zogeheten ALM-studie uit naar wat voor ons het optimale beleggingsbeleid is, afgestemd op de risicohouding van de deelnemers en de pensioenverplichtingen voor de lange termijn. In 2020 is de meest recente ALM-studie uitgevoerd. Op dit moment bestaat de optimale beleggingsportefeuille voor 43% uit zakelijke waarden (aandelen, vastgoed en private equity). De andere 57% is belegd in vastrentende waarden (bedrijfsobligaties, Nederlandse hypotheeklen en inflatie gerelateerde obligaties). In de volgende paragraaf is de beleggingsmix weergegeven in een tabel en worden de verschillende categorieën toegelicht.

De dekkingsgraad van een pensioenfonds is een belangrijke indicator voor het kunnen voldoen aan de pensioenverplichtingen. Rentedalingen leiden tot een lagere dekkingsgraad en zijn dus een beleggingsrisico. Bij de beperking van het beleggingsrisico speelt de afdekking van het renterisico een belangrijke rol. Het pensioenfonds wil immers voorkomen dat rentedalingen leiden tot het niet kunnen realiseren van de pensioenambitie op langere termijn.

Het pensioenfonds KPN hanteert een renteafdekking van 70% in de vorm van vastrentende beleggingen en renteswaps. Renteswaps zijn beleggingsproducten die in principe tegengesteld reageren op een verandering van de rente. Een hogere mate van renteafdekking heeft een beperkte invloed op de dekkingsgraad terwijl de impact op de gemiddelde uitkomsten beperkt is.

Het pensioenfonds belegt een deel van zijn beleggingen in vreemde valuta terwijl de verplichtingen in euro's luiden. Beleggingen in vreemde valuta luiden hoofdzakelijk in Amerikaanse dollars, Britse ponden en Japanse Yen. Om de gevolgen van wisselkoersveranderingen te beperken, dekt het pensioenfonds het valutarisico deels af.

Strategische gewichten beleggingsportefeuille

Categorie	Strategisch gewicht eind 2022 (%)	Strategisch gewicht eind 2021 (%)
Zakelijke waarden	43,0	43,0
Aandelen ontwikkelde markten	24,0	24,0
Aandelen opkomende markten	6,0	6,0
Private Equity	4,5	4,5
Vastgoed	8,5	8,5
Vastrentende waarden	57,0	57,0
Bedrijfsobligaties	16,0	16,0
Staatsobligaties opkomende landen	5,5	5,5
High Yield	4,0	4,0
Nederlandse hypotheek	20,0	20,0
Infatiegerelateerde staatsobligaties / Kas *	11,5	11,5
Overlay	0,0	0,0
Totaal	100,0	100,0

* Er is geen strategisch gewicht naar kas. Wanneer rentederivaten worden afgesloten met kas als onderpand conditie (central clearing) zal er kas worden aangehouden.

Norm en werkelijke gewichten beleggingsportefeuille

Categorie	Normportefeuille 2022 (%)	Werkelijk gewicht eind 2022 (%)
Zakelijke waarden	43,0	44,9
Aandelen	34,5	32,7
Wereld	15,5	12,1 *
Opkomende markten	2,5	2,7
Long Term Investing	7,5	7,3
Small Caps	4,5	4,6
Private Equity fondsen	4,5	6,1
Vastgoed	8,5	12,2
Vastrentende waarden	57,0	53,1
Bedrijfsobligaties	9,0	9,1
Groene obligaties	2,5	2,6
Staatsobligaties opkomende landen	5,5	5,7
High Yield	4,0	4,2
Nederlandse hypotheek	22,0	22,2
Asset Backed Securities	2,5	2,7
Infatiegerelateerde staatsobligaties	11,5	6,6
Kas		17,1 **
Overlay	0,0	-15,0
Totaal	100,0	100,0

* Inclusief aandelenfutures.

** Inclusief de vordering op de tegenpartijen in het kader van verstrekte kas onderpand voor de renteswaps en valutazaken en de tegenwaarde van de futuresposities.

Beleggingscategorieën toegelicht

Hier lees je in welke categorieën ons pensioenvermogen is belegd en of we in 2022 veranderingen hebben doorgevoerd.

Aandelen

Het pensioenfonds belegt wereldwijd in aandelen. De regioverdeling van deze beleggingen is gebaseerd op een wereldaandelenportefeuille met extra gewicht naar opkomende markten. Daarnaast is spreiding aangebracht over verschillende strategieën zoals long term investing, niet-beursgenoteerde aandelen (private equity) en small caps.

Vastgoed

De niet-beursgenoteerde vastgoedbeleggingen vinden wereldwijd plaats in de regio's Europa, Noord-Amerika en Azië-Pacific. Er is daarnaast ruime spreiding aangebracht naar verschillende sectoren en er wordt hoofdzakelijk in 'core' beleggingen belegd (vastgoedbeleggingen met een laag risicoprofiel met name gericht op huurinkomsten). De niet-beursgenoteerde vastgoedallocatie wordt op indirecte wijze belegd. Dat betekent dat niet rechtstreeks in beleggingsobjecten wordt belegd, maar via vastgoedfondsen.

Vastrentende waarden

Het pensioenfonds streeft naar een brede spreiding binnen de vastrentende waarden om de kredietrisico's te beperken. Daarnaast willen we kunnen inspelen op extra rendementskansen. Op onderdelen waar kredietrisico naar verwachting extra rendement oplevert, wordt beheerst kredietrisico gelopen. De grootste vastrentende waarden belegging betreft Nederlandse hypotheek, waarmee wordt geprofiteerd van de aantrekkelijke rentevergoeding in combinatie met lage verwachte verliezen. Daarnaast belegt het pensioenfonds ongeveer 11,5% van het vermogen in inflatiegerelateerde staatsobligaties en kas, die ook dienen als onderpand voor renteswaptransacties. Er wordt uitsluitend in door Duitsland uitgegeven inflatiegerelateerde staatsobligaties belegd, om het kredietrisico zoveel mogelijk te beperken. Binnen de bedrijfsobligatie portefeuille wordt voor 2,5% van het belegd vermogen belegd in green bonds. Een green bond is een obligatie waarmee beleggers duurzame projecten financieren. De categorie levert een duidelijke bijdrage aan het thema klimaat en daarnaast komen de karakteristieken van de categorie goed overeen met die van bedrijfsobligaties.

Kas/overlay

Om het rente- en valutarisico op een efficiënte manier af te dekken maakt het pensioenfonds gebruik van een overlay. Een overlay zorgt ervoor dat de bestaande beleggingsportefeuille intact kan blijven en de risico's toch worden afgedekt. Dit gebeurt door middel van derivaten. Als onderpand voor rentederivaten en voor operationele activiteiten wordt een buffer in kas aangehouden. Omdat alle renteswaps via central clearing zijn afgesloten, houdt het pensioenfonds kas aan om te kunnen voldoen aan de onderpandverplichtingen van central clearing.

Beleggingsresultaten 2022

Het jaar 2022 stond vooral in het teken van de oorlog in Oekraïne en de inflatie. Mede door de oorlog bereikte de inflatie wereldwijd niveaus die al heel lang niet gezien zijn en zorgen baren. Zij zijn in 2022 in hoog tempo de rente gaan verhogen, waardoor de angst ontstond dat een recessie zou kunnen ontstaan. Al met al geen gunstig klimaat voor aandelen en vastrentende beleggingen.

Energieprijzen waaronder de prijzen van gas liepen aanvankelijk sterk op in 2022. In het vierde kwartaal was er sprake van dalende prijzen. Het coronavirus dat in 2021 nog centraal stond in de marktontwikkelingen was in 2022 vrijwel geen thema meer, al ondervond de Chinese economie de nodige problemen als gevolg van een aanhoudende lock down die ook zijn weerslag had op de wereldeconomie.

We behaalden in 2022 op onze totale beleggingsportefeuille een rendement na kosten van -24,50%. Met uitzondering van de beleggingscategorieën vastgoed en private equity, behaalden alle categorieën een negatief resultaat. Een correctie op vastgoed en private equity is vaak vertraagd, vanwege het illiquide karakter. In 2022 steeg de rente en heeft met name de renteafdekking negatief bijgedragen aan het rendement. Om de verplichtingen te beschermen tegen rentebewegingen dekken we 70% van het renterisico af. Wanneer de rente stijgt, zoals in 2022 het geval was, dan wordt een negatief rendement behaald op deze renteafdekking. Daar staat tegenover dat onze pensioenverplichtingen in deze situatie in waarde afnemen. Per saldo verbeterde daardoor de financiële positie van het pensioenfonds. Dit heeft er mede voor gezorgd dat de aanspraken van degenen die nog pensioen opbouwen met 10,50% zijn verhoogd en dat de toeslag voor de gepensioneerden op 11,82% uitkwam.

Hieronder laten we je zien hoe onze beleggingsportefeuille eind 2022 was samengesteld en hoe de verschillende soorten beleggingen gepresteerd hebben. Het relatief rendement toont het afwijkende rendement ten opzichte van de marktstandaard (benchmark). Het pensioenfonds kiest voor actief beheer als verwacht wordt dat dit tot extra rendement leidt. Op totaal portefeuilleniveau heeft de portefeuille beter gepresteerd dan de benchmark, waarbij de positieve bijdrage met name vanuit vastgoed komt.

Rendement beleggingsportefeuille in 2022

In %	Feitelijk gewicht (31-12-2022)	Rendement *	Benchmark	Relatief rendement
Totaal aandelen	32,7	-14,8	-14,0	-0,8
Totaal vastgoed	12,2	11,2	8,4	2,6
Totaal zakelijke waarden	44,9	-10,2	-9,9	-0,3
Totaal vastrentende waarden	53,1	-13,7	-14,4	0,8
Liquiditeiten	19,5			
Totaal exclusief overlay	115,0	-11,1	-12,3	1,4
Totaal overlay (bijdrage)	15,0	-13,3		
Totaal	100,0	-24,5		

* Bijdrages van rendementen kunnen niet worden opgeteld als gevolg van beweeglijke markten en een aantal bijsturingen (transacties) in de portefeuille. De hoge mate van beweeglijkheid op de financiële markten en bijsturingen hebben ervoor gezorgd dat het gewicht van de verschillende categorieën gedurende het jaar fluctueerde. Het rendement over heel 2022 van bijvoorbeeld de categorie aandelen (-14,8%) is niet behaald met een constant gewicht van 32,7%, maar dit gewicht fluctueerde gedurende het jaar. De bijdrage aan het totale rendement exclusief overlay is dus niet gelijk aan het gewicht op 31 december maal het rendement over 2022. Zie ook onder de paragraaf beleggingscategorieën toegelicht het onderdeel Kas/overlay.

Aandelen

De beleggingen in aandelen worden actief gestuurd omdat het fonds van mening is dat daarmee extra rendement verwacht kan worden. Totaal aandelen bestaat uit beursgenoteerde aandelen en private equity beleggingen. Het rendement op de beursgenoteerde aandelen kwam over 2022 uit op -18,4%. De private equity beleggingen behaalden een rendement 15,2%. Gezamenlijk hebben aandelen en private equity beleggingen een rendement gehaald van -14,8%, wat 5,0% negatief heeft bijgedragen aan het negatieve totaalrendement.

Vastgoed

De beleggingscategorie vastgoed heeft in 2022 een positief rendement behaald. De vastgoedportefeuille bestaat grotendeels uit niet-beursgenoteerd vastgoed. De niet-beursgenoteerde vastgoedportefeuille behaalde een rendement van 13,8%. Totaal vastgoed behaalde een rendement van 11,2%.

Vastrentende waarden

Het geheel aan vastrentende waarden (zoals staats- en bedrijfsobligaties, Nederlandse hypotheek en inflatie-gerelateerde obligaties) heeft in 2022 een rendement behaald van -13,7%.

Renteafdekking

Voor de afdekking van het renterisico werd in 2022 gebruikgemaakt van vastrentende beleggingen aangevuld met renteswaps. De renteswaps die gebruikt worden voor de afdekking van het renterisico hebben over 2022 11,9%-punt negatief bijgedragen aan het totaalrendement. Renteswaps beschermen de dekkingsgraad bij een rentedaling, maar bij een rentestijging zoals in 2022 wordt een stijging van de dekkingsgraad geremd.

Valuta-afdekking

Per saldo stegen in 2022 de meeste valuta's in waarde ten opzichte van de euro. Doordat het pensioenfonds het valutarisico grotendeels afdekt, heeft de valuta-afdekking 1,5%-punt negatief bijgedragen aan het totaalrendement.

Beheersing beleggingsrisico's

Naast de risico's die beschreven staan in het hoofdstuk Risico's beheersen voert het pensioenfonds een actief beleid voor de volgende financiële risico's.

Renterisico

Het pensioenfonds heeft te maken met renterisico voor de waardering van de verplichtingen. Bij een dalende rekenrente stijgen de verplichtingen in waarde, wat ongunstig is voor onze dekkingsgraad en omgekeerd. Om de rentegevoeligheid van de dekkingsgraad te beperken, hebben we een beleid voor renteaftdekking. Hierbij wordt gebruikgemaakt van de vastrentende beleggingen, die aangevuld worden met renteswaps. Deze vastrentende waarden en renteswaps nemen in waarde toe bij een daling van de rente en bewegen daardoor mee met de stijgende waarde van de verplichtingen. Zo zorgen we ervoor dat de risico's van een rentedaling voor de dekkingsgraad worden beperkt. Aan de andere kant geldt dat we door de renteaftdekking minder profiteren van een rentestijging.

Bij een stijging van de rente neemt zowel de waarde van de vastrentende waarden als renteswaps af, en ook de waarde van de verplichtingen. Omdat we niet het volledige renterisico afdekken stijgt de dekkingsgraad per saldo bij een stijging van de rente. Voor de aftdekking van het renterisico wordt een vast niveau van 70% gehanteerd.

Valutarisico

Een deel van de beleggingen luidt in vreemde valuta, terwijl de verplichtingen in euro's luiden. Om de gevolgen van wisselkoersveranderingen te beperken, dekken we het valutarisico deels af.

Krediet- en tegenpartijrisico

We beheersen het krediet- en tegenpartijrisico door het stellen van kredietwaardigheidseisen aan de instrumenten waarin we beleggen en aan de tegenpartijen waarmee transacties kunnen worden gedaan. Daarnaast stellen we limieten voor de omvang van transacties tegenpartijen en worden extra zekerheden zoals onderpand bij renteswaps uitgewisseld. Voor de beleggingen voeren we op kwartaalbasis een gevoeligheidsanalyse uit, waarbij we in kaart brengen wat de impact van een hoger kredietrisico (risicopremie) op het vermogen en de dekkingsgraad is.

Actief risico

Een deel van de beleggingen in de beleggingsportefeuille beheren we actief. Dat betekent dat we actief kunnen afwijken van de marktstandaard (benchmark), om zo naar verwachting extra rendement te behalen. Aan de ruimte om actief af te wijken van de marktstandaard stellen we wel grenzen. Dit doen we per soort belegging, maar ook op niveau van de totale beleggingsportefeuille.

Premiedepot

De totale omvang van de beleggingen in het premiedepot bedraagt per 31 december 2022 € 82,5 mln. De beleggingen ten behoeve van het premiedepot worden separaat aangehouden. Het premiedepot is bedoeld ter bescherming van de pensioenopbouw van actieve deelnemers. Het premiedepot kan ingezet worden om te voorkomen dat de pensioenopbouw moet worden gekort. Het maakt daarom geen onderdeel uit van het eigen vermogen en telt niet mee bij de bepaling van de beleidsdekkingsgraad. Het beleggingsbeleid is hierbij gericht op behoud van de hoofdsom. Hieronder een overzicht van het premiedepot.

Marktwaaarde en samenstelling Premiedepot

	Marktwaaarde in mln. €	Actueel gewicht in %	Strategisch gewicht in %
Bedrijfsobligaties euro	28,5	33,7	33,3
Nederlandse hypotheke	27,5	32,5	33,3
Asset Backed Securities	28,7	33,8	33,3
Totaal Beleggingen	84,7*	100,0	100,0

** De hierboven vermelde marktwaaarde is nog exclusief de onttrekking aan het premiedepot voor de solvabiliteitsopslag en de voorlopige afrekening 2022. Na deze onttrekkingen resulteert een waarde van € 82,5 miljoen.*

Rendement Premiedepot

	Rendement in %	Benchmark in %	Relatief in %
Bedrijfsobligaties euro	-13,1	-13,9	1,0
Nederlandse hypotheke	-16,7	-20,1	4,3
Asset Backed Securities	-2,4	-0,8	-1,6
Totaal Beleggingen	-10,8	-11,6	0,9

Je beleggingen voor Individueel Pensioensparen en Beschikbare Premieregeling

Voor de deelnemers die bij Pensioenfonds KPN een deel van hun pensioen opbouwen via Individueel Pensioensparen (IPS) en de Beschikbare Premieregeling (BPR) was het geen goed beleggingsjaar. Door de gestegen rente zijn de pensioenvermogens sterk afgenomen. In de samenstelling van de Life Cycle wordt richting pensioendatum beleggingsrisico afgebouwd. Een daling van het pensioenvermogen betekent daarmee niet per definitie dat de in te kopen pensioenuitkering daalt. Bij bijvoorbeeld een rentestijging daalt het pensioenvermogen, maar wordt het ook goedkoper om pensioen in te kopen, waardoor de verwachte pensioenuitkering per saldo ongeveer gelijk kan blijven.

Hier zie je welke samenstelling de Life Cycle heeft per leeftijdscohort per eind 2022.

Life Cycle opbouwfase stabiele uitkering

Life Cycle *	Leeftijd	Aandelen %				Vastgoed %	Vastrentende waarden %						
Depot		Wereld	Opkomende markten	Long Term Investing	Small Caps	Beursgenoteerd vastgoed	Langlopende staatsobligaties	Bedrijfsobligaties	Green-bonds	Opkomende markten	High yield	NL hypotheek	
1	<50	45,2	3,4	20,3	12,2	9,0	0,0	0,0	0,0	2,0	2,0	6,0	
2	50-51	40,2	3,0	18,0	10,8	8,0	0,0	0,0	0,0	4,0	4,0	12,0	
3	52-53	35,2	2,7	15,8	9,5	7,0	0,0	2,0	2,0	6,0	6,0	14,0	
4	54-55	30,2	2,3	13,5	8,1	6,0	0,0	4,0	4,0	8,0	8,0	16,0	
5	56-57	25,2	1,9	11,3	6,8	5,0	5,0	4,0	4,0	9,0	9,0	19,0	
6	58-59	20,1	1,5	9,0	5,4	4,0	12,5	3,8	3,8	10,0	10,0	20,0	
7	60-61	15,1	1,1	6,8	4,1	3,0	25,0	2,5	2,5	10,0	10,0	20,0	
8	62-63	10,1	0,8	4,5	2,7	2,0	47,5	1,3	1,3	7,0	7,0	16,0	
9	64-65	5,1	0,4	2,3	1,4	1,0	70,0	1,0	1,0	3,0	3,0	12,0	
10	66-67	2,5	0,2	1,1	0,7	0,5	75,0	1,0	1,0	3,0	3,0	12,0	

* Vanwege afrondingen kunnen sommaties van de getoonde cijfers afwijken van de optelling zonder afronding.

Stabiele of variabele uitkering

Op 1 september 2016 is de Wet verbeterde premieregeling in werking getreden. Dit betekent dat deelnemers aan een beschikbare premieregeling die op of na 1 september 2016 met pensioen gaan, kunnen kiezen voor een stabiele of variabele uitkering. In het vervolg op deze wet heeft het pensioenfonds vanaf 1 januari 2018 een extra life cycle ingevoerd. Deze life cycle variabele uitkering past bij een inkoop vanuit de beschikbare premieregeling naar een variabele uitkering vanaf de pensioendatum. De life cycle voor de variabele uitkering wijkt vanaf leeftijd 58 jaar af van de life cycle voor de stabiele uitkering (zoals hierboven getoond). Deelnemers aan de beschikbare premieregeling krijgen op die leeftijd een keuze voorgelegd tussen de beide life cycles. Deze keuze voor inkoop van een stabiele uitkering vanuit de beschikbare premieregeling dan wel de variabele uitkering vanaf pensioendatum is voorlopig. De definitieve keuze wordt op de pensioendatum gemaakt.

Per eind 2022 bedroeg het totaal belegd vermogen in de verschillende life cycle-depots € 968,7 mln.

Life Cycle opbouwfase variabele uitkering

Life Cycle * / **	Leeftijd	Aandelen %				Vastgoed %	Vastrentende waarden %						
Depot		Wereld	Opkomende markten	Long Term Investing	Small Caps	Beursgenoteerd vastgoed	Langlopende staatsobligaties	Bedrijfsobligaties	Greenbonds	Opkomende markten	High yield	NL hypotheken	
6	58-59	23,7	1,8	10,6	6,4	4,7	5,0	4,0	4,0	10,0	10,0	20,0	
7	60-61	21,6	1,6	9,7	5,8	4,3	13,0	4,0	4,0	9,0	9,0	18,0	
8	62-63	19,1	1,5	8,6	5,2	3,8	22,0	4,0	4,0	8,0	8,0	16,0	
9	64-65	17,1	1,3	7,7	4,6	3,4	29,0	4,5	4,5	7,0	7,0	14,0	
10	66-67	15,1	1,1	6,8	4,1	3,0	36,0	5,0	5,0	6,0	6,0	12,0	

* De samenstelling van depot 1-5 is in overeenstemming met de Life Cycle opbouwfase stabiele uitkering.

** Vanwege afrondingen kunnen sommaties van de getoonde cijfers afwijken van de optelling zonder afronding.

Life Cycle uitkeringsfase variabele uitkering

Life Cycle *	Leeftijd	Aandelen%				Vastgoed%	Vastrentende waarden%						Geldmarkt %
Depot		Wereld	Opkomende markten	Long Term Investing	Small Caps	Beursgenoteerd vastgoed	Langlopende staatsobligaties	Bedrijfsobligaties	Green-bonds	Opkomende markten	High yield	NL hypotheek	Geldmarkt
N1	68-77	12,6	1,0	5,6	3,4	2,5	43,0	5,0	5,0	5,0	5,0	12,0	0,0
N2	78-82	12,6	1,0	5,6	3,4	2,5	34,0	5,0	5,0	5,0	5,0	12,0	9,0
N3	83-87	12,6	1,0	5,6	3,4	2,5	24,5	5,0	5,0	5,0	5,0	12,0	18,5
N4	88-92	12,6	1,0	5,6	3,4	2,5	17,5	5,0	5,0	5,0	5,0	12,0	25,5
N5	>92	12,6	1,0	5,6	3,4	2,5	10,5	5,0	5,0	5,0	5,0	12,0	32,5

* Vanwege afrondingen kunnen sommaties van de getoonde cijfers afwijken van de optelling zonder afronding.

Rendementen van de Life Cycle opbouwfase stabiele uitkering in 2022

Depot	Rendement (in %)	Benchmark (in %)	Relatief (in %)
1	-20,0	-16,8	-3,8
2	-19,5	-16,9	-3,1
3	-18,6	-16,5	-2,6
4	-17,8	-16,1	-2,0
5	-17,8	-16,7	-1,4
6	-18,8	-18,1	-0,9
7	-20,5	-20,2	-0,4
8	-24,5	-24,4	-0,2
9	-28,5	-28,6	0,1
10	-29,1	-29,4	0,3

Rendementen van de Life Cycle opbouwfase variabele uitkering in 2022*

Depot	Rendement (in %)	Benchmark (in %)	Relatief (in %)
6	-17,6	-16,6	-1,2
7	-18,9	-18,0	-1,1
8	-20,4	-19,7	-1,0
9	-21,8	-21,1	-0,9
10	-23,5	-22,8	-0,9

* Het rendement van de depots 1 t/m 5 is overeenkomstig aan de depots van de opbouwfase stabiele Uitkering.

Rendementen van de Life Cycle uitkeringsfase variabele uitkering in 2022

Depot	Rendement (in %)	Benchmark (in %)	Relatief (in %)
N1	-24,4	-24,0	-0,6

De resultaten over 2022 zijn over de hele life-cycle negatief. Voor de eerste depots in de life-cycle met een groot deel in aandelen wordt dit veroorzaakt door de negatieve rendementen op aandelen over 2022. Voor de latere depots meer richting pensioenleeftijd met een groot deel in vastrentende waarden wordt het negatief rendement veroorzaakt door de gestegen rente in 2022. De impact op de uiteindelijke (verwachte) pensioenuitkering is niet evenredig/gelijk aan het negatieve rendement, omdat het in te kopen pensioen ook fors goedkoper is geworden.

Vrij beleggen

Een deelnemer kan er ook voor kiezen om niet te participeren in de Life Cycles, maar zelf te kiezen voor een afwijkende invulling. We hebben hiervoor zogeheten Vrij beleggen depots ingericht. Voor deelnemers die de verantwoordelijkheid voor de samenstelling van de beleggingen overnemen, onderzoeken we jaarlijks of de deelnemer niet te veel risico neemt. Als het risicoprofiel van de beleggingen niet overeenkomt met de risicobereidheid van de deelnemer, zoals vastgesteld met de Beleggingswijzer, ontvangt de deelnemer jaarlijks een brief waarin we dit kenbaar maken.

Life Cycle Vrij beleggen

Life Cycle *	Aandelen* %				Vastgoed %	Vastrentende waarden %							Geldmarkt %
	Depot	Wereld	Opkomende markten	Long Term Investing	Small Caps	Beursgenoteerd vastgoed	Langlopende staatsobligaties	Bedrijfsobligaties	Green-bonds	Opkomende markten	High yield	NL hypotheke	Geldmarkt
A		50,3	3,8	22,5	13,5	10,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
B		37,7	2,8	16,9	10,1	7,5	0,0	1,5	1,5	5,0	5,0	12,0	0,0
C		25,2	1,9	11,3	6,8	5,0	5,0	4,0	4,0	9,0	9,0	19,0	0,0
D		12,6	0,9	5,7	3,4	2,5	38,0	1,5	1,5	9,0	9,0	16,0	0,0
E		0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	75,0	1,5	1,5	5,0	5,0	12,0	0,0
G		0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0

* Vanwege afrondingen kunnen sommaties van de getoonde cijfers afwijken van de optelling zonder afronding.

Resultaten Vrij beleggen

Depot	Rendement (in %)	Benchmark (in %)	Relatief (in %)
A	-20,5	-16,7	-4,5
B	-19,0	-16,6	-2,9
C	-17,6	-16,5	-1,4
D	-23,2	-22,9	-0,4
E	-28,8	-29,2	0,5
F *	-4,4	-4,4	0,0
G	0,3	0,0	0,3

* Depot F is in het eerste kwartaal van 2022 opgeheven. Het rendement betreft het rendement over het eerste kwartaal.

De resultaten over 2022 zijn over alle depots sterk negatief. Voor de depots met een groot deel in aandelen wordt dit veroorzaakt door de negatieve rendementen op aandelen over 2022. Voor de depots met een groot deel in vastrentende waarden wordt het negatief rendement veroorzaakt door de gestegen rente in 2022.

Per eind 2022 bedroeg het belegd vermogen in de Vrij beleggen depots € 99,5 mln.

Wijzigingen in 2022

Eind december 2022 is besloten om de verdeling binnen de aandelenportefeuille van de BPR- en IPS-regeling aan te passen in lijn met het beleggingsplan 2023 voor het collectief vermogen. Dit betreft een kleine wijziging in de weging tussen aandelen wereld en aandelen opkomende markten. De wijziging is begin 2023 in de beleggingen verwerkt.

Beleggen met oog voor de wereld

Pensioenfondsen KPN belegt het pensioengeld om er een zo goed mogelijk rendement op te halen bij een verantwoord risico. Maar we hebben niet alleen oog voor rendement. We houden ook rekening met de impact van onze beleggingen op mens en milieu, zoals vastgelegd in ons beleid voor maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB). Dat we dat doen wil niet zeggen dat we genoeg nemen met minder rendement. We zijn ervan overtuigd dat MVB op de lange termijn gezien een bijdrage levert aan een beter rendement en leidt tot minder risico.

MVB past bij de waarden en normen van ons Pensioenfonds en bij die van KPN N.V.. Daarom is het een belangrijk thema voor ons. We zien voor sommige beleggingscategorieën het bevorderen van de transitie naar een duurzame belegging – het verduurzamen – als waardevol. Voorbeelden hiervan zijn vastgoedobjecten die verduurzaamd worden en de energiesector die wordt aangespoord om de transitie naar duurzame energie vorm te geven.

Binnen het MVB-beleid hebben we drie speerpunten:

- **Klimaat (energietransitie):** we hebben de overtuiging dat de energietransitie naar een klimaatneutrale economie verstrekende gevolgen gaat hebben voor de maatschappij.
- **Technologische bedrijven:** we hebben de overtuiging dat vernieuwende technologische oplossingen een bijdrage kunnen leveren aan de verduurzaming van de samenleving.
- **Watermanagement:** we hebben de overtuiging dat watermanagement gericht op betere watervoorzieningen in structureel droge gebieden noodzakelijk is. Dit betreft activiteiten die gericht zijn op schoon drinkwater, minder waterverbruik en minder lozingen. Deze activiteiten bevorderen een betere lokale leefomgeving en afname van voedselschaarste.

MVB-criteria bij beleggingsbeslissingen

De integratie van MVB-criteria in het beleggingsproces is in opdracht van het pensioenfonds een vast onderdeel bij de selectie en monitoring van externe managers door Aegon Asset Management (hierna Aegon AM), de uitvoerder van ons vermogensbeheer. Aegon AM ziet erop toe dat (externe) managers MVB-criteria integreren in hun beleggingsproces. Vervolgens screent Aegon AM de portefeuille periodiek op MVB-risico's.

CO2-voetafdruk van de beleggingen

In 2019 hebben we de ambitie geformuleerd om de CO2-voetafdruk van de beleggingsportefeuille de komende jaren significant te verlagen. In 2021 hebben we die ambitie verder aangescherpt. Onze doelstelling is dat in 2030 de CO2-uitstoot van onze aandelenportefeuille met 55% is afgenomen ten opzichte van 2017. Als tussentijdse mijlpaal hebben we een verlaging van de CO2-uitstoot van 45% in 2025. Voor 2050 hebben we de doelstelling om 'net zero' te zijn. Daarmee sluiten we aan bij de doelstellingen van het Nederlandse klimaatakkoord. Eind 2022 bedraagt de reductie in CO2-uitstoot 56% ten opzichte van 2017.

Ook voeren we periodiek een scenario-analyse uit voor de beleggingsportefeuille, waarbij rekening wordt gehouden met het effect van een stijging van de CO2-prijs op de beleggingen.

Bij de invulling van de beleggingsportefeuille is onze CO2-doelstelling verwerkt. Voor onze aandelenfondsen en het high yield fonds hebben we expliciete CO2-reductiedoelstellingen opgenomen variërend van -30% tot -50% ten opzichte van de gehanteerde benchmark.

Groene beleggingen

Het pensioenfonds belegt in groene obligaties (green bonds). Green bonds worden met name gebruikt voor financiering van projecten die een positief effect hebben op klimaat en/of water en daarom sluiten ze goed aan bij onze speerpunten.

Private Equity en Vastgoed

Voor beleggingen in niet-beursgenoteerd vastgoed en private equity hebben we specifieke ESG-richtlijnen opgesteld. De richtlijnen delen we vooraf met de fondsmanagers van nieuw te selecteren fondsen, met het verzoek zich hieraan te committeren. Wanneer een fondsmanager zich niet committeert zal er een gedegen onderbouwing moeten komen, waarom de beleggingen toch passend zijn voor het pensioenfonds.

Voor zowel niet-beursgenoteerd vastgoed als private equity hebben we in 2022 een MVB-dashboard inclusief doelstellingen (niet-beursgenoteerd vastgoed) vastgesteld.

Vastrentende waarden – Euro bedrijfsobligaties en Asset Backed Securities

Binnen Euro bedrijfsobligaties wordt een specifieke ESG-benchmark gehanteerd: Bloomberg MSCI Euro Corporate ESG Sustainability SRI Index. Deze benchmark bewerkstelligt een forse CO₂-reductie ten opzichte van de standaard benchmark. Bedrijven met de laagste ESG rating worden uitgesloten. Bedrijven met een iets betere ESG-rating kunnen enkel in de portefeuille worden opgenomen als er voldoende toekomstig duurzaamheidsperspectief aanwezig is.

Binnen de ABS-portefeuille wordt een ESG-screening van de securities en een minimum ESG-niveau voor beleggingen gehanteerd.

Waardering van buitenaf

Pensioenfondsen KPN in top-10 benchmark duurzaam beleggen

Op 31 oktober 2022 heeft de Vereniging van Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling (VBDO) de VBDO-benchmark pensioenfondsen 2022 bekendgemaakt. De benchmark is een jaarlijkse publicatie over de prestaties van de top-50 Nederlandse pensioenfondsen op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen. Pensioenfondsen KPN bevindt zich op de tiende plek op de ranglijst. We bevinden ons al jarenlang in de top 10 van de VBDO-ranglijst. We zien dit als een mooie beloning voor de stappen die we de afgelopen jaren hebben gezet om het geld van de deelnemers als sturende kracht in te zetten om een bijdrage te leveren aan een duurzamere samenleving.

Sterren voor vastgoed

In de jaarlijkse Global Real Estate Sustainability Benchmark (GRESB) hebben we voor de gehele niet-beursgenoteerde vastgoedportefeuille een score behaald van 86. Dat is een score die twee punten lager is dan de GRESB 2021 score. De benchmark van niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen wereldwijd behaalde een score van 79, waardoor sprake was van een outperformance van 7 punten. In de GRESB 2021 bedroeg onze relatieve voorsprong 9 punten.

GRESB geeft vastgoedfondsen een aantal sterren. Daarbij geldt dat maximaal 5 sterren behaald kunnen worden. De niet-beursgenoteerde vastgoedportefeuille van het pensioenfonds scoorde in GRESB 2022 vier sterren. Daarmee behoort het bij de 40% best scorende vastgoedfondsen wereldwijd. In het algemeen is zichtbaar dat de scores van de vastgoedfondsen door de jaren heen dichterbij elkaar zijn gekomen. Met name actief engagement draagt bij aan betere scores bij de vastgoedfondsen die eerder achterbleven.

Van de in totaal 22 deelnemende vastgoedfondsen in de niet-beursgenoteerde vastgoedportefeuille, scoorden 21 fondsen beter dan hun peer group, één fonds scoorde gelijk aan zijn peer group. Vorig jaar behaalden slechts 17 van de 22 fondsen een score die hoger was dan hun peer group. Voor het energieverbruik, de CO2 uitstoot, het waterverbruik en afvalproductie betrof de GRESB 2022 score respectievelijk 82%, 84%, 75% en 62%. Het energieverbruik en de CO2-uitstoot stegen met 0,8%, en het waterverbruik met 2,3%. Dat lijken vrij beperkte stijgingen gegeven de versturende invloed van COVID-19, waarbij in 2022 een groot deel van de mensen weer terug naar kantoor is gegaan.

Maatschappelijk verantwoord beleggen: onze instrumenten

Het pensioenfonds zet binnen de beleggingsportefeuille verschillende instrumenten in om vorm te geven aan maatschappelijk verantwoord beleggen. In ons Duurzaamheidsverslag doen we uitgebreid verslag over ons beleid en inspanningen op MVB-gebied.

Dit is wat we doen:

ESG-integratie

We vinden het van groot belang dat bij de beleggingsbeslissingen in al onze beleggingsportefeuilles rekening wordt gehouden met het milieu (Environment), met sociale factoren (Social) en met maatstaven voor goed bestuur (Governance). Een van onze beleggingsovertuigingen is dat ESG bijdraagt aan het verbeteren van het risico-rendementsprofiel van onze beleggingen.

Strategische portefeuille

Het pensioenfonds onderkent dat onder andere klimaatrisico's een significant effect zouden kunnen hebben op het pensioenresultaat. In de ALM-studie wordt via een stress-scenario gericht op de klimaattransitie de potentiële impact van een 1,5 graden scenario op de portefeuille en dekkingsgraadontwikkeling onderzocht. Mede op basis van deze uitkomsten heeft het pensioenfonds het doel om de CO₂-uitstoot van de portefeuille te verlagen. Om deze doelstelling te bereiken maakt het pensioenfonds gebruik van engagement, uitsluitingen en beleggingen in projecten die een oplossing bieden voor klimaatverandering (zoals Green Bonds). Hierdoor is de verwachting van het pensioenfonds dat de impact van het transitierisico voor de portefeuille verder gemitigeerd kan worden.

Screening en engagement

Een belangrijk uitgangspunt is dat alle ondernemingen waarin we beleggen zich gedragen volgens de United Nations Global Compact Principles (UNGCP) op het gebied van mensenrechten, arbeidsrechten, milieu en anti-corruptie, en de OESO-richtlijnen (in lijn met het IMVB-convenant). Jaarlijks worden onze beleggingen gescreend op het naleven van deze principes. Met ondernemingen die zich niet aan de normen houden wordt een dialoog gevoerd ("engagement"). Een engagementtraject loopt in beginsel drie jaar. Als het bedrijf onvoldoende gedragsverbetering laat zien, kunnen we er ons als belegger uit terugtrekken. Het bedrijf komt dan op onze uitsluitingslijst. Bedrijven die non-compliant zijn met de UN Global Compact Principles worden uitgesloten wanneer deze binnen een jaar niet als compliant kunnen worden bestempeld.

Op verschillende thema's lopen er engagementtrajecten gericht op duurzaamheid. Eén is gericht op het verminderen van de 'water footprint' van een twintigtal bedrijven die gebruikmaken van waterbassins in Zuid-Afrika (Vaal Bassin) en Brazilië (Tiête Bassin). Het engagementtraject geeft invulling aan ons MVB-speerpunt 'watermanagement'. In het eerste kwartaal van 2023 loopt het traject af. De afronding van het traject zal volgend jaar worden verantwoord in het duurzaamheidsverslag.

Een tweede traject richt zich op bedrijven betrokken in de waardeketen van bossen. Door de groeiende vraag naar voedsel en andere grondstoffen worden regelmatig bossen gekapt om plaats te maken voor nieuwe plantages en velden voor vee, soja, palmolie, hout etc. Het thema gaat de dialoog aan met bedrijven betrokken bij de inkoop, handel, verwerking en productie van deze grondstoffen, en richt zich ook op de financiers van deze bedrijven. Het thema is medio 2021 gestart en loopt drie jaar.

Voor het derde speerpunt, technologische bedrijven, is een engagementtraject gestart dat zich richt op 'Responsible Cleantech'. Cleantech-producten zoals elektrische auto's, windmolens, zonnepanelen en waterstoftechnologie dragen bij aan de energietransitie ter voorkoming van klimaatverandering. We gaan de dialoog aan met producenten om ons ervan te verzekeren dat niet alleen de inzet maar ook de vervaardiging van de producten duurzaam is. Het traject is gestart in 2020 en loopt drie jaar.

Stembeleid

We stemmen wereldwijd op aandeelhoudersvergaderingen van bedrijven. We nemen daarbij internationale afspraken over duurzaam ondernemen en maatschappelijk verantwoord beleggen als uitgangspunt, zoals die bijvoorbeeld zijn vastgelegd in verdragen van de Verenigde Naties.

Uitsluiting bedrijven

In sommige bedrijven of sectoren beleggen we principieel niet. We beleggen niet in:

- bedrijven die te maken hebben met controversiële wapens, zoals biologische, nucleaire en chemische wapens, antipersoonsmijnen, clustermunitie, munitie met verarmd uranium en witte fosfor (als het gaat om controversiële toepassing);
- bedrijven die betrokken zijn bij controversiële wapenhandel met landen:
 - waar een wapenembargo van de VN-Veiligheidsraad, de Verenigde Staten of de Europese Unie van kracht is, of een ander relevant multilateraal wapenembargo;
 - die deel uitmaken van een oorlogsgebied;
 - en/of een onevenredig deel van zijn budget aan militaire goederen besteden.
- bedrijven die betrokken zijn bij wapenhandel naar landen met een hoog risico waarvoor de Nederlandse regering een 'presumption of denial'¹⁴ toepast bij de beslissing over een exportvergunning;
- bedrijven die meer dan 5% van de omzet behalen met thermische kolenmijnbouw. De omzetgrens zal geleidelijk teruggebracht worden naar vrijwel 0% (0-5%) in 2030;
- bedrijven die 5% of meer van hun omzet behalen uit kolengestookte elektriciteit opwekking. De omzetgrens zal geleidelijk teruggebracht worden naar vrijwel 0% (0-5%) in 2030;
- bedrijven die jaarlijks meer dan 20 miljoen ton thermische steenkool produceren en actief de exploratie-, mijnbouw- of raffinageactiviteiten uitbreiden;
- bedrijven die een capaciteit hebben voor kolengestookte elektriciteit opwekking van meer dan 10 gigawatt en actief de productiecapaciteit van kolencentrales uitbreiden;
- bedrijven die 5% of meer van hun olieproductie halen uit teerzanden en/of bedrijven die een significante betrokkenheid hebben bij het transport van teerzandolie. De omzetgrens zal geleidelijk teruggebracht worden naar vrijwel 0% (0-5%) in 2030;
- bedrijven die 5% of meer van hun inkomsten uit palmolieproductie en/of distributie behalen;
- bedrijven die bossen beheren voor houtproductie met een FSC-certificeringsdekking van 75% of lager;
- bedrijven die meer dan 5% van de omzet halen uit de productie van tabak en aan tabak gerelateerde producten;
- bedrijven die 5% of meer van hun omzet halen uit de olie- en gaswinning in het offshore poolgebied;
- (Wit)-Russische ondernemingen;
- bedrijven die non-compliant zijn met de UN Global Compact Principles worden in principe uitgesloten wanneer deze binnen een jaar niet als compliant kunnen worden bestempeld;
- bedrijven die niet handelen in lijn met OESO-richtlijnen en waarbij de gevoerde dialoog niet heeft geleid tot het gewenste resultaat kunnen worden uitgesloten.

Green bonds zijn duurzame leningen die verduurzaming van bedrijven ondersteunen. Voor deze beleggingscategorie zijn afwijkende uitsluitingen van toepassing. Vanuit onze maatschappelijke verantwoordelijkheid willen we door middel van green bonds wel de mogelijkheid hebben om bij te dragen aan de verduurzaming van een deel van de bedrijven die door de algemene uitsluitingenlijst zijn uitgesloten. Simpel uitsluiten doet naar onze mening te kort aan de sturende kracht van geld als kernelement in de beleggingsovertuigingen. Voor green bonds gelden daarom alleen de uitsluitingen m.b.t. controversiële wapens, tabak, biodiversiteit en landen.

In 2022 is het uitsluitingenbeleid verder aangescherpt door de uitsluiting van (Wit)-Russische bedrijven en de uitsluiting van bedrijven met meer dan 5% omzet uit olie- en gaswinning uit het offshore poolgebied.

Uitsluiting landen

Ook in sommige landen beleggen we niet. Landen die betrokken zijn bij ernstige schendingen van de mensenrechten worden uitgesloten van beleggingen in staatsleningen.

We sluiten landen uit op basis van universeel erkende veroordelingen op het gebied van schending van mensenrechten. Daarnaast sluiten we uit op basis van criteria met betrekking tot controversiële wapens. Dit leidt binnen obligaties van opkomende landen tot uitsluitingen op de volgende gronden:

1. Betrokkenheid van het land bij de productie van controversiële wapens.
2. Landen waarvoor een wapenembargo geldt.
3. Landen waarbij de Nederlandse regering een 'presumption of denial' kent.

Voor een lijst met uitgesloten bedrijven en landen verwijzen we naar het [MVB-beleidsdocument](#).

¹⁴ Dit betekent dat alleen een vergunning kan worden afgegeven als onomstotelijk vaststaat dat de goederen niet in een conflictgebied worden ingezet.

Sustainable Finance Disclosure Regulation

Pensioenfondsen KPN valt onder de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR). Deze Europese wetgeving wordt in verschillende stappen geïmplementeerd. Per 10 maart 2021 voldoen we aan de SFDR.

Artikel 3: Integratie duurzaamheidsrisico's

In ons beleid voor maatschappelijk verantwoord beleggen is ESG-integratie bij beleggingsbeslissingen expliciet beschreven en in ons duurzaamheidsverslag leggen we verantwoording af over hoe we rekening houden met ESG-risico's in beleggingsbeslissingen.

Artikel 4: Publiceren verklaring informatie ongunstige factoren

We houden rekening met de belangrijkste negatieve effecten in de zin van Artikel 4 van de SFDR waar zinvol en waarvoor gegevens beschikbaar zijn. Dit worden Principal Adverse Impacts (PAI's) genoemd. Daarnaast worden we via de externe vermogensbeheerders van de relevante beleggingsstrategieën ook contractueel verplicht dit op deze wijze te doen. Het is echter mogelijk dat PAI's niet belangrijker zijn dan andere factoren in het beleggingsselectieproces, zodat PAI's niet doorslaggevend zijn bij de beslissing om een bepaalde belegging al dan niet in de portefeuille op te nemen.

In lijn met het in aanmerking nemen van de PAI-indicatoren, worden bepaalde uitgevende instellingen uitgesloten op basis van hun activiteiten en de daarmee samenhangende negatieve effecten. Voor een aantal soorten effecten of activaklassen kunnen beperkte of geen PAI-gegevens beschikbaar zijn. Voor dit deel van de portefeuille (op dit moment ca. 20%) geldt dat we afhankelijk van de data-beschikbaarheid PAI's op een 'best effort' basis meewegen.

Hoe we dit nu al doen en daarin zelfs vooroplopen in de pensioensector lees je in ons MVB-beleid en duurzaamheidsverslag. Op de website rapporteren we overeenkomstig de verplichtingen in het kader van de SFDR over de PAIs.

Artikel 5: Publicatie beloningsbeleid

Het beloningsbeleid waarborgt voor ons pensioenfondsen een beheerste en integere bedrijfsvoering. Het beloningsbeleid moedigt niet aan tot het nemen van meer risico's (waaronder duurzaamheidsrisico's) dan voor ons aanvaardbaar is. Omdat er bij ons geen sprake is van variabele beloning binnen het bestuur en bestuursbureau, zijn resultaten op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen geen reden tot meer of minder beloning bij het bestuur of ondersteunende bestuursbureau. Het beloningsbeleid voldoet daarmee aan wettelijke eisen uit de SFDR en aan alle overige geldende wet- en regelgeving.

Artikel 6: Precontractuele informatie

Op de website hebben we de relevante precontractuele informatie in het kader van SFDR gepubliceerd. De impact van maatschappelijk verantwoord beleggen – zowel positief als negatief – op het rendement van de beleggingsportefeuille is niet eenduidig aangetoond in wetenschappelijk onderzoek. Wij hebben de overtuiging dat MVB-beleggen op de lange termijn positief bijdraagt aan het risico/rendementsprofiel van de beleggingsportefeuille. Dit wordt nader omschreven in ons beleid voor maatschappelijk verantwoord beleggen.

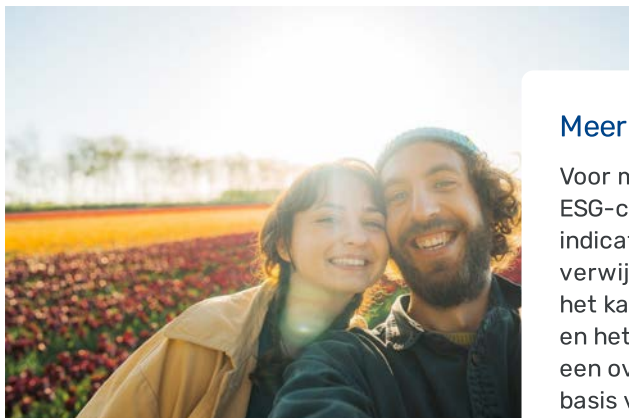
Artikel 8: Classificatie pensioenregeling

Wij classificeren onze pensioenregeling als een financieel product dat duurzaamheidskenmerken promoot. We beschikken over een uitgebreid MVB-beleid waarin we beschrijven hoe we de volgende milieu- en sociale kenmerken promoten in ons beleid: klimaat(risico), watermanagement, mensenrechten, goede gezondheid en welzijn.

In de beleggingsportefeuille wordt ernaar gestreefd milieucriteria te bevorderen, maar er wordt geen expliciete beoordeling gemaakt in hoeverre de beleggingen op de EU-taxonomie (classificatiesysteem om te bepalen of activiteiten ecologisch duurzaam zijn) zijn afgestemd. Op dit moment achten we dit onder andere niet zinvol vanwege het gebrek aan betrouwbare en verifieerbare data en het feit dat er nog steeds veel onzekerheid over de regelgeving rondom de EU-taxonomie is.

Als zodanig beleggen we minimaal 0% van ons vermogen in activiteiten die ecologisch duurzaam zijn zoals bedoeld onder de definitie van de EU-taxonomie. We zullen ons zoveel mogelijk blijven inspannen om na te gaan welke onderliggende beleggingen van het pensioenproduct voldoen aan de taxonomie en hierover rapporteren conform SFDR- wetgeving.

De pensioenregeling van het pensioenfonds is een hybride regeling. Voor het geheel van deze regeling is één SFDR Annex IV bijlage opgenomen. Deze bijlage betreft een wettelijke vereiste vanuit de SFDR-wetgeving en is opgenomen in dit jaarverslag.

Meer weten over MVB?

Voor meer informatie over verantwoord beleggen, ESG-criteria, het gebruik van benchmarks, indicatoren, screeningcriteria en methodologieën verwijzen wij je naar de informatieverschaffing in het kader van SFDR op de website, het MVB-beleid en het duurzaamheidsverslag. Op onze website is een overzicht opgenomen van de classificatie op basis van artikelen onder SFDR voor al onze beleggingen.

Transparant
over kosten

3

Pensioenfonds KPN maakt kosten om de pensioenen professioneel te beheren. We maken kosten voor het pensioenbeheer en het vermogensbeheer en we maken transactiekosten voor het aan- en verkopen van beleggingen. Wij vinden het belangrijk transparant te zijn over de kosten. Daarom leggen we er in dit hoofdstuk uitgebreid verantwoording over af.

Kosten in de afgelopen 5 jaar

In de tabel hieronder zie je de kosten die we maken weergegeven voor de afgelopen 5 jaar.

	2022	2021	2020	2019	2018
Pensioenbeheerkosten (in euro per deelnemer/pensioengerechtigde)	€ 217	€ 194	€ 213	€ 222	€ 209
Vermogensbeheerkosten (in % van het gemiddeld belegd vermogen)	0,62%	0,71% *	0,65% **	0,55%	0,47%
Transactiekosten (in % van het gemiddeld belegd vermogen)	0,12%	0,11%	0,12%	0,13%	0,26%

* De vermogensbeheerkosten van het jaar 2021 zijn in het jaarverslag van 2021 € 19,8 miljoen, (0,16%) te laag gerapporteerd. Het gecorrigeerde cijfer is in deze tabel verwerkt.

** De vermogensbeheerkosten van het jaar 2020 zijn in het jaarverslag van 2020 € 1,1 miljoen (0,01%) te hoog gerapporteerd. Het gecorrigeerde cijfer is in deze tabel verwerkt.

Toelichting op de diverse kostensoorten

Kosten pensioenbeheer

De kosten van pensioenbeheer bevatten de totale kosten voor pensioenbeheerdienstverlening van TKP en een toedeling vanuit de algemene kosten. Onder de algemene kosten vallen onder andere de contributies en bijdragen voor de toezichthouders, accountants- en actuariskosten en advieskosten, de kosten van het bestuur en bestuursbureau. Deze algemene kosten worden deels toegewezen aan de pensioenbeheerkosten en deels toegewezen aan de vermogensbeheerkosten. Deze toewijzing vindt plaats naar de verhouding van de pensioenbeheerkosten dan wel vermogensbeheerkosten ten opzichte van de totale kosten.

Deze verhouding is niet constant. De pensioenbeheerkosten zijn redelijk constant, terwijl de vermogensbeheerkosten veel volatieler zijn. De vermogensbeheerkosten zijn daarnaast afhankelijk van de omvang van het belegd vermogen en de vergoedingen die deels prestatieafhankelijk zijn. Voor het jaar 2022 wordt 10,1% van de algemene kosten toegewezen aan de pensioenbeheerkosten. Omdat de kosten voor pensioenbeheer zijn toegenomen ten opzichte van vorig jaar en de kosten van vermogensbeheer zijn afgenomen, is dit percentage toegenomen.

De totale kosten van het pensioenbeheer zijn in 2022 ten opzichte van 2021 gestegen met € 793 duizend. De grootste toenames worden veroorzaakt door:

- de kosten die samenhangen met de invoering van de Wet toekomst pensioenen bij TKP. Deze kosten zijn in het jaar 2022 betaald voor de jaren 2021 en 2022 tezamen (€ 560 duizend). Van dit bedrag heeft € 210 duizend betrekking op het jaar 2021.
- de toename van advieskosten en accountantskosten ten opzichte van 2021 (€ 259 duizend);
- de uitbreiding van het bestuursbureau (€ 105 duizend).

De pensioenbeheerkosten worden gerapporteerd in euro's per deelnemer (berekend over actieve deelnemers en pensioengerechtigden). In deze kosten zitten geen schattingselementen. In de pensioenbeheerkosten per deelnemer in 2022 zijn de Wtp-kosten die toehoren aan het jaar 2022 meegenomen. De overige in 2022 betaalde Wtp-kosten van € 210 duizend zijn toegerekend aan het jaar 2021. De pensioenbeheerkosten per deelnemer stijgen van € 194 in 2021 naar € 217 in 2022. De vergelijkende cijfers ten behoeve van de pensioenbeheerkosten van 2021 zijn aangepast waarbij de Wtp-kosten van 2021 zijn meegenomen.

Bestuursoordeel over de kosten pensioenbeheer

Het bestuur heeft de kosten pensioenbeheer beoordeeld, waaronder de toewijzing van de algemene kosten aan de kosten pensioenbeheer. Het bestuur concludeert dat het systeem van toewijzing van de algemene kosten, hoewel dit wel met fluctuaties gepaard gaat, in de tijd consistent en uitlegbaar is. Het bestuur acht de kosten

voor de uitvoering van de pensioenregeling in lijn met de complexiteit van de pensioenregeling. Daarbij merkt het bestuur op dat de stijging van de kosten ook door projectkosten in het kader van Wtp worden gemaakt. De verwachting is dat deze projectkosten nog enkele jaren zullen voortduren.

Kosten vermogensbeheer DB-vermogen inclusief premiedepot

De vermogensbeheerkosten voor het DB-vermogen bedroegen in 2022 in totaal € 65,6 miljoen. Dat komt overeen met 0,62% over het gemiddeld belegd vermogen¹⁵. Dit betreft alle (direct en indirect) door het pensioenfonds betaalde vermogensbeheerkosten exclusief transactiekosten. De vermogensbeheerkosten bestaan uit de volgende onderdelen:

Directe kosten vermogensbeheer

De directe vermogensbeheerkosten bestaan uit de volgende posten:

- Dienstverlening fiduciair vermogensbeheerder:
 - *beheervergoeding*: dit is een vaste beheervergoeding voor het operationeel vermogensbeheer per tijdsperiode die onafhankelijk is van de prestatie;
 - *vergoeding advies, administratie en rapportage*: dit is de vergoeding voor de integrale dienstverlening volgens de uitbestedingsovereenkomst.
- Overige directe kosten: dit betreft onder andere de kosten van dienstverlening derivaten en de advieskosten van bijvoorbeeld het maatschappelijk verantwoord beleggen.
- Algemene kosten waaronder kosten van het bestuur en het verantwoordingsorgaan, bestuursbureau, externe adviseurs en toezichtkosten, zijn naar rato (89,9%) toegerekend aan de vermogensbeheerkosten.

Indirecte kosten vermogensbeheer

De indirecte vermogensbeheerkosten bestaan uit kosten die worden gemaakt binnen de onderliggende beleggingsfondsen.

Deze bestaan uit de volgende posten:

- *Beheervergoeding externe managers*: dit is een (basis) vergoeding per tijdsperiode die onafhankelijk is van de prestatie.
- *Performance fee externe managers*: dit is een prestatieafhankelijke vergoeding voor het extra rendement (positief relatief rendement) dat een manager maakt door actief af te wijken van de marktstandaard (benchmark).
- *Overige kosten*: dit betreft onder andere de vergoeding van de bewaarbank, administratiekosten, accountantskosten en juridische kosten.

De kosten van het vermogensbeheer worden gerapporteerd in euro's en als percentage van het gemiddelde van het totaal belegd vermogen. De volgende tabellen geven dit per beleggingscategorie weer. De kosten voor niet-beursgenoteerd vastgoed en private equity worden gerapporteerd op basis van de ontvangen opgaven van de externe managers over de periode oktober 2021 tot en met 30 september 2022. Dit sluit aan bij de periode van het verwerken van de waarderingen. De andere kosten hebben betrekking op het gehele jaar 2022. Voor de overige beleggingscategorieën is het aandeel aan geschatte kosten beperkt.

Kosten vermogensbeheer*

(bedragen x € 1.000)	Aandelen	Private equity	Vastgoed	Vastrentende waarden	Derivaten	Overig	Totaal
in duizenden euro 2022	10.916	19.441	10.011	11.106	0	14.102	65.576
in % van gemiddeld belegd vermogen 2022	0,10	0,18	0,10	0,11	0,00	0,13	0,62
in duizenden euro 2021 **	15.511	28.688	15.898	13.008	0	13.788	86.894
in % van gemiddeld belegd vermogen 2021 **	0,13	0,23	0,13	0,11	0,00	0,11	0,71

* De gepresenteerde vermogensbeheerkosten zijn exclusief transactiekosten.

** De vermogensbeheerkosten van het jaar 2021 zijn in het jaarverslag van 2021 € 19,8 miljoen, (0,16%) te laag gerapporteerd. De gecorrigeerde cijfers zijn in deze tabel verwerkt.

¹⁵. Het gemiddeld belegd vermogen is gelijk aan (0,5*december 2021 + januari 2022+ ...+ 0,5*december 2022)/12.

Uit nagekomen informatie is gebleken dat in het jaarverslag over 2021 de kosten van vermogensbeheer voor de categorieën private equity en vastgoed te laag zijn gerapporteerd (€ 67,1 miljoen had moeten zijn € 86,9 miljoen; 0,55% had moeten zijn 0,71%). De correctie van de vermogensbeheerkosten heeft geen invloed op het gerapporteerde beleggingsrendement en vermogen in 2021. In het jaarverslag 2022 zijn de vergelijkende cijfers aangepast naar de juiste cijfers.

De vermogensbeheerkosten (excl. transactiekosten) zijn in 2022 (0,62% van het gemiddeld belegd vermogen) met € 21,3 miljoen gedaald ten opzichte van de gecorrigeerde cijfers van 2021 (0,71% van het gemiddeld belegd vermogen). Deze daling wordt vooral veroorzaakt door de daling van de performance fee vergoeding van externe managers binnen de beleggingsfondsen en discretionaire mandaten (€ 19,7 miljoen). Het extra rendement dat managers hebben behaald door af te wijken van de marktstandaard was namelijk lager dan in 2021.

Transactiekosten vermogensbeheer

Deze kosten betreffen de toe- en uittredingsvergoedingen van de beleggingsfondsen, de transactiekosten van discretionaire portefeuilles en de derivatentransacties. Deze kosten zijn in het gerapporteerde rendement verwerkt.

De transactiekosten zijn als volgt benaderd:

- *Aandelen*: op basis van directe transactiekosten zoals commissie en belastingen en indirecte geschatte kosten zoals spread en marktimpact. Als deze kosten niet zichtbaar zijn worden ze vastgesteld op basis van schattingen;
- *Vastrentende waarden en derivaten*: van vastrentende waarden zijn de transactiekosten slechts bij benadering vast te stellen. Deze kosten zijn niet zichtbaar bij aan- en verkopen, maar zijn een impliciet onderdeel van de spread tussen bied- en laatkoersen. Binnen deze fondsen worden de transactiekosten geschat op basis van de gemiddelde spread gedurende het jaar en de som van aan- en verkopen;
- *Niet-beursgenoteerd vastgoed en private equity*: de transactiekosten zijn gebaseerd op kostenopgaven van managers. Voorbeelden van deze transactiekosten zijn acquisitie-, aan- en verkoopkosten en notariskosten.

De (geschatte) transactiekosten worden gerapporteerd in euro's als een percentage van het gemiddelde van het totaal belegd vermogen.

(bedragen x € 1.000)	Aandelen	Private equity	Vastgoed	Vastrentende waarden	Derivaten	Totaal
in duizenden euro 2022	7.361	7	23	5.655	116	13.161
in % van gemiddeld belegd vermogen 2022	0,07	0,00	0,00	0,05	0,00	0,12
in duizenden euro 2021	6.434	449	263	4.749	1.114	13.008
in % van gemiddeld belegd vermogen 2021	0,06	0,00	0,00	0,04	0,01	0,11

De transactiekosten op basis van het gemiddeld belegd vermogen zijn licht gestegen (van 0,11% naar 0,12%). Onderdeel van deze kosten zijn de kosten van toe- en uittredingskosten van het pensioenfonds (€ 5,5 miljoen) in beleggingscategorieën. Deze komen ook voort uit aan- en verkopen vanwege beleidswijzigingen en vanwege bijstellingen om de beleggingsportefeuille binnen de gestelde bandbreedtes zoals gedefinieerd in het beleggingsbeleid te houden. Ten opzichte van 2021 zijn de transactiekosten gestegen vanwege meerdere bijsturingstransacties binnen de portefeuille om te kunnen voldoen aan de kasonderpand verplichtingen uit hoofde van de renteswaps.

De kosten van derivaten zijn gedaald omdat in 2022 minder renteswaps zijn verhandeld dan in 2021.

De totale vermogensbeheerkosten inclusief transactiekosten in 2022 van het pensioenfonds bedragen daarmee 0,74%. In 2021 was dit 0,82%.

Vergelijking met andere pensioenfondsen

Eens in de 3 jaar voeren het pensioenfonds een benchmarkonderzoek uit, waarin we de kosten afzetten tegen de pensioenfondsenmarkt. In 2022 heeft het pensioenfonds deelgenomen aan de BELL kostenbenchmark (184 pensioenfondsen) en de kostenbenchmark van Kring de Wit onder 22 ondernemingspensioenfondsen in Nederland. De vermogensbeheerkosten van pensioenfonds KPN zijn relatief hoog in vergelijking met andere pensioenfondsen. Dit wordt veroorzaakt doordat wij beleggen in beleggingscategorieën als niet-beursgenoteerd vastgoed en private equity, waarvan de beheerkosten hoger zijn dan bijvoorbeeld beursgenoteerde aandelen. Daarnaast beheren we een groot deel van de beleggingsportefeuille actief, waarbij de beleggingen verdeeld

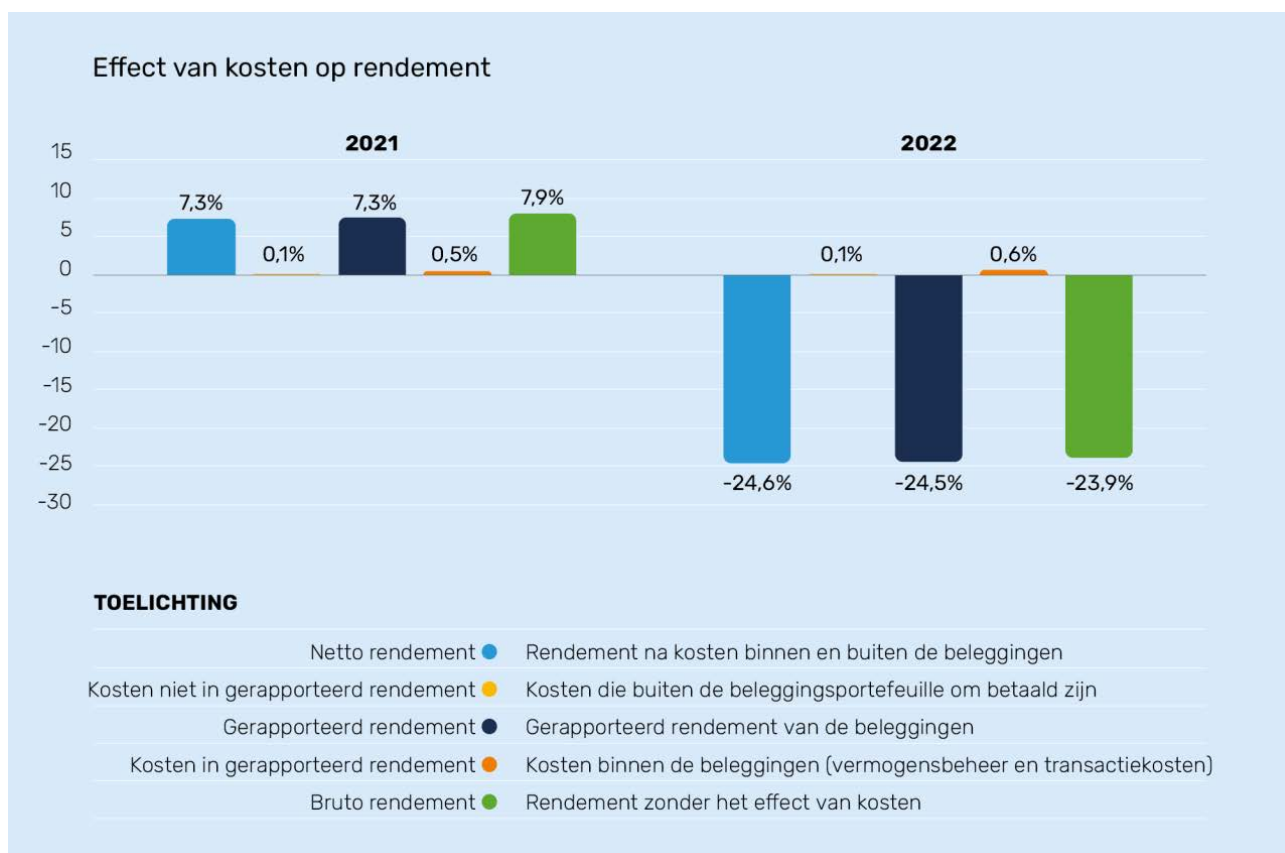
worden over verschillende managers. Uitgangspunt daarbij is dat actief beheer voor de geselecteerde beleggingscategorieën op termijn een hoger rendement oplevert. Als we terugkijken heeft actief beheer ook het extra rendement opgeleverd.

Bestuursoordeel over de vermogensbeheerkosten

De totale vermogensbeheerkosten in 2022 bedroegen 0,74% van het gemiddeld belegd vermogen. Dit is een daling van 0,08%-punt. Van deze totale vermogensbeheerkosten is 0,14%-punt toe te schrijven aan prestatieafhankelijke vergoedingen op de actief beheerde beleggingen. Deze actief beheerde beleggingen realiseerden in 2022 op totaalniveau geen extra rendement. De prestatievergoedingen die zijn uitgekeerd, hebben betrekking op het deel van de portefeuille dat wel extra rendement heeft behaald. Wanneer we terugkijken op de afgelopen 3 jaar, heeft actief beheer extra rendement opgeleverd. In absolute getallen is de extra gerealiseerde opbrengst in de periode 2020 tot en met 2022 € 300,6 miljoen, € 231,5 miljoen meer dan de betaalde prestatievergoeding van € 69,2 miljoen. Het bestuur heeft de overtuiging dat actief beheer op de lange termijn positief bijdraagt aan het rendement. Het bestuur accepteert de hogere kosten die deze keuze met zich meebrengt onder de voorwaarde dat uit evaluaties blijkt dat deze keuze toegevoegde waarde heeft. De prestatie van actief beheer viel in 2022 tegen. Het bestuur blijft de keuze dan ook zorgvuldig monitoren en evalueert de prestaties van externe managers op periodieke basis.

De vermogensbeheerkosten zijn hoger dan bij andere pensioenfondsen doordat binnen een beleggingscategorie wordt gespreid over meerdere managers en er een aantal complexe beleggingscategorieën in de portefeuille aanwezig zijn, bijvoorbeeld private equity. Het bestuur heeft de overtuiging dat specialistische managers op deelgebieden binnen beleggingscategorieën bijdragen aan een hoger rendement voor het pensioenfonds. Daarom kiest het pensioenfonds voor een multi-manageraanpak. Ook complexe categorieën realiseren naar verwachting een hoger rendement, omdat ze illiquide zijn en niet voor iedereen toegankelijk. Het bestuur acht de gemaakte keuzes verantwoord in het licht van het hogere verwachte rendement. Bovendien past het risicoprofiel van de beleggingsstrategie bij de risicohouding en ambitie van het pensioenfonds. Het bestuur is ondanks de hoge rendementen wel kritisch op de hoge vergoedingen die bij goed presteren binnen private equity gebruikelijk zijn en treedt daarover in gesprek met managers.

De transactiekosten zijn vrijwel gelijk aan voorgaande jaren en passend bij de ontwikkelingen in financiële markten en de toe- en uitredingen in de beleggingen in het afgelopen jaar. Het bestuur beoordeelt het kostenniveau over 2022 als acceptabel en passend bij de behaalde resultaten.

Vermogensbeheerkosten Beschikbare Premie Regeling & Individueel Pensioensparen

De deelnemers in de BPR/IPS depots betalen geen aankoop- en/of verkoopkosten. De kosten van beleggen worden direct verrekend in het rendement. Deze beleggingskosten zijn afhankelijk van het depot waarin wordt belegd.

Deze kosten zijn gebaseerd op de kosten per beleggingsdepot op basis van de samenstelling per eind 2022. Ter vergelijking zijn ook de kosten per eind 2021 weergegeven. De kosten liggen in lijn met het vorige jaar.

Vermogensbeheerkosten

<i>Life Cycle</i> <i>Vaste uitkering</i>	2022	2021	<i>Life Cycle</i> <i>doorbeleggen</i> <i>Variabele uitkering</i>	2022	2021
Depot 1	0,4%	0,4%	Depot 1	0,4%	0,4%
Depot 2	0,4%	0,4%	Depot 2	0,4%	0,4%
Depot 3	0,4%	0,4%	Depot 3	0,4%	0,4%
Depot 4	0,4%	0,4%	Depot 4	0,4%	0,4%
Depot 5	0,4%	0,3%	Depot 5	0,4%	0,3%
Depot 6	0,3%	0,3%	Depot 6	0,4%	0,3%
Depot 7	0,3%	0,3%	Depot 7	0,3%	0,3%
Depot 8	0,2%	0,2%	Depot 8	0,3%	0,3%
Depot 9	0,2%	0,2%	Depot 9	0,3%	0,3%
Depot 10	0,2%	0,2%	Depot 10	0,3%	0,3%

<i>Vrij beleggen</i>	2022	2021	<i>Life Cycle</i> <i>uitkeringsfase</i> <i>Variabele uitkering</i>	2022	2021
Depot A	0,4%	0,4%	Depot N1	0,3%	0,3%
Depot B	0,4%	0,4%			
Depot C	0,4%	0,3%			
Depot D	0,3%	0,3%			
Depot E	0,2%	0,2%			
Depot F	0,0% *	0,2%			
Depot G	0,1%	0,1%			

* De kosten betreffen de kosten (0,03%) over het eerste kwartaal omdat depot F in het eerste kwartaal van 2022 is opgeheven.

Transactiekosten

<i>Life Cycle</i> <i>Vaste uitkering</i>	2022	<i>Life Cycle doorbeleggen</i> <i>Variabele uitkering</i>	2022
Depot 1	0,11%	Depot 1	0,11%
Depot 2	0,11%	Depot 2	0,11%
Depot 3	0,11%	Depot 3	0,11%
Depot 4	0,11%	Depot 4	0,11%
Depot 5	0,11%	Depot 5	0,11%
Depot 6	0,11%	Depot 6	0,12%
Depot 7	0,10%	Depot 7	0,10%
Depot 8	0,08%	Depot 8	0,10%
Depot 9	0,06%	Depot 9	0,10%
Depot 10	0,06%	Depot 10	0,10%

<i>Vrij beleggen</i>	2022	<i>Life Cycle</i> <i>uitkeringsfase</i> <i>Variabele uitkering</i>	2022
Depot A	0,12%	Depot N1	0,09%
Depot B	0,11%		
Depot C	0,11%		
Depot D	0,09%		
Depot E	0,06%		
Depot F	0,01% *		
Depot G	-		

* De kosten betreffen de kosten over het eerste kwartaal omdat depot F in het eerste kwartaal van 2022 is opgeheven.

Onze organisatie:

Zo zorgen we voor je pensioen

Bestuur, governance en naleven
wet- en regelgeving

4

Bij pensioenfonds KPN hebben we de organisatie zo ingericht dat we optimaal kunnen zorgen voor je pensioen. Hier vertellen we je hoe we dat hebben gedaan: hoe zit onze organisatie in elkaar en hoe zorgen we ervoor dat we ons aan wet- en regelgeving houden?

Het pensioenfonds

Stichting Pensioenfonds KPN, statutair gevestigd te Amersfoort, is opgericht op 26 juni 1998. Het pensioenfonds is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 02063809.

Ons bestuur

Wij hebben een paritair gemengd bestuursmodel, met in totaal elf bestuursleden. In het bestuur zitten drie bestuursleden namens de werknemers, twee namens de pensioengerechtigden en drie namens de werkgever. Samen vormen ze het uitvoerend bestuur. Daarnaast bestaat het bestuur uit drie onafhankelijke niet-uitvoerende bestuurders: één deskundige op beleggingsgebied, één deskundige op het gebied van risicobeheer en de voorzitter van het pensioenfonds. De niet-uitvoerende bestuurders vormen ook het Intern Toezicht. Het Intern Toezicht functioneert dus binnen het bestuur en heeft daarbij eigen taken en bevoegdheden. Het bestuur werkt in de bestuursvergaderingen met gewogen stemverhoudingen: bestuurders namens de werkgever hebben elk 2 stemmen; bestuurders namens de werknemers elk 1 stem; bestuurders namens de pensioengerechtigden elk 1,5 stem; niet-uitvoerende bestuurders elk 1 stem.

Voor deze inrichting van het bestuur is gekozen om ook de sociale partners een sterke rol binnen het pensioenfonds te laten spelen. We zijn immers het pensioenfonds van en voor de (ex-)medewerkers bij KPN. Tegelijkertijd is op deze manier voldoende specialistische kennis binnen het bestuur aanwezig om adequaat samen te kunnen werken met onze uitvoeringsorganisaties en externe adviseurs. Daarnaast zijn op grond van de IORP II regelgeving sleutelfunctiehouders (Risicobeheer; Actuarieel en Interne audit) geïnstalleerd.

Het dagelijks bestuur bestaat uit de bestuursvoorzitter en twee plaatsvervangende voorzitters. De plaatsvervangende voorzitters zijn uitvoerende bestuursleden, één werknemerslid en één werkgeverslid. Eén van de twee plaatsvervangende voorzitters vervult tevens de rol van secretaris.

Wanneer er vacante bestuurszetels (uitvoerend en niet-uitvoerend) zijn, wordt hiervoor een profiel opgesteld. Dit geldt ook voor vacatures in het verantwoordingsorgaan. In alle gevallen kijken we hierbij ook naar diversiteit. We willen graag dat het bestuur en het verantwoordingsorgaan bestaan uit een goede mix van jongeren en ouderen, mannen en vrouwen. De bestuurders worden benoemd door het bestuur na voordracht of verkiezingen. De drie vertegenwoordigers namens de werkgever worden voorgedragen door de werkgever. De drie vertegenwoordigers namens de werknemers worden voorgedragen door de Centrale Ondernemingsraad (COR) van KPN. Eén van de vertegenwoordigers wordt door de COR zelf voorgedragen en twee van de vertegenwoordigers worden via de COR voorgedragen door vakorganisaties betrokken bij het cao-overleg van KPN. De twee vertegenwoordigers van de pensioengerechtigden worden gekozen door de pensioengerechtigden volgens het kiesreglement. De niet-uitvoerend bestuurders worden, na bindende voordracht door het verantwoordingsorgaan, (her)benoemd door de uitvoerende bestuurders.

Het bestuur is collectief verantwoordelijk voor zijn functioneren. De voorzitter is het eerste aanspreekpunt voor de bestuursleden, het Intern Toezicht, het verantwoordingsorgaan en externe partijen. Elk bestuurslid stelt zich bij de besluitvorming onafhankelijk op ten opzichte van de achterban. Om een evenwichtig besluitvormingsproces te kunnen waarborgen, handelen de bestuurders in het belang van alle belanghebbenden van het pensioenfonds en wordt rekening gehouden met de effecten van besluiten op alle belanghebbenden. Transparantie staat hierbij voorop.

Wisselingen in bestuur

In 2022 hebben enkele wisselingen in het bestuur plaatsgevonden. Anne van 't Zelfde en Diana Horsmeier zijn per 1 juli 2022 afgetreden als bestuurder namens de pensioengerechtigden. Beiden waren niet herkiesbaar. Na verkiezingen heeft het bestuur Paul Gaalman en Erik Overbeeke als hun opvolgers benoemd. De termijnen voor Jeroen Burcksen en Peter van Gameren liepen per 1 juli 2022 af. Beiden hebben aangegeven zich voor een nieuwe periode beschikbaar te stellen. De werkgever heeft laten weten dat Jeroen Burcksen herbenoemd kan worden,

terwijl het verantwoordingsorgaan de herbenoeming van Peter van Gameren heeft geaccordeerd. DNB heeft begin 2022 laten weten geen bezwaar te hebben tegen de herbenoeming van beiden. Het bestuur heeft daarna de herbenoeming van beiden bekrachtigd.

Meer informatie over de bestuursleden en in welke commissies zij zitting hebben, kun je vinden in de bijlage Personalia. Daarin is ook een overzicht van de nevenfuncties opgenomen.

Bestuursleden namens de werkgever, KPN N.V.

Jeroen Burcksen

Désirée Leijten

Erik Luttenberg

Bestuursleden namens de werknemers

Edith Snoei (secretaris)

Susan Eijgermans

Caspar Vlaar

Bestuursleden namens de pensioengerechtigden

Erik Overbeeke

Paul Gaalman

Niet-uitvoerend bestuursleden

Peter van Gameren (voorzitter)

Gwen van Tongeren

Cor van der Sluis

Aantal vergaderingen

In 2022 zijn er 17 bestuursvergaderingen geweest en een groot aantal commissievergaderingen. Veel aandacht is besteed aan de voorbereidingen op de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel onder de Wet toekomst pensioenen, de financiële situatie, het beleggingsbeleid, integraal risicomanagement en andere actuele ontwikkelingen op pensioengebied. In alle vergaderingen is het voor besluitvorming noodzakelijke aantal stemmen aanwezig geweest.

Bestuursbureau

Het bestuur wordt ondersteund door het bestuursbureau. Per eind 2022 zijn de volgende functies onderdeel van het bestuursbureau:

- Directeur
- Bestuurssecretaris
- Secretaresse
- Drie beleidsmedewerkers actuarieel
- Beleidsmedewerker beleggingen en risicomanagement
- Beleidsmedewerker communicatie en risicomanagement
- ICT-specialist (inhuur)

Bestuurscommissies

Het pensioenfonds kent de volgende bestuurscommissies: pensioen- en communicatiecommissie, beleggingscommissie, financiële commissie, auditcommissie en risicocommissie. De commissies zijn samengesteld uit een afvaardiging van bestuursleden en kunnen worden ondersteund door één of meerdere adviseurs. In de commissievergaderingen worden de bestuursvergaderingen voorbereid. De commissies vergaderen in ieder geval voorafgaand aan elke bestuursvergadering en zoveel vaker als nodig wordt geacht. De interne auditcommissie wordt gevormd door de sleutelfunctiehouder interne audit en de directeur bestuursbureau, tevens secretaris. Deze commissie wordt bij audits aangevuld met externe deskundigen.

Naast de eerdergenoemde commissies is er ook een geschillencommissie. Deze commissie komt alleen bijeen als er een geschil wordt voorgelegd. De geschillencommissie bestaat uit een onafhankelijke voorzitter en twee bestuursleden. Belanghebbenden kunnen zich tot de geschillencommissie wenden als zij het niet eens zijn met een besluit van het bestuur over de toepassing van het pensioenreglement. Voor de procedure gelden voorwaarden die zijn vastgelegd in het reglement van de geschillencommissie. In 2022 zijn 5 geschillen aan de geschillencommissie voorgelegd.

Verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan van Pensioenfonds KPN bestaat uit minimaal zes leden. Er zijn twee leden namens de werkgever. De verdeling tussen de deelnemers en de pensioengerechtigden vindt plaats naar rato van hun aantallen. Op basis van de aantallen van eind 2021 is de bezetting van het verantwoordingsorgaan in 2022 uitgebreid met een derde lid namens de pensioengerechtigden. De statuten zijn op dit punt aangepast. Sinds september 2022 bestaat het verantwoordingsorgaan uit twee leden namens de werkgever, twee namens de deelnemers en drie namens de pensioengerechtigden. De leden namens de deelnemers en de pensioengerechtigden worden benoemd na verkiezingen. De namen van de leden vind je in de bijlage Personalia.

Het verantwoordingsorgaan geeft haar oordeel over het handelen van het bestuur. Dat oordeel wordt opgenomen in het jaarverslag. Daarnaast doet het verantwoordingsorgaan een bindende voordracht voor (her)benoeming voor de niet-uitvoerende bestuurders. Ook heeft het verantwoordingsorgaan een aantal wettelijke adviesrechten, bijvoorbeeld met betrekking tot het communicatiebeleid, het beloningsbeleid en de inrichting van het intern toezicht. Het bestuur heeft regelmatig overleg met het verantwoordingsorgaan, onder meer om verantwoording af te leggen. In 2022 hebben het verantwoordingsorgaan en het bestuur 14 keer overleg gevoerd, inclusief kennissessies. Het bestuur geeft een reactie op het oordeel van het verantwoordingsorgaan dat in het bestuursverslag wordt opgenomen, wat onderdeel uitmaakt van het jaarverslag.

Permanente educatie en (zelf)evaluatie

Het bestuur vindt het belangrijk om individueel en als geheel bekwaam te zijn en de kennis en kunde goed bij te houden. In samenwerking met een externe partij is een programma voor permanente educatie uitgewerkt. Dat betreft het bestuur als geheel, maar het bevat ook individuele ontwikkelplannen voor de bestuursleden. Ook voor het verantwoordingsorgaan is een opleidingsprogramma opgesteld. In 2022 hebben bestuursleden en leden van het verantwoordingsorgaan verschillende opleidingen gevolgd uit dit programma.

Het eigen functioneren is voor het bestuur en voor het intern toezicht een continu aandachtspunt. Het bestuur en het intern toezicht evalueren jaarlijks het eigen functioneren van het bestuur als geheel en van de individuele leden. Hierbij betreft zowel het bestuur als het intern toezicht één keer in de drie jaar een onafhankelijke derde partij.

Gedragscode

Het pensioenfonds beschikt over een gedragscode. Die heeft als doel eraan bij te dragen dat de bestuurders transparant en integer handelen voor alle belanghebbenden bij het pensioenfonds. De code is er ook op gericht de goede naam en reputatie van het pensioenfonds te waarborgen. Er zijn onder meer regels over hoe bestuursleden, leden van het verantwoordingsorgaan en medewerkers bestuursbureau moeten omgaan met vertrouwelijke informatie, voorwetenschap, relatiegeschenken en het vervullen van nevenfuncties bij andere ondernemingen en instellingen. De taken van de compliance officer waren tot 31 december 2021

ondergebracht bij het Nederlands Compliance Instituut. Per 1 januari 2022 wordt de invulling van de compliance functie binnen het bestuursbureau vormgegeven. De compliance officer is belast met het toezicht op de naleving van de gedragscode en verstrekt jaarlijks een rapportage aan het bestuur.

Het pensioenfonds beschikt naast een gedragscode over een compliance-programma, een incidentenregeling en een klokkenluidersregeling.

Code Pensioenfondsen

De overheid ziet erop toe dat een pensioenfonds goed wordt bestuurd. Ook de pensioensector zelf heeft regels opgesteld. Wij volgen de normen voor een goed pensioenfondsbestuur zoals die zijn vastgelegd in de Code Pensioenfondsen. De code gaat over het goed functioneren van het bestuur, het intern toezicht en het verantwoordingsorgaan en over zaken als risicomanagement, integriteit en beloningen. De Code Pensioenfondsen is wettelijk verankerd in artikel 33 PW 'Beheerste bedrijfsvoering'. Hiervan mag alleen worden afgeweken volgens het 'pas-toe-of-leg-uit'-principe. Uit een inventarisatie is gebleken dat we aan vrijwel alle punten van de Code voldoen. We voldoen op één punt niet aan de Code:

- Norm 33 gaat over diversiteit. We voldoen niet aan deze norm omdat er in het bestuur geen bestuursleden van onder de 40 jaar zijn. Ook zijn er in het verantwoordingsorgaan geen leden jonger dan 40 jaar. Een ander onderdeel van diversiteit is de verdeling tussen man/vrouw. Het huidige bestuur bestaat uit vier vrouwelijke bestuursleden en zeven mannelijke bestuursleden. Ook in het verantwoordingsorgaan zit een vrouw. Op dit onderdeel voldoet het pensioenfonds dus wel.

Het bestuur vindt diversiteit belangrijk en neemt dit mee bij elke vacature. We hebben een diversiteitsbeleid (zoals hieronder toegelicht) en in maart 2021 hebben we het stappenplan diversiteit (conform norm 33) uitgewerkt en opgenomen in het diversiteitsbeleid.

Diversiteitsbeleid

Het bestuur onderstreept het belang van diversiteit. Als vertegenwoordigers van diverse groepen betrokken zijn bij het proces, ontstaat er een meervoudig perspectief dat ten goede komt aan de besluitvorming. Hieraan draagt een mix van mannen en vrouwen, jongeren en ouderen in het bestuur en de pensioenfondsorganen positief bij. Anderzijds is het belangrijk dat bij de samenstelling rekening wordt gehouden met de opbouw van het deelnemersbestand. Het bestuur vindt het belangrijk dat deelnemers en pensioengerechtigden zich vertegenwoordigd kunnen voelen door het bestuur en andere pensioenfondsorganen. Daarbij wordt gestreefd naar een goede mix van mannen en vrouwen. De doelstelling is om minimaal één man en één vrouw in het bestuur in het verantwoordingsorgaan te hebben. Daarnaast wordt ernaar gestreefd minimaal één lid benoemd te hebben die op het moment van benoeming nog niet de leeftijd van 40 jaar heeft bereikt. De bovenstaande uitgangspunten zijn formeel vastgelegd in het diversiteitsbeleid.

In het stappenplan diversiteit zijn onder andere acties opgenomen ten aanzien van het nadrukkelijk benoemen van de eisen uit het diversiteitsbeleid in de profielschets, vacaturetekst en de competentievisie. Ook zal bij de voordragende partij het diversiteitsbeleid onder de aandacht worden gebracht. Het pensioenfonds geeft daarnaast een financiële ondersteuning aan het meerjarenplan van PensioenLab. PensioenLab is opgericht door de jongerenvakbonden FNV Jong, CNV Jongeren en VCP Young Professionals en behartigt de belangen van

jongeren op pensioenthema's. Dit doen zij door jongeren te informeren, te betrekken, op te leiden en hun stem te laten horen. Pensioenfonds KPN kijkt hierbij naar mogelijkheden voor stageplekken binnen de eigen organisatie. In 2022 / 2023 heeft dit geleid tot een stagiair in het bestuur.

Beloningsbeleid

Het bestuur heeft een beloningsbeleid opgesteld. Het bestuur is zich bewust van het benodigde maatschappelijke draagvlak. Het beloningsbeleid kent geen prestatiegerelateerde beloningen en geen ontslagvergoeding. De hoogte van de beloning van de leden van het Intern Toezicht is gelijk aan die van de rest van het bestuur en staat een kritische opstelling niet in de weg.

De beloning is afgestemd op het aantal dagen dat een bestuurder gemiddeld genomen besteedt aan de werkzaamheden bij pensioenfonds KPN. Jaarlijks, voor het eerst per 1 januari 2022, worden de beloningen geïndexeerd op basis van de 'Cao-lonen per maand exclusief bijzondere beloningen' voor de 'Financiële dienstverlening' van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Een bestuurder ontvangt voor twee dagen per week per 1 januari 2022 € 60.900 bruto per jaar. De voorzitter ontvangt € 91.350 bruto per jaar, voor drie dagen per week.

Geen sancties, dwangsommen of boetes

In 2022 zijn aan het pensioenfonds door de toezichthouders geen dwangsommen of boetes opgelegd. Evenmin zijn door de toezichthouders aanwijzingen aan het pensioenfonds gegeven. Ook is er geen bewindvoerder aangesteld en is de bevoegdheidsuitoefening van organen van het pensioenfonds niet gebonden aan toestemming van de toezichthouders.

Toeziht De Nederlandsche Bank (DNB)

DNB houdt toezicht op onder andere de pensioenfondsen op basis van de PW door middel van gesprekken, beoordeling rapportages en onderzoeken.

Onderzoeken die bij alle pensioenfondsen zijn uitgevoerd

- regievoering nieuw pensioencontract;
- niet-financiële risico's;
- premie en indexatie.

In 2021 heeft het pensioenfonds deelgenomen aan het onderzoek naar de inbedding van ESG-risico's in het risicobeheer bij pensioenfondsen. DNB heeft begin 2022 teruggekoppeld welke aspecten goed gaan en op welke aspecten het bestuur verbeteringen kan doorvoeren. Eind 2022 heeft een gesprek plaatsgevonden met DNB over de verdere ontwikkeling van de risicobeheercyclus. Dit zal in 2023 verder worden uitgewerkt.

Publicatie kwartaal- en jaarcijfers op website DNB

In het kader van transparantie publiceert DNB op haar website de kerncijfers van de pensioenfondsen in Nederland. Ieder kwartaal publiceert DNB uit de Kwartaalstaten Beleggingen de volgende gegevens: de beleidsdekkingsgraad, de vereiste dekkingsgraad (strategische mix), het belegd vermogen en het kwartaalrendement.

Uit de jaarstaten worden daarnaast gepubliceerd: de reële dekkingsgraad, de premie, de deelnemersaantallen, de toeslagverlening, de eventuele vermindering van pensioenaanspraken en -rechten en de uitvoeringskosten.

Toeziht Autoriteit Financiële Markten (AFM)

De AFM houdt toezicht op de wijze waarop pensioenfondsen de deelnemers informeren. De AFM voldoet dit door middel van vragenlijsten en zo nodig verdiepende onderzoeken.

Onderzoeken die bij alle pensioenfondsen zijn uitgevoerd

- Implementatie SFDR en Taxonomie Verordening.
- Keuzemogelijkheden in de pensioenregelingen van de tweede pijler.

In 2022 zijn er geen pensioenfondsspecifieke onderzoeken bij Pensioenfonds KPN uitgevoerd.

Organisatie en uitvoering

Pensioenfonds KPN heeft geen 'eigen' uitvoeringsorganisatie. Het bestuur is verantwoordelijk voor het beleid en de uitvoering, maar de uitvoering zelf is grotendeels uitbesteed aan TKP Pensioen (hierna TKP) en Aegon AM, beide onderdeel van Aegon. Aegon heeft aangekondigd de Nederlandse activiteiten te combineren met die van a.s.r. Dit betekent dat TKP onderdeel gaat worden van a.s.r. Aegon AM blijft onderdeel van Aegon.

De uitvoering door TKP omvat het administreren van de pensioenen en advisering over ons communicatiebeleid. Het beleggingsbeleid wordt uitgevoerd via een vastgelegd mandaat van het bestuur van Pensioenfonds KPN aan Aegon AM. In de overeenkomsten met TKP en Aegon AM zijn adequate maatregelen opgenomen voor als de dienstverlener of een door hem ingeschakelde derde onvoldoende presteert, de overeenkomst niet naleeft of schade veroorzaakt door handelen of nalaten.

Het beloningsbeleid van de uitvoeringsorganisaties is beheerst en evenwichtig. Het voldoet aan de eisen die hieraan door de toezichthouders worden gesteld. Dit is vastgelegd in de overeenkomsten met de verschillende uitvoeringsorganisaties.

We toetsen de werkzaamheden aan de afspraken in de overeengekomen Service Level Agreement en evalueren deze jaarlijks. Ook ontvangt het pensioenfonds jaarlijks een ISAE 3402 type II-rapport van de uitvoeringsorganisaties, dat door een externe onafhankelijke accountant is gecertificeerd. Het bestuur is op de hoogte van de door de uitvoeringsorganisaties ingeschakelde partijen en monitort dit. Ook vragen we de uitvoerders hierover verantwoording af te leggen.

Controle

De certificerend actuaris WTW en de externe onafhankelijke accountant Deloitte controleren de financiële verantwoording in de jaarrekening minimaal één keer per jaar (bestuursverslag en jaarrekening). Bij grote onderwerpen beoordelen en controleren zij deze tussentijds. Deze partijen kunnen onafhankelijk hun werk doen, zonder (schijn van) belangenverstrengeling. Het functioneren van de certificerend actuaris en de externe accountant wordt elke drie jaar door het bestuur geëvalueerd.

Binnen het risicomanagement van het pensioenfonds (zie volgende hoofdstuk) hebben een drietal sleutelfunctiehouders een controlerende en signalerende taak. Dat zijn de sleutelfunctiehouders Actuarieel, Risicobeheer en Interne Audit. De beoordelingen van deze sleutelfunctiehouders worden door het bestuur meegewogen bij de uiteindelijke besluitvorming.

Onze certificerend actuaris, WTW, is tevens de sleutelfunctiehouder Actuarieel. Dit is zo gekozen omdat beide werkzaamheden dicht bij elkaar liggen. Daarbij geeft de regelgeving zelf ook aan dat deze functies gecombineerd kunnen worden.

De sleutelfunctiehouder Risicobeheer is een bestuurslid (Jeroen Burcksen). De sleutelfunctiehouder audit is een externe persoon (Jan Herder).

Naast de sleutelfunctiehouders maakt het bestuur gebruik van preferred suppliers, die gevraagd en ongevraagd advies geven over de onderwerpen die het pensioenfonds aangaan.

Risico's beheersen

Een van de kerntaken van
Pensioenfonds KPN

A large, stylized graphic of the number 5 in blue, positioned inside a white circle. A thick blue arc is visible on the left side of the circle, suggesting a partial view or a design element. The background is a light green gradient.

5

Bij het verzorgen van je pensioen krijgt Pensioenfonds KPN te maken met allerlei risico's. Denk bijvoorbeeld aan risico's bij het beleggen. Maar er zijn veel meer risico's. Ook risico's die niet direct met geld te maken hebben, zoals het risico dat er iets misgaat in de IT-systemen of informatiebeveiliging. Het beheersen van al die risico's is één van onze kerntaken. We willen op een beheerste wijze omgaan met het pensioen dat ons is toevertrouwd. Dat doen we met een systeem dat we 'integraal risicomanagement' noemen. In dit hoofdstuk lees je er meer over.

Pensioenfonds KPN heeft een organisatie waarmee de uitvoering van de pensioenregeling en het beheer van het vermogen op een goede en gecontroleerde manier kan plaatsvinden. Dat is nodig om invulling te geven aan onze missie, visie, doelstellingen, passend bij de mate van risico dat wij willen lopen. Deze mate van risico nemen, noemen wij risicobereidheid. Integraal risicomanagement neemt daarbij een centrale plaats in. Integraal benadrukt dat het gaat om het management van alle verschillende risicogebieden in onderlinge samenhang.

Hoeveel risico zijn we bereid te lopen?

Het doel van risicomanagement is het beheersen van belangrijke risico's die de doelstellingen van het pensioenfonds bedreigen. Risico's helemaal uit de weg gaan, dat gaat niet. Denk bijvoorbeeld aan de beleggingen: om voldoende rendement te kunnen halen, moeten we bereid zijn een bepaald (verantwoord) risico te lopen. Hoe hoog dit risico mag zijn, is door het bestuur in samenspraak met de sociale partners vastgelegd. We hebben die 'risicobereidheid' uitgewerkt en gekoppeld aan de verschillende doelstellingen van het pensioenfonds.

Doelstelling 1.

Het pensioenfonds heeft een lange termijndoelstelling (15 jaar), waarbij het streeft naar een maximalisatie van het pensioenresultaat (prijsinflatie), rekening houdend met in het verleden gemiste toeslagen. Evenwichtige belangenafweging is een integraal onderdeel bij de totstandkoming van beleid.

Voor deze doelstelling is het pensioenfonds bereid in hoge mate risico te accepteren, als het risico naar verwachting wordt beloond. Dit komt op de volgende manieren tot uitdrukking:

- we nemen doelbewust beleggingsrisico, omdat dit naar verwachting wordt beloond met extra rendement;
- we zijn in bepaalde bijzondere situaties (bijvoorbeeld bij een lage dekkingsgraad) minder bereid risico te nemen dan nodig is om de ambitie van koopkrachtbehoud te halen;
- we zijn een lange termijn belegger en handelen daarom beperkt op actuele marktontwikkelingen;
- we staan in de beleggingsportefeuille een aantal beleggingen met meer complexiteit toe, omdat dit naar verwachting wordt beloond met extra rendement;
- we zetten de beleggingen in als sturende kracht voor duurzame ontwikkeling en willen daarin vooroplopen in de pensioenfondsenmarkt.

Doelstelling 2.

De beheersing van continuïteit is gewaarborgd en de uitvoering van de pensioenregelingen dient nu en in de toekomst juist, tijdig, beheerst en volledig plaats te vinden.

Voor deze doelstelling worden risico's zoveel mogelijk gemeden, maar we realiseren ons dat dit niet altijd mogelijk is. Dit komt op de volgende manieren tot uitdrukking:

- het pensioenfonds probeert fouten zoveel mogelijk te voorkomen:
 - op verschillende momenten vinden er controles plaats op de uitvoering, waar achteraf over wordt gerapporteerd;
 - impact van eventuele fouten wordt inzichtelijk gemaakt, hersteld en uitgelegd;
 - bij het voorkomen van fouten wordt een afweging gemaakt op te maken kosten en tijdsinspanning.
- we maken duidelijke afspraken met onze uitbestedingsrelaties om fouten zoveel mogelijk te voorkomen. Kosten en tijdsinspanning worden afgewogen en de impact van eventuele fouten op deelnemers wordt inzichtelijk gemaakt, hersteld en uitgelegd;

- klachten en incidenten worden tot een minimum beperkt en direct gemeld aan het pensioenfonds.

Doelstelling 3.

Integere bedrijfsvoering is onderdeel van de cultuur en stemt overeen met de geldende maatschappelijke normen.

Voor deze doelstelling worden risico's zoveel mogelijk gemeden, maar we realiseren ons dat dit niet altijd mogelijk is. Dit komt op de volgende manieren tot uitdrukking:

- we willen geen risico lopen op de integere bedrijfsvoering om reputatieschade te vermijden en/of de impact van eventuele fouten op deelnemers tot een minimum te beperken;
- we zien scherp toe op het naleven van relevante wet- en regelgeving;
- klachten en incidenten worden tot een minimum beperkt en direct gemeld aan het pensioenfonds.

Doelstelling 4.

De communicatie richting deelnemers (actieve deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden) is gericht op:

- *het bieden van handelingsperspectief voor de deelnemer;*
- *het bouwen van en werken aan de relatie tussen de deelnemer en het pensioenfonds;*
- *bewustwording van belang en noodzaak van beleggen en het positieve effect van maatschappelijk verantwoord beleggen daarbij.*

Voor deze doelstelling worden risico's zoveel mogelijk gemeden, maar we realiseren ons dat dit niet altijd mogelijk is. Dit komt op de volgende manieren tot uitdrukking:

- we willen op het gebied van deelnemerstevredenheid en reputatie de geformuleerde doelstellingen realiseren;
- we willen het draagvlak in overeenstemming met de gestelde doelstellingen van (maatschappelijke verantwoord) beleggen vergroten;
- we willen reputatieschade tot een minimum beperken;
- het streven is om een onderzoek of aanwijzing van toezichthouders te voorkomen;
- klachten en incidenten worden tot een minimum beperkt en direct gemeld aan het pensioenfonds;
- impact van eventuele fouten op deelnemers wordt inzichtelijk gemaakt, hersteld en uitgelegd;
- waarbij bij het voorkomen van fouten een afweging wordt gemaakt om te maken kosten en tijdsinspanning.

Doelstelling 5.

Het pensioenfonds participeert actief in de maatschappelijke discussie over de ontwikkelingen in de pensioensector voor zover het de eigen scope van het pensioenfonds betreft.

Het pensioenfonds is maatschappelijk betrokken door op actieve wijze een bijdrage te leveren aan een leefbare wereld en is daarmee zichtbaar in de buitenwereld. De maatschappelijke betrokkenheid van het pensioenfonds is gericht op samenwerking en een bijdrage leveren aan de ontwikkelingen in de pensioensector.

Voor deze doelstelling worden risico's zoveel mogelijk gemeden, maar we realiseren ons dat dit niet altijd mogelijk is. Dit komt op de volgende manieren tot uitdrukking:

- verzoeken voor onderzoek uit de sector of het participeren in werkgroepen en/of een bijdrage leveren aan het maatschappelijke debat honoreren we in de meeste gevallen, voor zover het de eigen scope van het pensioenfonds betreft – tenzij daar onevenredig veel tijd of kosten mee gemoeid zijn;
- we stellen van tevoren middelen en tijd beschikbaar om in staat te zijn op relevante ontwikkelingen binnen de pensioensector te reageren, voor zover het onze eigen scope betreft;

- we willen mogelijke reputatieschade bij (gedeelde) maatschappelijke uitingen door het pensioenfonds zoveel mogelijk voorkomen.

Meetbaar maken en monitoren

De mate van risico die wij als pensioenfonds willen lopen, begrenzen we zoveel mogelijk met meetbare waarden. Dit noemen wij risicotolerantie. Daardoor kan het bestuur beoordelen of risico's binnen de risicobereidheid van het pensioenfonds vallen. Monitoring van deze risico's vindt op veel verschillende plaatsen binnen en buiten de organisatie plaats. Voorbeelden daarvan zijn de dagelijkse monitoring van onze beleggingsportefeuille door Aegon AM, maandrapportages vanuit TKP en kwartaalrapportages op niet-financiële risico's. Om de onderlinge samenhang te kunnen beoordelen en

een koppeling te maken met de doelstellingen staat elk kwartaal een integrale risicomanagementrapportage op de agenda van het bestuur.

Instrumenten en beheersing

Om risico's te identificeren, analyseren en in controle te zijn zetten we verschillende instrumenten in. Een aantal belangrijke instrumenten lichten wij er graag uit:

1. Risk Self Assessment (RSA)

Een RSA is een risicoanalyse waarbij de belangrijkste risico's die het realiseren van de doelstellingen bedreigen in kaart worden gebracht. De risicoanalyse is gericht op zowel de interne als de externe bedrijfsomgeving. Met een RSA beoordeelt het pensioenfonds of de bestaande beheersing goed functioneert en passend is bij de risicobereidheid van het pensioenfonds. Deze risicoanalyse vindt plaats over een periode van twee jaar waarin alle belangrijke risico's worden geanalyseerd. Vastlegging vindt plaats in een beheersingsraamwerk.

2. Eigenrisicoboordeeling (ERB)

Het pensioenfonds beschikt over een ERB-beleid. Daarin staat beschreven op welke wijze het pensioenfonds de robuustheid van de doelstellingen beoordeelt. De nadruk ligt op risico's waar we in de toekomst mogelijk aan worden blootgesteld. De ERB wordt minimaal één keer per drie jaar uitgevoerd. De laatste ERB is in 2021 uitgevoerd. Vooruitlopend op de Wet toekomst pensioenen (Wtp) zal het pensioenfonds ook een ERB gaan uitvoeren. Naar verwachting zal deze ERB in het eerste kwartaal van 2024 worden gestart.

3. Systematische integriteitsrisicoanalyse (SIRA)

De SIRA richt zich op de beheersing van het integriteitsrisico binnen ons pensioenfonds en bij uitbestedingspartijen. Belangrijke aandachtspunten zijn onder andere het voorkomen en bestrijden van belangenverstreming en corruptie. We herijken de integriteitsrisicoanalyse iedere drie jaar, of eerder bij een grote verandering. In 2022 is de laatste SIRA uitgevoerd.

De ontwikkelingen op het gebied van beheersing van de financiële en niet-financiële risico's worden verder toegelicht in de volgende paragraaf. Over de Wtp wordt in het hoofdstuk 'Over je pensioen' toelichting gegeven.

De risico's in beeld

Het pensioenfonds heeft de belangrijkste risico's gekoppeld aan de doelstellingen. Deze risico's zijn verder uitgediept in de beschrijving van de belangrijkste risico-items die eraan ten grondslag liggen. In onderstaand overzicht nemen wij je op hoofdlijnen mee door de belangrijkste risico's en hoe wij met de beheersing omgaan.

→ 1. Financiële risico's

Marktrisico

Het marktrisico is het risico dat de marktprijzen van onze beleggingen dalen. Dit risico heeft betrekking op de portefeuille zakelijke waarden (aandelen, vastgoed en private equity). Het risico van de vastrentende waarden valt onder het rente- en kredietrisico. De ALM-studie is een belangrijk instrument waarmee we nagaan of de gekozen portefeuille met zakelijke waarden voldoet aan het gewenste risico- /rendementsprofiel. We spreiden de beleggingen in zakelijke waarden wereldwijd. Door de spreiding binnen de portefeuille (diversificatie) wordt het prijsrisico gedempt. Daarmee is dat één van de belangrijkste beheersmaatregelen.

Matching- en renterisico

Renteafdekking

We waarderen de verplichtingen in overeenstemming met de Pensioenwet op de rekenrente zoals deze wordt gepubliceerd door de toezichthouder DNB.

Hierdoor hebben we te maken met een renterisico waarbij:

- een stijgende rekenrente de verplichtingen in waarde laat dalen; dit is gunstig voor de dekkingsgraad.
- een dalende rekenrente de verplichtingen in waarde laat stijgen; dit is ongunstig voor de dekkingsgraad.

Hierdoor is de dekkingsgraad gevoelig voor renteschommelingen. Om de rentegevoeligheid van de dekkingsgraad te beperken, hanteren we een renteafdekkingsbeleid. Hierbij maken we gebruik van de vastrentende beleggingen aangevuld met renteswaps. Die bewegen in principe in omgekeerde richting met een renteverandering mee en beheersen daarmee de risico's van rentedalingen. Aan de andere kant geldt dat we door de renteafdekking minder profiteren van een rentestijging. Bij een stijging van de rente neemt zowel de waarde van de vastrentende waarden als renteswaps af, en ook de waarde van de verplichtingen. Omdat we niet het volledige renterisico afdekken stijgt de dekkingsgraad per saldo bij een stijging van de rente. Voor de afdekking van het renterisico hanteren we een vaste mate van renteafdekking van 70%.

Monitoring van het renterisico vindt plaats op dagbasis en het bestuur wordt direct op de hoogte gebracht van het raken van bandbreedtes rondom de strategische mate van renteafdekking. Daarnaast ontvangt het bestuur op maand- en kwartaalbasis risicorapportages.

Inflatierisico

We streven ernaar om de pensioenen te indexeren volgens de Nederlands consumentenprijsinflatie (CPI). Hoewel dit een voorwaardelijke indexatie betreft loopt het pensioenfonds hiermee een risico bij een stijgende inflatie.

Inflatierisico is (1) het risico dat de werkelijke inflatie hoger uitvalt dan verwacht en/of (2) dat inflatieverwachtingen toenemen. Het inflatierisico is onderdeel van de analyses voor het vaststellen van het beleggingsbeleid. Het inflatierisico wordt gedeeltelijk afgedekt door te beleggen in inflatiegerelateerde obligaties. Daarnaast zijn in de portefeuille beleggingscategorieën opgenomen die naar verwachting een positief reëel rendement realiseren. We toetsen de ontwikkeling van de inflatie aan de verwachting in de ALM-analyses.

Valuta-afdekking

Wij beleggen wereldwijd, waarbij veel beleggingen in een andere valuta dan de euro noteren. Om de gevoeligheid van de waarde van de beleggingen voor veranderingen in de wisselkoers te beperken, dekken we het valutarisico (deels) af. Het uitgangspunt is: we dekken het valutarisico af als de waarde van de beleggingen direct wordt beïnvloed door veranderingen in de wisselkoers. Bij sommige beleggingscategorieën is deze relatie sterker dan bij andere. Zo dekken we bij de beleggingen in vastrentende waarden het valutarisico in beginsel volledig af. Bij de beleggingen in zakelijke waarden ligt de mate van valuta-afdekking lager. Monitoring van het valutarisico vindt op dagbasis plaats. In het integraal risicomanagement hebben we limieten gedefinieerd waarmee het valutarisico wordt beheerst.

Liquiditeitsrisico

Een deel van het vermogen beleggen we in categorieën die op korte termijn niet verhandeld kunnen worden zonder (grote) impact op de prijs. Dit doen we omdat we de overtuiging hebben dat deze beleggingen van toegevoegde waarde zijn voor de portefeuille. Daarnaast passen deze beleggingen goed bij het langetermijnkarakter van het pensioenfonds. Bij het samenstellen van de beleggingsportefeuille is rekening gehouden met de verwachte tijd om een positie te verhandelen. Om het liquiditeitsrisico van de beleggingsportefeuille te beheersen hebben we beleidsgrenzen gedefinieerd. Via de periodieke verslagen monitoren we of het gewicht van de liquiditeit van de portefeuille binnen de grenzen van het beleid is.

Kredietrisico

Kredietrisico is het risico dat tegenpartijen waaraan een lening ter beschikking is gesteld, hun verplichtingen niet of niet volledig nakomen. Wij lopen kredietrisico op derivaten, vastrentende waarden en bij het aanhouden van kasgeld. Het risicomanagement is erop gericht om de kans te beperken dat een tegenpartij failliet gaat en als de tegenpartij toch failliet gaat het verlies te beperken. Voorbeelden van beheersing zijn een brede spreiding naar leningen in de portefeuille en limieten aan kredietrisico.

Verzekeringstechnisch risico

Het verzekeringstechnisch risico is het risico dat voortvloeit uit mogelijke afwijkingen van actuariële inschattingen die worden gebruikt voor de vaststelling van de technische voorzieningen en de hoogte van de premie. De belangrijkste actuariële risico's zijn de risico's van langlevens, overlijden (kortlevens) en arbeidsongeschiktheid. In de jaarlijkse actuariële analyse worden de afwijkingen tussen de (technische) aannames en de werkelijk waargenomen ontwikkelingen geanalyseerd. Deze risico's zijn een gegeven en moeten we daarom accepteren. Een manier van beheersing is het herverzekeren van dit risico. Gezien de omvang van het pensioenfonds kiezen we daar niet voor en hebben we het verzekeringstechnisch risico volledig in eigen beheer.

Door een jaarlijkse externe toetsing van de gehanteerde pensioenfondsgrondslagen is het bestuur in staat om zijn grondslagen op prudentie in te schatten. Eind 2022 heeft een herziening van de overlevingstafels en ervaringssterfte plaatsgevonden, waardoor de meest recente ontwikkelingen op het gebied van levensverwachting worden gehanteerd. De prudentie van de overige gehanteerde grondslagen is eveneens in 2022 getoetst. Naar aanleiding hiervan is op een aantal onderdelen de grondslag voor de premiestelling en de reservering beperkt (niet materieel) verhoogd. De volgende toetsing is voorzien voor eind 2024.

ESG-risico

ESG-risico is het risico op handelingen door bedrijven met structurele negatieve impact op mens, maatschappij en milieu, waardoor de waarde van de beleggingen van het pensioenfonds kan dalen. Daarbij kan gedacht worden aan de gevolgen van klimaatverandering, sociale impact (het risico om verantwoordelijkheid te dragen voor bijvoorbeeld mensenrechtenschending) of ESG-incidenten wat kan leiden tot boetes of verlies van omzet. Hoe wij omgaan met het ESG-risico wordt uitgebreid beschreven in het Duurzaamheidsverslag.

→ 2. Niet-financiële risico's

We hebben ook te maken met niet-financiële risico's. Dat gaat om risico's die vooral de uitvoering van de pensioenregeling onder druk kunnen zetten. Dat betreft ook het bieden van het gewenste handelingsperspectief aan deelnemers en de communicatie richting deelnemers en andere betrokkenen. Voor de verschillende niet-financiële risico's hebben wij geen grenzen vastgesteld, maar we realiseren ons terdege dat er grote financiële schade kan ontstaan door bijvoorbeeld reputatieschade, niet integer handelen of een onjuiste uitvoering door de externe uitbestedingspartijen. Hieronder een toelichting op de niet-financiële risico's.

Bestuurlijke processen

Hiermee wordt het risico bedoeld dat samenhangt met onvoldoende heldere doelstellingen, procesinrichting en/of -uitvoering binnen het bestuur. Kernpunten daarbij zijn onvoldoende invulling van bestuursprocessen, inadequate organisatie en governancestructuur en onvolledige informatievoorziening aan het bestuur. Vanuit het pensioenfonds ziet het dagelijks bestuur op deze kernpunten toe en de bestuursleden worden hierop ook aangesproken tijdens de evaluatie die iedere bestuursvergadering plaatsvindt.

Uitbestedingsrisico

Het bestuur zorgt voor een zodanige vormgeving van de (onder)uitbesteding dat de aansluiting tussen de uitbestede processen en de overige bedrijfsprocessen te allen tijde gewaarborgd is. Het bestuur zorgt voor voldoende waarborgen om in control te kunnen zijn. Deze waarborgen behelzen onder andere het schriftelijk vastleggen van alle gemaakte afspraken, het duidelijk vastleggen van exit-voorwaarden en het verkrijgen van een uitgebreide managementinformatie met een schriftelijke verantwoording over de uitvoering door de uitvoerder aan het bestuur. Per kwartaal wordt door de uitvoerders een uitgebreide rapportage aangeleverd ter verantwoording. Deze rapportages worden zowel door het bestuur als tussen het bestuur en uitvoerders besproken.

Integriteitsrisico

Het integriteitsrisico wordt gedefinieerd als het risico dat de integriteit van het pensioenfonds of het financiële stelsel wordt beïnvloed als gevolg van niet-integere en onethische gedragingen binnen de organisatie van het pensioenfonds en van betrokken uitbestedingspartijen. Pensioenfondsen moeten jaarlijks een analyse maken van de integriteitsrisico's die samenhangen met uitbestedingen. Ze moeten voorkomen dat ze betrokken raken bij handelingen die tegen de wet ingaan of handelingen die maatschappelijk onbetamelijk zijn. Het bestuur onderkent het belang van een goede en gedegen integriteitsrisicoanalyse. Het bestuur heeft in 2021 een integriteitsanalyse uitgevoerd en in januari 2022 vastgesteld. Hiermee voldoet de analyse aan de laatste inzichten.

Juridisch risico

Juridisch risico hangt samen met veranderingen en naleving van wet- en regelgeving, het mogelijk bedreigd worden van de rechtspositie, met inbegrip van de mogelijkheid dat contractuele bepalingen niet afdwingbaar of niet correct gedocumenteerd worden. Het bestuur maakt onderscheid tussen het juridisch risico dat ontstaat door externe regelgeving en door eigen contracten. Om in controle te zijn ontvangt het pensioenfonds op kwartaalbasis een rapportage met de laatste actualiteiten op het gebied van wet- en regelgeving.

Omgevingsrisico

Het omgevingsrisico wordt beperkt door op de hoogte te blijven van de ontwikkelingen via onder andere de Pensioenfederatie en externe adviseurs en door een actieve rol in de pensioendiscussie te spelen. Gezien de vele ontwikkelingen in pensioenland die invloed hebben op ons pensioenfonds, volgen we de ontwikkelingen op de voet. Een belangrijk onderwerp voor de komende jaren is de nieuwe Wet toekomst pensioenen. Met betrekking tot de continuïteit van ons pensioenfonds kan gesteld worden dat het risico dat Koninklijke KPN N.V. (en gelieerde ondernemingen) haar verbintenis opzegt als nihil wordt ingeschat. Mocht dit wel gebeuren dan heeft het bestuur hiervoor een scenario-analyse gemaakt. In die situatie zal er geen opbouw meer plaatsvinden van nieuwe pensioenen, maar blijft het pensioenfonds voor de in het verleden opgebouwde rechten bestaan.

Onvoldoende pensioenbewustzijn

Het risico van onvoldoende pensioenbewustzijn is dat deelnemers geen goed zicht hebben in hun eigen pensioen en de keuzemogelijkheden. Met een strategisch communicatieplan proberen we bewustwording bij deelnemers te creëren. We zijn ons ervan bewust dat we ondanks alle inspanningen niet de volledige deelnemerspopulatie zullen bereiken.

ICT-risico

ICT-risico definiëren we als het risico dat onderdelen van de dienstverlening op het gebied van ICT ontoereikend zijn. Dat kan een negatieve impact hebben op de complete dienstverlening. Voorbeelden zijn ontoereikendheid in: beschikbaarheid van ICT, beveiliging van ICT-processen, toegang tot data, aanpasbaarheid van systemen enz. In 2022 hebben we ons ICT-beleid geëvalueerd en aangescherpt. Risicobeheersing is daarin een nadrukkelijk onderwerp.

Datakwaliteitsrisico

Het datakwaliteitsrisico is het risico dat de data die nodig is voor het vaststellen van de pensioenkapitalen, de pensioenrechten en -aanspraken niet juist is. Onjuistheden in deze data zijn onacceptabel, omdat deelnemers van het pensioenfonds er op moeten kunnen rekenen dat hun pensioenrechten en -aanspraken op de juiste wijze worden vastgesteld en vastgelegd.

Hoe we hiermee willen omgaan is in 2022 verder uitgewerkt in het datakwaliteitsbeleid.

Overige niet-financiële risico's

Naast deze risico's blijven we alert op mogelijke nieuwe risico's die de doelstellingen van het pensioenfonds kunnen bedreigen. Door periodiciteit in het toepassen van instrumenten zijn er voldoende momenten waarbij we stilstaan bij risico-identificatie, waardoor de alertheid geborgd is.

Wet toekomst pensioenen

Op 1 januari 2026 hoopt het pensioenfonds over te gaan op een nieuwe pensioenregeling in een nieuw pensioensysteem. Het risicomanagement van het pensioenfonds is op dit moment grotendeels gericht op het huidige pensioensysteem. In het komende jaar gaat het pensioenfonds aan de slag met de voorbereidingen voor risicomanagement onder de nieuwe Wet toekomst pensioenen. Een nieuw pensioensysteem vraagt om een nieuwe opzet van het risicomanagement.

Wie is verantwoordelijk voor wat?

Het risicomanagement is verankerd in de organisatie, processen en systemen. Daar hoort bij dat is vastgelegd wie welke rol speelt in het proces en welke verantwoordelijkheden en mandaten daarbij horen. Het bestuur is primair verantwoordelijk voor de integrale aanpak, behandeling en aantoonbaarheid van het risicomanagement. Hierbij wordt het bestuur ondersteund door de commissies, het bestuursbureau, uitvoeringsorganisatie en externe adviseurs.

In de praktijk wordt binnen het governance van het risicomanagement gesproken over een 1^e-lijn (Bestuur en commissies), 2^e-lijn (sleutelfunctiehouder risicobeheer, sleutelfunctiehouder actuarieel en de risicocommissie) en 3^e-lijn (sleutelfunctiehouder intern audit). Iedere lijn heeft zijn eigen rol en verantwoordelijkheid binnen het risicomanagementproces van het pensioenfonds.

Commissies - 1^e lijn

De eerstelijns verantwoordelijkheid voor risicomanagement is belegd bij commissies, ondersteund door het bestuursbureau, uitvoerders en externe adviseurs. De verantwoordelijkheid voor de verschillende hoofdrisico's zijn belegd bij de commissies.

Als risico's direct te relateren zijn aan uitbestedingspartijen waar we mee samenwerken, is het de verantwoordelijkheid van de commissies om de beheersing rondom uitbestedingspartijen goed te hebben ingericht.

Ten slotte is een belangrijk onderdeel van het besluitvormingsproces een risico-inventarisatie. Het uitvoeren van de inventarisatie en een daaropvolgende eerstelijns-risicobeoordeling is de verantwoordelijkheid van de commissie die het gevraagde besluit voorbereidt voor het bestuur. In de eerstelijns-risicobeoordeling gaat de verantwoordelijke commissie in op risico's die geraakt worden in de besluitvorming.

Sleutelfunctiehouder Risicobeheer (SFH RB) - 2^e lijn

Binnen het bestuur is de onafhankelijke tweedelijns risicomanagementfunctie belegd bij de SFH RB. De SFH RB is voorzitter van de risicocommissie, waarin hij ondersteund wordt door twee sleutelfunctie vervullers op het bestuursbureau. De SFH RB geeft bij belangrijke bestuursbesluiten een risico-opinie en kan in uitzonderlijke gevallen escaleren naar het intern toezicht (niet-uitvoerend bestuur) of DNB. In het laatste geval wordt het bestuur daarvan vooraf op de hoogte gesteld. De SFH RB dient een onafhankelijk oordeel te kunnen geven en een onafhankelijke rol te kunnen vervullen binnen het pensioenfonds.

Vanuit zijn rol overlegt de SFH RB op periodieke basis met de andere sleutelfunctiehouders binnen het pensioenfonds, waarbij de voorzitter van het intern toezicht aanwezig is als toehoorder. Ook heeft de SFH RB overleg met het tweedelijns risicomanagement bij de belangrijkste uitvoeringsorganisaties.

Sleutelfunctiehouder Actuarieel (SFH Act.) - 2^e lijn

De SFH Act. vervult binnen het pensioenfonds een meer technische rol binnen het risicomanagement. De SFH Act. ziet toe op de betrouwbaarheid en adequaatheid van actuariële berekeningen en bevordert het risicobeheer daarop.

Sleutelfunctiehouder Interne Audit (SFH IA) – 3^e-lijn

De SFH IA ziet toe op het functioneren van de interne beheersing binnen het pensioenfonds en voert zowel binnen het pensioenfonds als bij uitbestedingspartijen audits uit op de werking van beheersingsmechanismen. De SFH IA is in staat deze veelal externe audits te beoordelen op inhoud en de bevindingen te vertalen naar consequenties voor het pensioenfonds.

Over je pensioen

Pensioenregeling, ontwikkelingen in
wet- en regelgeving, communicatie

De pensioenregeling

Bij Pensioenfonds KPN neem je deel aan een gecombineerde pensioenregeling:

- Tot een salaris van € 45.378 bouw je pensioen op in een zogeheten voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling. Daarin bouw je jaarlijks voorwaardelijk 1,875% op van je pensioengrondslag van dat jaar. Als onze financiële situatie het toestaat, verhogen we je opgebouwde pensioen jaarlijks om de prijsstijgingen in Nederland te compenseren (toeslagverlening). Er is geen recht op toeslagen. Het is niet zeker of en in hoeverre je pensioen in de toekomst wordt geïndexeerd.
- Vanaf de grens van € 45.378 bouw je pensioen op in een beschikbare premieregeling. Deze kent een leeftijdsafhankelijke staffel. Van het saldo wordt op jouw pensioendatum pensioen ingekocht tegen de dan geldende factoren.
- Je kiest zelf je pensioenleeftijd (vanaf 60 jaar), maar we hanteren een rekenleeftijd van 68 jaar. In de praktijk zal vaak de datum waarop de AOW ingaat gekozen worden als pensioendatum. De pensioenaanspraken worden dan aangepast naar deze leeftijd.
- Er is sprake van recht op een tijdelijk en een levenslang partnerpensioen, een wezenpensioen en een premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid over het maximaal pensioengevende salaris tot € 114.866 (grens voor 2022).
- Er is een arbeidsongeschiktheidspensioen over het salaris boven € 59.706 (grens voor 2022).

Een gedetailleerd overzicht van je pensioenregeling vind je op onze website.

Wet- en regelgeving: ontwikkelingen in 2022

Wet toekomst pensioenen (Wtp)

In december 2022 heeft de Tweede Kamer het wetsvoorstel voor de Wtp aangenomen. De Eerste Kamer heeft vervolgens op 30 mei 2023 ingestemd met de Wtp. De wet gaat gefaseerd in op 1 juli 2023. Uiterlijk 1 januari 2028 dienen alle pensioenregelingen te voldoen aan de Wtp.

Invaren of niet

Tot uiterlijk 1 januari 2028 kunnen de opgebouwde aanspraken en rechten uit de huidige pensioenregelingen ingevaren worden in de nieuwe pensioenregeling.

Gelijke premie voor alle deelnemers

De nieuwe pensioenovereenkomst zal een premieovereenkomst zijn. Iedere deelnemer krijgt een persoonlijk pensioenvermogen, waaraan premies en positief of negatief rendement worden toegevoegd. Ook kunnen collectieve buffers worden gevormd om de schokken in het pensioenvermogen te beperken. Dit is afhankelijk van het type premieregeling.

De jaarlijkse premie-inleg zal fiscaal gemaximeerd worden op 30% van de pensioengrondslag. Dit percentage staat vast tot en met 2035 en zal dan mogelijk herzien worden als gevolg van de dan geldende rendementsverwachtingen. Alle deelnemers hebben recht op hetzelfde premiepercentage van ten hoogste 30%, ongeacht hun leeftijd.

Nabestaandenpensioen

Een van de wijzigingen in het nabestaandenpensioen is de uniformering van het partnerbegrip, dat voor ongehuwd samenwonenden nu nog per regeling kan verschillen. Daarnaast kan er een wezenpensioen zijn.

De hoogte van het partnerpensioen wordt uitgedrukt in een percentage van het pensioengevend loon en bedraagt maximaal 50% daarvan. Het wezenpensioen eindigt uiterlijk op 25 jaar en bedraagt maximaal 20% van het pensioengevend loon (volle wezen 40%).

Het partner- en wezenpensioen bij overlijden voor de pensioendatum is in de nieuwe pensioenregeling altijd verzekerd op risicobasis. Dat betekent dat een deelnemer geen pensioenaanspraken voor partner- of wezenpensioen opbouwt, maar dat een uitkering is verzekerd in het geval van overlijden van de deelnemer. Deze verzekering geldt dus niet voor de gewezen deelnemers. Op de pensioendatum kan het pensioenvermogen gebruikt worden voor aankoop van een ouderdomspensioen en een partnerpensioen voor overlijden na de pensioendatum.

Overgangsregeling partnerpensioen

Degene die voor de overgang naar de nieuwe pensioenregeling partner is en gerechtigd is tot een aanspraak op partnerpensioen, blijft ook na deze overgang gerechtigd tot die aanspraak. Hetzelfde geldt voor wezenpensioen op opbouwbasis. Hoe deze aanspraken precies moeten worden behouden in de nieuwe pensioenadministratie is iets dat nog verder moet worden uitgewerkt.

Wetsvoorstel uitkering ineens

Al in 2021 heeft het parlement ingestemd met de Wet bedrag ineens, RVU en verlofsparen. Onderdeel daarvan was dat een deelnemer aan een pensioenregeling het recht krijgt om bij pensioeningang maximaal 10% van de waarde van zijn aanspraken op ouderdomspensioen ineens te kunnen ontvangen. De pensioenuitvoerder moet daaraan meewerken.

Bij de behandeling van het wetsvoorstel bleek dat het voor het netto te ontvangen bedrag verschil maakt in welke maand een deelnemer AOW-gerechtigd wordt. De AOW-datum is vaak de datum waarop het ouderdomspensioen ingaat en daarmee ook de datum waarop het bedrag ineens ontvangen wordt. Wie in januari AOW-gerechtigd wordt, betaalt in het jaar van AOW-ingang (en daarmee van het bedrag ineens) minder inkomstenbelasting/premies volksverzekeringen dan iemand die later in het kalenderjaar AOW-gerechtigd wordt.

Om die verschillen teniet te doen, wilde de Tweede Kamer dat de wet wordt aangepast: deelnemers moesten de mogelijkheid krijgen om de uitkering van 10% uit te stellen tot in het jaar na het jaar van AOW-ingang. Het wetsvoorstel is in 2022 ingediend bij de Tweede Kamer. Uitstel van de uitkering van het bedrag ineens is mogelijk voor wie met pensioen gaat in de maand waarin de AOW ingaat of in de eerste van maand van het jaar volgend op de ingang van de AOW.

Volgens het voorstel krijgt de gepensioneerde die gebruikmaakt van de uitstelmogelijkheid vanaf pensioeningang 90% van de reguliere uitkering. In januari van het jaar volgend op de AOW-datum ontvangt hij naast die 90% ook de waarde van 10% van het ouderdomspensioen op de pensioeningangsdatum. Als de gepensioneerde overlijdt voordat het bedrag ineens wordt uitbetaald, vervalt dat bedrag aan de pensioenuitvoerder. De gepensioneerde krijgt postuum een aanvulling op de pensioenuitkeringen van 90%: de 'ontbrekende 10%' wordt dan nabetaald over de maanden tot aan het overlijden. Dit komt ten goede aan de erfgenamen.

De mogelijkheid van een uitkering ineens is nieuw, en daarom zijn pensioen- en communicatiespecialisten bezig dit in duidelijke taal aan deelnemers uit te kunnen leggen.

De Tweede Kamer heeft het wetsvoorstel begin 2023 nog in behandeling. Inmiddels is de voorziene datum van inwerkingtreding opgeschoven naar ten minste 1 januari 2024.

Wetsvoorstel pensioenverdeling bij scheiding

De opvolger van de huidige Wet verevening pensioenrechten bij scheiding (Wps) zou oorspronkelijk op 1 januari 2021 in werking treden. De Wtp doorkruiste dit voornemen. Inmiddels is de invoering van de Wps voorzien voor 1 januari 2027.

Reden voor het uitstel van de Wps is dat de Wtp niet alleen een geheel nieuw pensioencontract introduceert, maar ook voorziet in wijziging van het partnerbegrip en daarmee invulling van het partnerpensioen. De regering heeft het standpunt ingenomen dat beide wetsvoorstellen zo veel raakvlakken hebben, dat een vrijwel gelijktijdige invoering de administratie van pensioenuitvoerders extra zou belasten.

Wet Waardeoverdracht kleine pensioenen

Met de invoering van de Wet waardeoverdracht kleine pensioenen is het mogelijk geworden dat pensioenuitvoerders kleine pensioenen automatisch overdragen naar de nieuwe uitvoerder van de aanspraakgerechtigde, zonder dat daarvoor instemming van de gerechtigde nodig is. Intussen is de nodige ervaring opgedaan met de uitvoering van deze wet en het lijkt erop dat de automatische waardeoverdrachten soepel verlopen.

Kleine aanspraken niet ontstaan bij einde deelneming

De wet Waardeoverdracht kleine pensioenen was bedoeld voor kleine pensioenen die zijn ontstaan bij einde deelneming als gevolg van het eindigen van de arbeidsovereenkomst. Er zijn ook kleine aanspraken die op andere wijze zijn ontstaan, met name bij het eindigen van een uitvoeringsovereenkomst tussen een werkgever en een pensioenuitvoerder. Deze groep kan dan niet de kleine aanspraken overdragen aan een latere nieuwe uitvoerder, omdat er sprake is van een collectieve beëindiging van de deelneming en niet van het eindigen van de arbeidsovereenkomst. Pensioenuitvoerders herkennen de verschillende soorten kleine aanspraken niet in de administratie en zouden bij een automatische waardeoverdracht alle kleine aanspraken overdragen.

Er is daarom een wetsvoorstel uitgewerkt dat ervoor zorgt dat ook kleine aanspraken die niet zijn ontstaan door het einde van de deelneming bij het einde van een arbeidsovereenkomst kunnen meegaan in het proces van automatische waardeoverdracht. Het wetsvoorstel is op 1 januari 2023 in werking getreden. Er liggen nog grote aantallen oude kleine aanspraken, ontstaan vóór 2018, te wachten op automatische waardeoverdracht. Deze kleine aanspraken zullen de komende tijd automatisch worden overgedragen.

Communicatie

"Voor onze communicatie geldt de boodschap is ontvangen en niet de boodschap is verzonden." Een helder statement waarop het pensioenfonds alleen maar kan aansluiten met onze communicatie. Wij communiceren veel. De tevredenheid over deze communicatie en over het pensioenfonds zelf is voor alle deelnemers en het pensioenfonds belangrijk. We zetten ons daar ieder jaar voor in. Hoe? Dat lees je hier.

Aansluiten bij onze deelnemers

In 2022 hebben we een communicatieonderzoek onder onze deelnemers laten uitvoeren. In dit onderzoek stond de tevredenheid over de dienstverlening en communicatie centraal. De uitkomsten waren grotendeels (zeer) positief. Ook ten opzichte van de benchmark doet het pensioenfonds het goed. Daar zijn we blij mee.

Positief is dat de deelnemers vertrouwen in ons hebben: 86% van de actieve deelnemers zegt (zeer) veel vertrouwen te hebben. Van de pensioengerechtigden is dit zelfs 95%. En 89% van de gewezen deelnemers heeft (zeer) veel vertrouwen. Onze communicatie scoort gemiddeld een 7,5. Deelnemers geven aan meer te willen weten over de keuzes als je met pensioen gaat en de gevolgen van het nieuwe pensioenstelsel. We nemen de uitkomsten mee in het verder versterken van onze dienstverlening.

Extra communicatie over de toeslag en de inhaaltoeslag

In januari 2022 verhoogden we alle pensioenen met 2,57%. Daar kwam een extra verhoging bij: een inhaaltoeslag van 0,83%. Deze verhoging gold voor alle deelnemers die op 31 december 2008 deelnemer waren aan de pensioenregeling of een pensioenuitkering ontvingen. Deze deelnemers hebben we geïnformeerd over deze inhaaltoeslag.

Ook in december 2022 konden we al onze deelnemers via de website en via een digitale themamailing op de hoogte brengen van de verhoging die per 1 januari 2023 ging gelden. De verhoging voor hen die nog pensioen opbouwen is 10,50%. Mensen die al pensioen krijgen of niet meer in dienst zijn krijgen er 11,82% bij.

Fijn dat we het nieuws over de toeslag voor de feestdagen konden brengen, omdat het voor velen waarschijnlijk een financieel lastige tijd was en nog steeds is. De kosten van levensonderhoud zijn immers flink gestegen.

De pensioenen van de pensioengerechtigden met een variabele pensioenuitkering zijn herijkt op basis van het behaalde beleggingsresultaat en het behaalde sterfteresultaat inclusief de gewijzigde levensverwachting. Deze pensioenen komen niet in aanmerking voor een (inhaal)toeslag. Dit geldt ook voor de pensioenkapitalen in de beschikbare premieregeling.

Een nieuwe pensioenwet – een nieuwe pensioenregeling

De Eerste Kamer heeft op 30 mei 2023 ingestemd met de Wtp. De Wtp is per 1 juli 2023 van kracht. Dit betekent dat we voor 1 januari 2028 de overstap gemaakt moeten hebben naar een nieuwe pensioenregeling. Onze ambitie is om dat te realiseren per 1 januari 2026. Om onze deelnemers mee te nemen in deze overgang is het belangrijk om het (soms complexe) verhaal goed te vertellen.

Vooralsnog kunnen we nog niet vertellen wat de nieuwe pensioenregeling concreet voor (de hoogte van) het pensioen van onze deelnemer betekent. Wel zullen we onze deelnemers meenemen in het proces naar de nieuwe pensioenregeling. Daar zijn we in 2021 mee gestart en we hebben daar in 2022 een vervolg aan gegeven.

Digitale communicatie

De digitalisering van het pensioenfonds blijft zich ontwikkelen. Ons digitale bereik is ook in 2022 gegroeid.

	Eind december 2022		Eind december 2021		Eind september 2020		Eind september 2019	
% e-mailadressen	Actief	77,5%	Actief	75,8%	Actief	70,7%	Actief	64,4%
	Gewezen	60,1%	Gewezen	57,7%	Gewezen	48,4%	Gewezen	39,6%
	Pensioengerechtigden	73,8%	Pensioengerechtigden	71,3%	Pensioengerechtigden	67,7%	Pensioengerechtigden	63,1%

KPN Pensioennieuws

Ieder kwartaal stuurden we een digitale nieuwsbrief met het laatste nieuws over de pensioenregeling en het pensioenfonds naar onze deelnemers. Uit het communicatieonderzoek dat we in het najaar van 2022 hielden onder onze deelnemers kwam naar voren dat de deelnemers deze algemene informatie graag via een digitale mailing ontvangen. Dat doen we gesegmenteerd. We maken onderscheid tussen pensioengerechtigden, gewezen (ex-KPN-ers) en actieve (KPN-ers) deelnemers.

Online verkort jaarverslag

Net als voorgaande jaren is ook in 2022, naast het officiële jaarverslag, het verkorte jaarverslag van het pensioenfonds uitgebracht.

Webinar

In 2022 hebben we twee webinars georganiseerd:

1. Duurzaam beleggen, hoe doen we dat?

Hoe zorgen we ervoor dat onze wereld leefbaar blijft? Daar willen wij als pensioenfonds ook graag aan bijdragen. Dat doen we door zo duurzaam mogelijk te beleggen voor jouw pensioen. Maar wat is dat precies, duurzaam beleggen? Wat levert het op en welke impact heeft het? In 45 minuten hebben we onze deelnemers hierin meegenomen.

2. Keuzes maken

Pensioen, iets voor later. Of toch niet? Ook lang vóór de pensioendatum kunnen onze deelnemers al keuzes maken. Als je van baan wisselt bijvoorbeeld. Of wanneer je al dichterbij die magische leeftijd bent. Deelnemers kunnen dan hun pensioen zelf samenstellen. Dat betekent: keuzes maken. Samen met de werkgever KPN praatten we onze deelnemers bij over de keuzes die gemaakt kunnen worden.

Vragen van deelnemers

In 2022 hebben deelnemers 13.126 vragen gesteld aan het pensioenfonds (2021: 12.042). Ze stelden met name vragen over hun pensioenaanvragen, pensioenaanspraken, uitkeringen, website en communicatie, persoonsgegevens, echtscheiding en kapitaalopbouw.

Klachten en geschillen

In 2022 hebben we in totaal 31 nieuwe klachten van deelnemers ontvangen en 31 klachten beantwoord (in 2021 was 1 klacht nog niet afgehandeld). In totaal zijn 2 klachten volledig gegrond verklaard en 4 klachten gedeeltelijk gegrond verklaard.

Het verloop van het aantal klachten gedurende het verslagjaar is als volgt:

Klachten	Aantallen:
Klachten in behandeling per 1 januari 2022:	1
Ingediende klachten 2022:	31
- Waarvan behandeld als klacht /geschil	1
- Waarvan normaal in behandeling genomen door het fonds	30
- Waarvan behandeld door de Ombudsman Pensioenen	0
Afgehandelde klachten in 2022:	31
Klachten in behandeling per 31 december 2022:	1

Het pensioenfonds heeft een geschillenprocedure, zoals vastgelegd in het geschillenreglement. Belanghebbenden kunnen zich tot de geschillencommissie wenden als zij het niet eens zijn met een besluit van het bestuur over de toepassing van het pensioenreglement. Voor de procedure gelden voorwaarden die zijn vastgelegd in het reglement van de geschillencommissie. In 2022 zijn 5 geschillen bij de geschillencommissie voorgelegd waarvan er 2 in 2022 zijn afgehandeld.

Geschillen	Aantallen:
Geschillen in behandeling per 1 januari 2022:	0
Ingediende geschillen 2022:	5
- Waarvan aanpassing besluit	1
- Waarvan handhaving besluit	0
- Waarvan ingetrokken door deelnemer	0
- Waarvan niet ontvankelijk	1
Afgehandelde geschillen in 2022:	2
Geschillen in behandeling per 31 december 2022:	3

Actuariële analyse

7

Het verloop van de technische voorziening werd voor een groot deel bepaald door de bewegingen van markrentes en beleggingsrendementen.

In onderstaande tabel vind je een analyse van het actuariële resultaat. Hierbij worden de actuariële uitgangspunten van het pensioenfonds vergeleken met de werkelijke actuariële ontwikkelingen over het verslagjaar. De bedragen wijken af van de bedragen in de jaarrekening, die boekhoudkundig zijn bepaald.

Actuariële analyse

Bedragen x € 1.000	2022	2021
Resultaat op beleggingen	-3.021.060	911.979
Resultaat op wijziging RTS	2.625.195	640.823
Resultaat op premie	-20.689	-33.933
Resultaat op waardeoverdrachten	-106	325
Resultaat op kosten	727	918
Resultaat op uitkeringen	-95	288
Resultaat op kanssystemen	10.318	15.578
Resultaat op toeslagverlening	-770.947	-297.642
Resultaat op overige (incidentele) mutaties technische voorzieningen	-53.853	3.039
Resultaat op andere oorzaken	70	1.281
Totaal saldo van baten en lasten	-1.230.440	1.242.656

In 2022 zijn de volgende belangrijke effecten op actuariële resultaat te onderscheiden:

Beleggingen

Onder resultaat op beleggingen wordt verstaan:

- alle directe en indirecte beleggingsopbrengsten inclusief kosten van het vermogensbeheer;
- de rentelasten over vreemd vermogen, achtergestelde leningen en rekening-courantverhoudingen met andere partijen;
- de benodigde intresttoevoeging aan de technische voorzieningen. Deze wordt vastgesteld aan de hand van de eerstejaars spot rate uit de door DNB gepubliceerde RTS per jaar ultimo van het vorige verslagjaar.

Het resultaat op beleggingen in het boekjaar bedraagt -€ 3.021 miljoen. Voor een gedetailleerde onderbouwing van dit resultaat is uitgebreid ingegaan in het hoofdstuk 'Beleggingen'. Het rendement op de beleggingen draagt in 2022 negatief bij aan de dekkingsgraad.

Wijziging rentetermijnstructuur (RTS)

De RTS ultimo 2022 ligt ruim boven de RTS ultimo 2021. Wanneer beide curves worden uitgedrukt in één gemiddeld rentepercentage is de rente in 2022 met ongeveer 2,1%-punt gestegen wat leidt tot een afname van de voorziening en dus tot een positief resultaat. Het resultaat hiervan bedraagt € 2.625 miljoen.

Premie

De jaarlijks vaste premie van 23% van de pensioengrondslag wordt in het premiedepot gestort. Dit percentage ligt onder het niveau van de gedempte kostendeckende premie ad 26,2%. In 2022 waren er voldoende middelen beschikbaar in het premiedepot waardoor in 2022 de volledige opbouw van pensioen kon worden gefinancierd uit het premiedepot. Het percentage op basis van de zuivere kostendeckende premie lag eveneens boven de 23%.

Kanssystemen

Aan het vaststellen van de technische voorzieningen liggen kanssystemen ten grondslag. De belangrijkste zijn sterfte en arbeidsongeschiktheid.

Toeslagverlening

Het bestuur heeft op basis van de financiële positie besloten om in 2022 een gedeeltelijke toeslag te verlenen. Het resultaat als gevolg van deze toeslagverlening bedraagt -€ 771 miljoen.

Overige (incidentele) mutaties technische voorzieningen

In het boekjaar is de prognosetafel geactualiseerd, en zijn ook de fondsspecifieke ervaringssterftecures herijkt. Het resultaat als gevolg van deze wijzigingen bedraagt -€ 54 miljoen.

Andere oorzaken

Dit zijn overige actuariële resultaten die ontstaan doordat de feitelijke uitkomsten afwijken van hetgeen actuariael verondersteld is. Deze resultaten zijn niet toe te wijzen aan één van de eerdergenoemde categorieën.

Kostendeekkende premie

De kostendeekkende premie bestaat uit een actuariael benodigde premie voor de pensioenopbouw en de risicodekkingen voor overlijden en arbeidsongeschiktheid, de solvabiliteitsopslag, de opslag voor uitvoeringskosten en de opslag voor toeslagverlening en reservetekort. De kostendeekkende premie is berekend op basis van de rentetermijnstructuur.

Bij de vaststelling van de gedempte kostendeekkende premie wordt uitgegaan van het verwachte rendement met een opslag voor de toekomstbestendige toeslagverlening van de toeslag ter hoogte van de verwachte prijsinflatie. Het bestuur heeft besloten om het ingroeipad voor de inflatie vast te zetten met als peilmoment 30 september 2020 (rentetermijnstructuur). Ook voor wat betreft de samenstelling portefeuille zakelijke waarden is de rentetermijnstructuur per eind september 2020 genomen.

In de volgende tabel is een overzicht van de zuivere (RTS), de gedempte kostendeekkende en feitelijke premie opgenomen.

Premie voor risico pensioenfonds	RTS (incl. UFR)	Gedempt	Feitelijk
Actuariael benodigde premie voor inkoop onvoorwaardelijke onderdelen van de regeling:			
• regulier	119.233	97.799	97.799
• risicopremie overlijden	6.008	5.769	5.769
• opslag voor uitvoeringskosten	6.552	5.902	5.902
• de risicopremie voor WIA-excedent en premievrijstelling bij invaliditeit	9.853	8.893	8.893
• solvabiliteitsopslag	21.838	0	0
Toetswaarde premie	163.484	118.363	118.363
Overige premie			
• Individueel pensioensparen			489
• Solvabiliteitsopslag DC			1.924
• Afrekening vorig boekjaar			21
Totaal feitelijke premie			120.797
<i>Waarvan</i>			
• feitelijke premie voor risico pensioenfonds			94.156
• feitelijke premie voor risico deelnemer			26.641
Totaal feitelijke premie			120.797

Het pensioenfonds voldoet aan de eis dat de feitelijke premie minimaal gelijk moet zijn aan de gedempte kostendeekkende premie.

Vereist eigen vermogen

Het vereist eigen vermogen is gebaseerd op de strategische portefeuilles en is bepaald op 16,9%. Als het vereist eigen vermogen bepaald zou zijn op basis van de actuele portefeuille, zou het ook uitkomen op 16,9%.

Oordeel van de externe actuaris over de financiële positie

Het oordeel over de vermogenspositie van de waarmerkend actuaris is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is hoger dan de dekkingsgraad bij het (minimaal) vereist eigen vermogen. De actuele dekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is 121,5%.

Verwachte
gang van zaken

8

Oorlog Rusland en Oekraïne

De inval door Rusland in Oekraïne heeft in 2022 een wereldwijde impact gehad op de financiële markten. Door opgelopen geopolitieke spanningen en de opgelegde handelings- en beleggingssancties van Rusland, heeft dit grote gevolgen gehad voor de wereldwijde economieën.

Het pensioenfonds heeft beleggingen in Rusland en Oekraïne. Maar de blootstelling aan beleggingen in Rusland en Oekraïne is relatief beperkt, onder andere door het uitsluitingsbeleid waardoor er sinds 2019 niet belegd is in Russische staatsobligaties. We beleggen beperkt in aandelen en obligaties van Russische en Oekraïense bedrijven. Als gevolg van de ingestelde sancties mag er niet worden gehandeld in bepaalde (Russische) bedrijven. Dit betekent dat wij nog een beperkte positie houden in Russische bedrijven. Per eind 2022 was nog 0,0001% van de totale portefeuille belegd in Russische aandelen en bedrijfsobligaties. Ook in 2023 zal de oorlog een negatieve invloed blijven hebben op de stabiliteit van financiële markten.

Energieprijzen en inflatie

Als gevolg van de oorlog in Oekraïne, de opgelopen geopolitieke spanningen en het sanctioneren/afsluiten van gas- en olieleveringen vanuit Rusland, zijn de prijzen voor gas, elektriciteit en olie fors opgelopen. Deze stijgingen hebben geleid tot een ongekend hoge inflatie, met directe gevolgen voor de prijs van producten.

In 2022 heeft het Kabinet diverse maatregelen getroffen om de prijsstijgingen te beteugelen. De accijns op benzine en diesel is in 2022 tijdelijk verlaagd met 21%. De belasting op gas en elektriciteit is in 2022 tijdelijk verlaagd van 21% naar 9%. In november en december 2022 heeft elk huishouden in Nederland een energiecompensatie ontvangen van EUR 190. Vanaf 1 januari 2023 is een prijsplafond ingesteld op de prijzen voor gas en elektriciteit. Met deze maatregelen beoogt het Kabinet de gevolgen van de opgelopen inflatie te verzachten.

De hoge inflatie kende ook zijn weerslag op het pensioenfonds. Het pensioenfonds streeft naar een waardevast pensioen, en heeft in het laatste kwartaal van 2022 goed gekeken naar de mogelijkheden om de hoge inflatie te compenseren met een toeslag op de pensioenen. Daarbij heeft het pensioenfonds in december besloten een gedeeltelijke toeslag te verlenen. Hoe de energieprijzen en de inflatie zich in 2023 verder ontwikkelen is hoogst onzeker.

Wet toekomst pensioenen (Wtp)

In juni 2019 is een pensioenakkoord tussen de sociale partners en het Kabinet gesloten dat moet leiden tot een nieuw pensioenstelsel. De afspraken over een nieuw pensioenstelsel zijn in het Wetsvoorstel toekomst pensioenen vastgelegd. Op 23 december 2022 heeft de Tweede Kamer het Wetsvoorstel toekomst pensioenen met een ruime meerderheid aangenomen. De Eerste Kamer heeft zich op 30 mei 2023 ook met een meerderheid achter de wet geschaard. Vanaf 1 juli 2023 is daarmee de wet van kracht.

De Regiegroep Pensioenakkoord (samenwerking tussen de sociale partners van KPN en het pensioenfonds) is in 2021 gestart met de voorbereiding om te komen tot een nieuwe pensioenregeling. De Regiegroep streeft naar een nieuwe pensioenregeling op uiterlijk 1 januari 2026. Gezien deze datum dichterbij komt is het pensioenfonds zich aan het voorbereiden op deze overgang. Hiervoor is gekozen voor een uitgebreide projectaanpak. Onderdelen van deze projectaanpak zijn de functionele eisen voor het nieuwe pensioencontract, inrichting van de pensioenadministratie en het communicatiebeleid. Ook staat de datakwaliteit op de prioriteitenlijst voor 2023 van het pensioenfonds.

Commissie Parameters

De Commissie Parameters heeft op verzoek van minister Schouten een vervroegd advies uitgebracht over de parameters, omdat voor het nieuwe pensioenstelsel een nieuwe set uitgangspunten nodig is. De set parameters bevat verwachtingswaarden waar pensioenfondsen onder andere bij het vaststellen van de gedempte premie en de technische voorzieningen rekening mee moeten houden.

De nieuwe set parameters gaat in op het moment van ingang van de Wet toekomst pensioen. Dat zal op zijn vroegst op 1 juli 2023 zijn. De UFR-systematiek wordt al eerder aangepast. Wat dit inhoudt, staat beschreven in 'Technische voorziening en stapsgewijze wijziging UFR-methodiek'.

Technische voorziening en stapsgewijze wijziging UFR-methodiek

De technische voorzieningen zijn vastgesteld op basis van de rentetermijnstructuur van De Nederlandsche Bank (DNB) per 31 december 2022 en de factoren zoals genoemd in de grondslagen bij de jaarrekening.

DNB heeft op 28 augustus 2020 aangegeven dat invoering van de nieuwe UFR-methode vanaf 1 januari 2021 plaats vindt in vier gelijke stappen. Deze Ultimate Forward Rate (UFR) is onderdeel van de rentetermijnstructuur zoals maandelijks gepubliceerd door DNB.

De overgang naar een nieuwe UFR-methode is onderdeel van het advies van de Commissie Parameters uit juni 2019. De stapsgewijze invoering zorgt ervoor dat het effect van de nieuwe UFR-methode op de dekkinggraad zich geleidelijk in de tijd materialiseert. Hoe 'jonger' een pensioenfonds, hoe hoger de rentegevoeligheid van de pensioenverplichtingen, en hoe groter de impact van de invoering van de nieuwe UFR-methode. Ook een lagere rentetermijnstructuur zorgt voor een grotere impact.

De eerste twee stappen zijn verwerkt in 2021 en 2022. DNB heeft eind 2022 aangegeven dat de nieuwe UFR-methode zoals geadviseerd door de Commissie Parameters 2022, per 1 januari 2023 ineens wordt ingevoerd. De onderstaande tabel toont de impact van de nieuwe UFR-methode op de dekkinggraad per 31 december 2022 voor het pensioenfonds.

	Dekkinggraad 31 december 2022	Impact
Op basis van huidige UFR-methode	121,5%	
Met invoering nieuwe UFR-methode (100%)	121,3%	-0,2%

Verslag Intern Toezicht

Algemene opdracht

Pensioenfonds KPN heeft een paritair gemengd bestuursmodel. De kern van dit model is dat het Intern Toezicht wordt uitgevoerd door de niet-uitvoerende bestuurders. De niet-uitvoerende bestuurders zijn drie onafhankelijke deskundigen die naast hun bestuurlijke taak de intern toezichttaak uitoefenen.

Het Intern Toezicht heeft als taak het houden van toezicht op het beleid, de algemene zaken, adequate risicobeheersing en op de evenwichtige belangenafweging. De Code Pensioenfonds voegt daar nog aan toe dat het Intern Toezicht bijdraagt aan het effectief en slagvaardig functioneren van het pensioenfonds en aan een beheerste en integere bedrijfsvoering.

Naast deze algemene opdracht kan het Intern Toezicht in afstemming met het bestuur specifieke aspecten in zijn opdracht meenemen. Het Intern Toezicht heeft zijn programma en normenkader voor het jaar 2022 aan het bestuur nader toegelicht en afgestemd.

Specifieke aandachtspunten

In 2022 heeft het Intern Toezicht specifiek aandacht geschonken aan de volgende onderwerpen:

1. Opvolging van de aanbevelingen uit de rapportage 2021 van Intern Toezicht, certificerend actuaaris, accountant, verantwoordigingsorgaan (VO), sleutelfunctiehouders en compliance officer;
2. Project RAFT;
3. Project nieuw pensioencontract;
4. MVB: beleid en beheersing duurzaamheidsrisico's (ESG-risico's);
5. Beheersing IT-risico's, waaronder informatiebeveiliging en cyberrisico's;
6. Datakwaliteit;
7. Evaluatie TKP voor pensioenadministratie.

Visie op toezicht

Eén van de aanbevelingen uit de Nalevingsrapportage van de Monitoringscommissie Code pensioenfonds 2020-2021 is het opstellen door het Intern Toezicht van een toezichtvisie. Het Intern Toezicht heeft een toezichtvisie 2022-2025 opgesteld en afgestemd met het bestuur en het VO. Met deze toezichtvisie beoogt het Intern Toezicht een bijdrage te leveren aan het behalen van de doelstellingen van het pensioenfonds en het behoud van vertrouwen van deelnemers en stakeholders in het bestuur als "Goed Huisvader". De toezichtvisie is daarmee naast de Pensioenwet en de Code pensioenfonds een leidraad voor het handelen van het Intern Toezicht.

Werkwijze

Het Intern Toezicht hanteert een normenkader dat is gebaseerd op de Pensioenwet, de Code Pensioenfonds en de VITP-code.

Het Intern Toezicht legt verantwoording af over de uitvoering van zijn taken en bevoegdheden aan het VO, de werkgever en in het bestuursverslag. Bij het opstellen van de rapportage heeft het Intern Toezicht gebruikgemaakt van de rapportages van bevindingen door de sleutelfunctiehouders.

Het is van belang te onderkennen dat de toegevoegde waarde van het gekozen bestuursmodel is dat de niet-uitvoerende bestuurders in de vergaderingen van het bestuur, de commissies, werk- of projectgroepen hun eigen waarneming uit hoofde van hun toezichtrol of externe deskundigheid direct met de aanwezige uitvoerende bestuurders kunnen delen en op die manier bijdragen aan een slagvaardiger bestuur.

Om de effectiviteit van het Intern Toezicht te borgen wordt niet volstaan met een eindrapportage per jaar. Ieder kwartaal stelt het Intern Toezicht in beginsel een kwartaalrapportage op met daarin bevindingen en aanbevelingen, waarop het bestuur een reactie afgeeft. Hierin wordt gedurende het jaar aandacht besteed aan de specifieke aandachtspunten uit het toezichtprogramma. Wanneer relevant legt het Intern Toezicht zijn observaties en bevindingen eerder terug in de bestuursvergadering.

Algemeen oordeel

Het Intern Toezicht is over het geheel tevreden over het functioneren van het bestuur.

Ook over 2022 heeft het Intern Toezicht kunnen constateren dat er sprake is van een onverminderd ambitieus en goed functionerend bestuur. Het pensioenfonds heeft een gezonde financiële positie en een goede dekking voor de verplichtingen. Het pensioenfonds kent een gedegen bedrijfsvoering en een goed werkende structuur met sleutelfunctiehouders, waar het Intern Toezicht goed gebruik van kan maken.

Het Intern Toezicht heeft wel een aantal aanbevelingen, die kwalificeren als aansporingen om nog verder te verbeteren. Op het gebied van projectvoering, het managen van de uitbestedingsrelatie met de uitvoeringsorganisaties en met name de strategische projecten – waaronder het nieuwe pensioencontract – heeft het bestuur voldoende uitdagingen voor 2023.

Bevindingen en aanbevelingen

In zijn rapportage 2022 komt het Intern Toezicht tot de volgende bevindingen en aanbevelingen:

1. Opvolging aanbevelingen jaarwerk 2021

De aanbevelingen uit de Intern Toezicht rapportage 2021 zijn constructief in het bestuur besproken en zijn opgepakt, in gang gezet dan wel gepland. Het proces is verbeterd ten opzichte van voorgaand jaar. Toch kan sneller duidelijkheid worden gegeven welke aanbevelingen wel en niet worden onderschreven en opgepakt door het bestuur. Gelet op de capaciteit en prioriteiten binnen het pensioenfonds is het verstandig sneller keuzes te maken.

2. Project RAFT

RAFT is een project bij Aegon Asset Management (AAM) dat als doel heeft om de wereldwijde organisatie meer te standaardiseren om zo op het operationele vlak schaalvoordelen te benutten. Het Intern Toezicht vindt dat het project vanuit het pensioenfonds goed wordt gemonitord. De werkgroep houdt het bestuur op de hoogte over de voortgang middels periodieke projectrapportages. De sleutelfunctiehouder risicobeheer helpt de werkgroep een scherp beeld te vormen over de beslissingen en beheersmaatregelen door het pensioenfonds zelf als gevolg van project RAFT binnen AAM.

3. Project nieuw pensioencontract

Het project nieuw pensioencontract is een groot en complex traject met verschillende stakeholders. Dit geldt voor het pensioenfonds, maar zeker ook voor de uitvoeringsorganisaties en dan met name voor TKP. Vooral in de laatste maanden van 2022 hebben zich belangrijke ontwikkelingen rondom de Wet toekomst pensioenen (Wtp) voorgedaan. De wetgeving is door de Tweede Kamer aangenomen, sociale partners hebben hun werkhypothese voor de contractsvorm van Combi-contract (SPR+FPR) naar SPR aangepast, het bestuur heeft de projectaansturing veranderd en TKP heeft de overeenkomst met Keylane voor de administratiesoftware Plexus bekendgemaakt. Het Intern Toezicht onderschrijft nog steeds de zorgen die het bestuur heeft op het gebied van het project dat TKP in dit kader uitvoert. Dit heeft zowel betrekking op de complexiteit als de eerdere ervaringen rondom projectmanagement. Het Intern Toezicht is van mening dat het bestuur hier voldoende aandacht aan besteedt en stelt vast dat TKP meer communiceert over planningen, risico's en issues.

4. MVB beleid en beheersing duurzaamheidsrisico (ESG-risico's)

Het Intern Toezicht sluit zich aan bij de opinie van de sleutelfunctiehouder risicobeheer dat het proces om tot besluitvorming over beleid inzake maatschappelijk verantwoord beleggen te komen goed is doorlopen en complimenteert het bestuur met wederom een top-10 positie in de VBDO ranglijst. Het Intern Toezicht is van mening dat het speerpunt "Klimaat" volop de aandacht heeft, maar dat de speerpunten "Water en Technologie" achterop blijven. Het bestuur heeft tijdens de woodsmeeting in februari 2023 een start gemaakt met de evaluatie van de thematische speerpunten.

Het bestuur heeft aanbevelingen van zowel de sleutelfunctiehouder risicobeheer, DNB en het Intern Toezicht niet volledig opgevolgd. Dat het lastig is om de ESG-risicocycclus goed in te richten wordt algemeen erkend (door o.a. beperkte beschikbaarheid data en complexiteit). Desalniettemin vindt het Intern Toezicht dat het bestuur meer voortgang had kunnen boeken door bijvoorbeeld de door DNB geactualiseerde versie van de Good Practices ESG risicobeheer te gebruiken. Het Intern Toezicht herhaalt dan ook de eerdere aanbeveling om het ESG-risico te evalueren en tevens de risicobereidheid vast te stellen.

5. Beheersing ICT-risico's, waaronder informatiebeveiliging en cyberrisico's

Ten aanzien van de beheersing van ICT-risico's zijn zeker een aantal goede stappen gezet met het formuleren van beleid en uitvoering. Maar gezien de snelle ontwikkelingen op het gebied van beheersing van ICT-risico's inclusief cybersecurity is het van belang tempo te maken op dit dossier, waarbij de uitkomsten van de ICT-audits een leidraad kunnen zijn. Het Intern Toezicht herhaalt daarom haar aanbevelingen van een planmatige uitwerking en invoering van het ICT-beleid, gebruik hierbij de uitkomsten van de audits, ter beheersing van het ICT-risico als onderdeel van de beheerste en integere bedrijfsvoering.

6. Datakwaliteit

Het bestuur heeft het "project" datakwaliteit nadrukkelijk op de agenda gezet. De uitwerking van het beleid heeft naar oordeel van Intern Toezicht lang geduurd en is in het eerste kwartaal van 2023 door het bestuur vastgesteld. Het stappenplan voor onderzoek naar en verbetering van de datakwaliteit dient goed in de integrale projectplanning van het WTP-traject verankerd te worden.

Het Intern Toezicht beveelt aan in een vroegtijdig stadium afspraken te maken met de accountants over uitvoering van de specifiek overeengekomen werkzaamheden rondom het project datakwaliteit.

7. Evaluatie TKP voor pensioenadministratie

Het bestuur heeft de dienstverlening van TKP, na de evaluatie in 2021, in 2022 verder geëvalueerd en heeft na een marktverkenning en zorgvuldige afwegingen besloten om het contract met TKP te verlengen. Daarbij zijn ook de mogelijke alternatieven beoordeeld voor het geval TKP niet voldoende voortgang zou maken in het veranderingstraject voor de implementatie van het nieuwe pensioencontract.

Het Intern Toezicht adviseert om de voortgang van het change-project bij de uitvoeringsorganisaties op de voet te blijven volgen en om bij vertraging tijdig te escaleren en passende maatregelen te treffen.

Tot slot

Het Intern Toezicht dankt het bestuur, het VO, de medewerkers van het bestuursbureau en alle andere betrokkenen voor de professionele en plezierige samenwerking binnen de huidige bestuursstructuur met de te onderscheiden rollen voor de leden van het Intern Toezicht en ziet met vertrouwen uit naar de samenwerking in 2023.

Amersfoort, juni 2023

Cor van der Sluis (voorzitter Intern Toezicht)
Gwen van Tongeren
Peter van Gameren

Reactie van het bestuur op de jaarrapportage van het Intern Toezicht

Het bestuur bedankt het intern toezicht voor de constructief kritische houding en de aanbevelingen. Het geeft voldoening dat het intern toezicht ziet dat de interne beheersing en controle binnen het pensioenfonds van voldoende niveau is en passend is bij de organisatie. Over het algemeen herkent het bestuur de aanbevelingen en neemt deze ter harte. Waar nodig zijn inmiddels acties uitgezet.

Verslag Verantwoordingsorgaan

10

Inleiding

Het verantwoordingsorgaan (hierna VO) beoordeelt het door het bestuur van Stichting Pensioenfonds KPN (hierna bestuur) gevoerde beleid en de beleidskeuzes voor de toekomst. Uitgangspunt hierbij is de vraag of het bestuur bij de genomen besluiten op een evenwichtige wijze met de belangen van actieve deelnemers, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden en de werkgever rekening heeft gehouden.

Het VO heeft het recht advies uit te brengen over verschillende onderwerpen, zoals:

- de samenstelling van de feitelijke premie en de hoogte van de premiecomponenten;
- het communicatie- en voorlichtingsbeleid;
- het beloningsbeleid;
- de vorm en inrichting van het Intern Toezicht;
- het sluiten, wijzigen of beëindigen van een uitvoeringsovereenkomst;
- het vaststellen en wijzigen van een interne klachten- en geschillenprocedure.

Daarnaast heeft het VO het recht om een bindende voordracht te doen voor de (her)benoeming van niet-uitvoerend bestuurders alsmede een bindend advies uit te brengen bij ontslag van deze niet-uitvoerend bestuurders.

Verantwoording en werkwijze

Het afgelopen jaar heeft het VO, buiten zijn interne overleggen, deelgenomen aan:

- het periodieke voortgangsoverleg met (vertegenwoordigers van) het bestuur, dagelijks bestuur en voorzitters van de bestuurscommissies;
- kennissessies over het nieuwe pensioenstelsel, maatschappelijk verantwoord beleggen en risicomanagement;
- de bestuursvergaderingen over o.a. het jaarverslag en het communicatieplan;
- de jaarlijkse interviewsessies met de bestuursleden per geleding, de certificerend actuaire, de accountant en het Intern Toezicht.

Het VO krijgt voldoende mogelijkheden om kennis te verwerven, o.a. door het volgen van externe trainingen. Het VO heeft toegang tot rapportages die opgesteld worden voor het pensioenfonds en, zij het enigszins vertraagd, in de notulen van bestuurs- en commissievergaderingen.

Het VO heeft in 2022 een zelfevaluatie uitgevoerd. Deze is begeleid door een externe facilitator.

Deze zelfevaluatie heeft geleid tot het benoemen van een aantal aandachts- en verbeterpunten (bijvoorbeeld meer focus op de hoofdzaken en eigen taken beter verdelen over de verschillende bestuurscommissies) voor wat betreft de werkzaamheden en het functioneren van het VO. De resultaten zijn gedeeld met het bestuur.

In 2022 is Lou van Hurck toegetreden als nieuw lid van het VO namens de gepensioneerden. Zoals beschreven in ons verslag over 2021, hebben de gepensioneerden nu drie zetels in het VO, waarmee recht wordt gedaan aan de eisen van de Pensioenwet en de statuten van het pensioenfonds. De werknemers en de werkgever hebben ieder twee zetels. Er waren in 2022 geen andere wijzigingen in de bezetting of samenstelling van het VO.

Uitgebrachte adviezen betreffende 2022

Het VO heeft in maart 2022 een positief advies uitgebracht over het communicatiebeleid van het pensioenfonds over 2022. Het VO heeft in januari 2023 tevens – met daarbij een aantekening – een positief advies gegeven over het communicatiebeleid over 2023. De aantekening heeft betrekking op nog te ontvangen informatie over de ontwikkeling van de belangrijkste communicatie KPI's. Als deze KPI's zich naar tevredenheid ontwikkelen, komt deze aantekening te vervallen. Daarnaast heeft het VO in februari 2023 een positief advies uitgebracht over de samenstelling van de feitelijke premie en de hoogte van de premiecomponenten voor de periode 2023-2025.

Het VO heeft met het bestuur de afspraak gemaakt dat het bestuur een schriftelijke en gemotiveerde terugkoppeling geeft over de genomen besluiten naar aanleiding van de adviezen en eventuele aanbevelingen van het VO.

Ontwikkelingen in 2022

Het jaar 2022 is in verschillende opzichten een bijzonder jaar geweest met grote macro-economische ontwikkelingen en onzekerheid.

Hoge inflatie en sterke rentestijging

Het jaar 2022 werd gekenmerkt door een uitzonderlijk hoge inflatie, die vooral gedreven werd door de sterk stijgende energieprijzen. De inflatie bedroeg in de periode september 2021 – september 2022 maar liefst 17,16%. Om deze inflatie te beteugelen, voerden de centrale banken verschillende renteverhogingen door, waardoor de rentetermijnstructuur een uitzonderlijk snelle stijging liet zien in 2022.

Forse waardedaling op beleggingsportefeuilles

In 2022 werden fors negatieve rendementen gerealiseerd op de beleggingsportefeuilles van vastrentende waarden, zakelijke waarden en – door de toegenomen rente – ook op de rentederivaten. Hoewel de rentestijging aanvankelijk leidde tot een toename van de dekkingsgraad, werd dit grotendeels tenietgedaan door de waardedaling van de beleggingsportefeuilles.

Hoge toeslag en toekenning van een inhaaltoeslag

Als gevolg van de hoge inflatie en als uitvloeisel van het bestaande toeslagenbeleid, heeft het bestuur in december 2022 besloten een hoge toeslag toe te kennen aan alle (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden (10,50% voor actieven en 11,82% voor inactieven). Dit is de hoogste toeslag die het pensioenfonds ooit heeft gegeven. Het bestuur heeft hierbij rekening gehouden met de gevolgen van deze toeslag op de beleidsdekkingsgraad, de ruimte voor mogelijk toekomstige toeslagen alsmede de buffers die nodig zijn bij overgang naar het nieuwe pensioenstelsel. Het VO spreekt ook zijn waardering uit over het feit dat het bestuur in 2022 een inhaaltoeslag heeft toegekend van 0,83% (dit betreft de eerste niet-gegeven toeslag per 1 januari 2009 inclusief de nabetaling over de daarop volgende jaren).

Het VO onderkent dat bovengenoemde ontwikkelingen de oordeelsvorming van het bestuur hebben bemoeilijkt, maar dat het bestuur desondanks tot weloverwogen besluiten is gekomen.

Verantwoording over 2022 – belangrijkste bevindingen

Het VO had voor 2022 de volgende speerpunten voor het bestuur gedefinieerd:

1. Voorbereiding op en communicatie over de invoering van de Wet toekomst pensioenen (Wtp);
2. Premievaststelling vanaf 2023;
3. Beheersing van uitbestedingsrelaties (inclusief ICT-risico's).

Hierna volgt een korte uitwerking van de belangrijkste bevindingen en aanbevelingen van het VO.

Het VO heeft constructief overleg gehad met het intern toezicht over het jaar 2022. Het VO is van mening dat het Intern Toezicht, ondersteund door de werkzaamheden van de sleutelfunctiehouders, goed heeft gefunctioneerd over 2022 en deelt hun belangrijkste bevindingen en aanbevelingen.

1. Voorbereiding op en communicatie over de invoering van de Wet toekomst pensioenen (Wtp)

Het VO is positief over de stappen die het bestuur heeft gezet in 2022 voor de implementatie van het nieuwe pensioenstelsel. Vertegenwoordigers van het bestuur hebben zitting in de Regiegroep Pensioenakkoord KPN, waarin de definiëring en implementatie van de nieuwe pensioenregeling wordt voorbereid en de overgang naar het nieuwe stelsel wordt gecoördineerd. Tijdens dit traject laat het bestuur zich uitgebreid voorlichten en adviseren door externe adviseurs. Het VO begrijpt dat de implementatie vertraagd wordt door het feit dat het wetgevingsproces voor het nieuwe pensioenstelsel nog niet is afgerond en dat er een zorgvuldige belangenafweging moet plaatsvinden tussen de werkgever, gepensioneerden, actieve en gewezen deelnemers. Het VO wijst op het belang om de actieve en gewezen deelnemers en gepensioneerden zo goed mogelijk en tijdig te informeren en mee te nemen in de complexe transitie naar het nieuwe stelsel.

Het VO is van mening dat de invoering van de Wtp naar verwachting zeer impactvol zal zijn, waarbij de belangen van de geledingen mogelijk niet synchroon lopen, wat kan leiden tot spanningen binnen de brede governance van het pensioenfonds.

Aanbevelingen

- Analyseer de evenwichtigheid op totaalniveau voor de komende drie jaar en bij de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel, waarbij rekening wordt gehouden met o.a. de volgende ontwikkelingen:
 - de verwachte toeslagen in de komende jaren;
 - het verwachte verloop van het premiedepot en de nog te ontvangen CDC-premies;
 - de te vormen reserves bij de invoering van het nieuwe pensioenstelsel;
 - de compensatie voor de toekomstige afschaffing van de doorsneepremie;
 - de toeslagachterstand ten tijde van de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel.

Voer scenario-analyses uit om zo goed mogelijk voorbereid te zijn op de potentiële effecten van de overgang naar het nieuwe stelsel.

- Om de transitie goed uit te voeren, blijft het cruciaal om uitgebreid aandacht te besteden aan transparante communicatie richting alle deelnemers over de inhoud en gevolgen van het nieuwe pensioenstelsel, de keuzes die de sociale partners hebben gemaakt (en wat dit betekent voor alle belanghebbenden) alsmede de vorderingen in de implementatie.
- Draag zorg voor een goede uitvoerbaarheid van de nieuwe pensioenregeling bij de pensioenuitvoerders TKP en AAM en waarborg tijdig de datakwaliteit vóór de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel.

2. Premievaststelling vanaf 2023

De sociale partners hebben in december 2022 vervolgafspraken gemaakt in de cao van 2023 over de inhoud van de pensioenregeling en de financiering hiervan voor de periode 1 januari 2023 tot en met 31 december 2025. De sociale partners hebben geen materiële wijzigingen doorgevoerd in de pensioenregeling en financiering daarvan voor de periode van 2023 tot en met 2025. Op basis van deze afspraken heeft het pensioenfonds een uitvoeringstoets uitgevoerd om te kunnen bepalen of de financierbaarheid, uitvoerbaarheid en communiceerbaarheid van de afspraken door het pensioenfonds kunnen worden uitgevoerd. Onderdeel van deze toets is de inschatting of de middelen in het premiedepot, aangevuld met de jaarlijkse CDC-premie, voldoende zijn om voor de komende drie jaar de pensioenaanspraken te kunnen financieren.

Het VO heeft de uitvoeringstoets van het bestuur doorgenomen en geanalyseerd. Op basis van de ontvangen informatie deelt het VO de mening van het bestuur dat de pensioenregeling en financiering daarvan in voldoende mate uitvoerbaar en evenwichtig is voor de periode 2023-2025. Op grond van deze analyse heeft het VO een positief advies gegeven over de samenstelling van de feitelijke premie en de hoogte van de premiecomponenten voor de komende drie jaar.

Het VO merkt op dat de nieuwe regeling en bijbehorende premie alleen uitvoerbaar is dankzij het premiedepot dat nog aanwezig is per ultimo 2022. Zonder dit depot zou de toegezegde opbouw van 1,875% niet haalbaar zijn, omdat de premie van 23% daarvoor ontoereikend zou zijn. Het VO merkt op dat na deze periode (bij de door het pensioenfonds beoogde transitie naar het nieuwe pensioenstelsel in 2026) de financierbaarheid van het nieuwe pensioencontract een belangrijk aandachtspunt zal worden.

Aanbevelingen

- Monitor regelmatig in hoeverre een vergelijkbare pensioenregeling voor 2023-2025 nog financierbaar is in het nieuwe pensioenstelsel.

3. Managen uitbestedingsrelaties inclusief de beheersing van ICT-risico's

Het pensioenfonds heeft in 2022 het contract verlengd met TKP. Hierbij is tevens een nieuwe Service Level Agreement (SLA) opgesteld en is overeenstemming bereikt over de afwikkeling van enkele lopende schadedossiers. Daarnaast zijn goede afspraken gemaakt over de verrekening van kosten die TKP maakt voor de invoering van het nieuwe pensioenstelsel. Het VO is van mening dat het bestuur op dit moment voldoende 'control' heeft op de uitbestedingsrelaties en zich bewust is van de uitbestedingsrisico's voor het pensioenfonds. Tevens ondersteunt het VO dat het bestuur nadenkt over scenario's om eventuele risico's te mitigeren.

Aanbevelingen

- Geen.

Aanvullende opmerkingen

1. Communicatie

Communicatie is binnen het pensioenfonds prominenter op de agenda gekomen. Het bestuur heeft goede stappen gezet om de communicatie richting alle belanghebbenden te verbeteren (bijvoorbeeld de opzet van de

nieuwe website). Het VO ziet wel dat het een continue uitdaging is voor het pensioenfonds om alle geledingen van goede, begrijpelijke en juiste informatie te voorzien. Dit geldt vooral bij complexe besluiten. Bijvoorbeeld de communicatie over de toeslagen had duidelijker en transparanter richting alle belanghebbenden kunnen plaatsvinden. Kennis van de geledingen wordt soms overschat, waardoor communicatie minder goed wordt ervaren dan beoogd. Het blijft een continu spanningsveld tussen enerzijds begrijpelijke communicatie en anderzijds (technisch) juiste en volledige communicatie.

Aanbevelingen

- Maak bij communicatie over complexe onderwerpen uitgebreid en vooraf gebruik van de verschillende expertises binnen en rondom het pensioenfonds.

2. MVB beleid

Het VO spreekt zijn waardering uit voor de toenemende aandacht en actie van het bestuur aangaande maatschappelijk verantwoord beleggen. In 2022 staat het pensioenfonds daarmee opnieuw in de top 10 van de top 50 Nederlandse pensioenfondsbenchmark ranglijst en het bestuur mag hier trots op zijn.

Aanbevelingen

- Geen.

Eindoordeel over 2022

Op grond van bovenstaande werkzaamheden en bevindingen, is het VO van oordeel dat het bestuur over 2022 goed heeft gehandeld om de pensioenregeling op een beheerste en evenwichtige wijze uit te voeren. Tevens is het VO van mening dat de huidige governance (bestuur, intern toezicht, de sleutelfunctiehouders en het bestuursbureau) naar behoren heeft gefunctioneerd. Het VO wil alle bestuursleden, sleutelfunctiehouders en medewerkers van het bestuursbureau bedanken voor hun inzet en ziet voor het komende jaar weer een goede samenwerking tegemoet.

Speerpunten voor 2023

Vooruitkijkend op 2023 heeft het VO de volgende speerpunten benoemd:

1. Kritisch bewaken van en invullen rol VO t.b.v. de invoering Wtp;
2. Communicatie in algemene zin naar alle belanghebbenden;
3. Beleggingsbeleid en bijbehorende beleggingsresultaten (inclusief MVB en impact-beleggen);
4. Managen uitbestedingsrelaties inclusief de beheersing van ICT-risico's.

Amersfoort, juni 2023

J.A. van Dijk (voorzitter)

A.M. Graafland

L.H. van Hurck

H.F. Koster

A.W. Nauta

E.P. Noorloos

W.E. Velding

Reactie van het bestuur op het verslag van het VO

Het bestuur bedankt het VO voor haar rapportage en aanbevelingen en is het VO bijzonder erkentelijk voor haar betrokkenheid, inzet en de constructieve samenwerking. Dat geeft vertrouwen voor de komende periode waarin belangrijke besluiten dienen te worden genomen over de overgang naar het nieuwe stelsel.

Het VO heeft als gebruikelijk enkele aanbevelingen gedaan. De aanbevelingen in dit oordeel hebben voornamelijk betrekking op de communicatie en implementatie van het nieuwe pensioenstelsel (Wtp-transitie). Het bestuur streeft een zeer zorgvuldige Wtp-transitie na en zal daarin nauw samenwerken met het VO. Het bestuur stelt vast dat de stappen in het Wtp-traject die de afgelopen periode zijn gezet aan een aantal van de aanbevelingen van het VO tegemoet komen.

Jaarrekening

11

11.1 Balans per 31 december 2022

(na voorgestelde bestemming van het saldo van baten en lasten)

(bedragen x € 1.000)		31-12-2022	31-12-2021
	Ref.		
ACTIVA			
Beleggingen voor risico pensioenfonds	1		
- Vastgoed beleggingen		1.137.622	969.275
- Aandelen		2.261.248	4.406.925
- Vastrentende waarden		5.038.151	6.356.777
- Derivaten		53.407	269.429
- Overige beleggingen		644.509	501.422
		9.134.937	12.503.828
Beleggingen voor risico deelnemers	2	1.068.222	1.376.233
Herverzekeringsdeel technische voorziening	3	651	806
Vorderingen en overlopende activa	4	1.763.727	463.565
Overige activa	5	5.252	6.985
TOTAAL ACTIVA		11.972.789	14.351.417
PASSIVA			
Stichtingskapitaal en reserves	6	1.842.344	3.072.784
Technische voorzieningen			
- Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds	7	7.478.242	9.474.471
- Overige technische voorzieningen	8	12.578	14.161
		7.490.820	9.488.632
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers	9	1.068.222	1.376.233
Langlopende schulden	10	82.524	110.399
Derivaten	11	1.463.304	232.287
Overige schulden en overlopende passiva	12	25.575	71.082
TOTAAL PASSIVA		11.972.789	14.351.417

De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op de balans.

11.2 Staat van baten en lasten

(bedragen x € 1.000)		2022	2021
	Ref.		
BATEN			
Premiebijdragen voor risico pensioenfonds	13	94.156	102.150
Premiebijdragen voor risico deelnemer	14	26.641	26.301
Beleggingsresultaten risico pensioenfonds	15	-3.068.136	857.750
Beleggingsresultaten risico deelnemer	16	-282.920	137.216
Baten en lasten uit herverzekering	17	-155	-422
Overige baten	18	449	763
TOTAAL BATEN		-3.229.965	1.123.758
LASTEN			
Pensioenuitkeringen	19	284.021	252.478
Pensioenuitvoeringskosten	20	7.585	6.355
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds	21		
- Pensioenopbouw		108.473	126.828
- Toeslagverlening		770.947	297.643
- Rentetoevoeging		-45.473	-52.662
- Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten		-288.608	-256.225
- Wijziging marktrente		-2.625.195	-640.823
- Wijziging actuariële grondslagen		53.332	0
- Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten		-11.156	-541
- Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen		41.606	34.900
		-1.996.074	-490.880
Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen	22	-155	-422
Mutatie overige technische voorzieningen	23	-1.583	-31
Mutatie pensioenverplichting voor risico deelnemers	24	-308.011	111.794
Saldo herverzekering	25	-165	-120
Saldo overdrachten van rechten	26	14.477	1.220
Overige lasten	27	380	708
TOTAAL LASTEN		-1.999.525	-118.898
Saldo van baten en lasten		-1.230.440	1.242.656
Bestemming van het saldo van baten en lasten			
Algemene reserve		-1.230.440	1.242.656
Totaal saldo van baten en lasten		-1.230.440	1.242.656

De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op de staat van baten en lasten.

11.3 Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangsten		
Ontvangen premies	119.987	141.352
Ontvangen i.v.m. overdracht van rechten	8.045	4.117
Ontvangen uitkeringen van herverzekeraars	215	74
Overig	100	88
	128.347	145.631
Uitgaven		
Betaalde pensioenuitkeringen	-284.015	-251.734
Betaald i.v.m. overdracht van rechten	-22.522	-5.345
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-6.552	-11.060
Werkgeversbijdrage t.b.v. premiedepot	-16.258	-18.450
	-329.347	-286.589
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten	-201.000	-140.958
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Ontvangsten		
Verkopen en aflossingen van beleggingen	6.236.094	1.252.177
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	63.196	85.939
Overig	0	0
	6.299.290	1.338.116
Uitgaven		
Aankopen beleggingen	-5.126.277	-906.931
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-12.729	-13.089
Overig	0	0
	-5.139.006	-920.020
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten	1.160.284	418.096
Netto kasstroom	959.284	277.138
Koers-/omrekenverschillen	1.814	-25
Mutatie liquide middelen	961.098	277.113
Liquide middelen per 1 januari	590.975	313.862
Liquide middelen per 31 december	1.552.073	590.975
Mutatie liquide middelen	961.098	277.113
Waarvan:		
Voor risico pensioenfonds	957.774	444.641
Voor risico deelnemers	3.324	146.334
Liquide middelen per 31 december	961.098	590.975

11.4 Toelichting op de jaarrekening

Algemeen

Activiteiten

Stichting Pensioenfonds KPN, statutair gevestigd te Amersfoort, is opgericht op 26 juni 1998. Het pensioenfonds is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 02063809.

Het doel van Stichting Pensioenfonds KPN (hierna 'het pensioenfonds') is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan pensioengerechtigden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden; tevens verstrekt het pensioenfonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte deelnemers. Het pensioenfonds geeft invulling aan de uitvoering van de pensioenregelingen van de onderneming KPN N.V.

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 610 Pensioenfonds. Het bestuur heeft op 15 juni 2023 de jaarrekening opgemaakt.

Referenties

In de balans en de staat van baten en lasten zijn referenties opgenomen waarmee wordt verwezen naar de toelichting.

Algemene grondslagen

Alle bedragen in de jaarrekening zijn vermeld in euro's x 1.000, tenzij anders is aangegeven.

Continuïteitsveronderstelling

De gehanteerde grondslagen voor waardering en resultaatbepaling zijn gebaseerd op de continuïteitsveronderstelling.

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post 'nog af te wikkelen transacties'. Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Vreemde valuta

Functionele valuta

De jaarrekening is opgesteld in euro's, zijnde de functionele en presentatievaluta van het pensioenfonds.

Transacties, vorderingen en schulden

Transacties in vreemde valuta gedurende de verslagperiode zijn in de jaarrekening verwerkt tegen de koers op transactiedatum. Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. De uit de afwikkeling en omrekening voortvloeiende koersverschillen komen ten gunste of ten laste van de staat van baten en lasten.

De koersen van de belangrijkste valuta's in euro's zijn:

	31 december 2022	Gemiddeld 2022	31 december 2021	Gemiddeld 2021
USD	0,9370	0,9495	0,8793	0,8454
GBP	1,1271	1,1726	1,1910	1,1631
JPN	0,0071	0,0072	0,0076	0,0077
CHF	1,0127	0,9953	0,9651	0,9251
SEK	0,0899	0,0941	0,0971	0,0985

Schattingwijziging

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld.

Indien het voor het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard van deze oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de desbetreffende jaarrekeningposten.

In september 2022 heeft het Koninklijk Actuarieel Genootschap de Prognosetafel AG2022 gepubliceerd. Pensioenfonds KPN is per 30 september 2022 overgegaan op deze prognosetafel en dit heeft een verhogend effect op de voorziening pensioenverplichtingen van € 46.319 duizend en een negatief effect op de dekkingsgraad van 0,66%-punt.

Ook heeft een aanpassing van de correctiefactoren op de sterftekansen, ofwel de ervaringssterfte, plaatsgevonden. Deze aanpassing is doorgevoerd per 31 december 2022 en heeft een verhogend effect op de voorziening pensioenverplichtingen van € 4.701 duizend en een negatief effect op de dekkingsgraad van 0,07%-punt.

Dekkingsgraden

De beleidsdekkingsgraad is gebaseerd op het rekenkundig gemiddelde van de dekkingsgraden per maandeinde over de laatste 12 maanden. Hierbij wordt steeds gebruik gemaakt van de meest actuele inschatting van de desbetreffende dekkingsgraden.

De (actuele) dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kortlopende schulden te delen op de technische voorzieningen zoals opgenomen in de balans.

Bij het berekenen van de reële dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt de voorziening pensioenverplichtingen herrekend, rekening houdend met de verwachte loon- en prijsinflatie.

Grondslagen voor waardering van activa en passiva

Beleggingen

Algemeen

De beleggingen worden gewaardeerd tegen marktwaarde. Het begrip marktwaarde is te beschouwen als synoniem van reële waarde. Onder waardering op marktwaarde wordt verstaan: het bedrag waarvoor een actief kan worden verhandeld of een passief kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde partijen, die tot een transactie bereid en onafhankelijk van elkaar zijn.

De waardering van participaties in beleggingsinstellingen geschiedt tegen marktwaarde. Voor beursgenoteerde beleggingsinstellingen is dit de marktnotering per balansdatum. De waardering van niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen geschiedt tegen marktwaarde.

Beleggingen voor risico pensioenfondsen en voor risico deelnemers worden op dezelfde wijze gewaardeerd.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Vastgoedbeleggingen

Beleggingen in direct vastgoed worden gewaardeerd tegen reële waarde, zijnde de marktwaarde per balansdatum, gebaseerd op door onafhankelijke deskundigen verrichte taxaties. De gehele directe vastgoedportefeuille wordt jaarlijks door deze deskundigen getaxeerd. Indien daartoe aanleiding is, wordt bij de waardering rekening gehouden met de feitelijke verhuursituatie en/of renovatieactiviteiten. Waardeveranderingen van op marktwaarde gewaardeerde vastgoedbeleggingen worden verwerkt in de staat van baten en lasten. Op vastgoedbeleggingen wordt niet afgeschreven.

Beursgenoteerde (indirecte) vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers. De marktwaarde van niet-beursgenoteerde (indirecte) vastgoedbeleggingen is gebaseerd op het aandeel dat het pensioenfonds heeft in het voor de vastgoedbeleggingen op marktwaarde gewaardeerde eigen vermogen van de niet-beursgenoteerde vastgoedbeleggingen per balansdatum.

Aandelen

Beursgenoteerde aandelen en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen marktwaarde, zijnde de beurswaarde per balansdatum.

De marktwaarde van niet-beursgenoteerde aandelen en participaties in beleggingsfondsen is gebaseerd op het aandeel dat het pensioenfonds heeft in het voor de aandelen op marktwaarde gewaardeerde eigen vermogen van het niet-beursgenoteerde aandeel per balansdatum.

Vastrentende waarden

Beursgenoteerde vastrentende waarden en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen marktwaarde, zijnde de beurswaarde per balansdatum.

Indien vastrentende waarden of participaties in beleggingsinstellingen niet-beursgenoteerd zijn, vindt waardebepaling plaats op basis van de geschatte toekomstige netto-kasstroom (rente en aflossingen) die uit de beleggingen zullen voortvloeien, contant gemaakt tegen de ultimo boekjaar geldende markttrente en rekening houdend met het risicoprofiel (kredietrisico; oninbaarheid) en de looptijden.

De lopende interest op vastrentende waarden wordt gepresenteerd als onderdeel van de marktwaarde van de vastrentende waarden.

Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd op reële waarde, te weten de relevante marktnoteringen of, als die niet beschikbaar zijn, de waarde die wordt bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingsmodellen.

Indien een derivatenpositie negatief is, wordt het bedrag onder de schulden verantwoord.

Overige beleggingen

Overige beleggingen worden gewaardeerd op marktwaaarde. Indien geen marktwaaarde beschikbaar is, wordt de waarde bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingsmodellen, zijnde taxaties uitgevoerd door gecertificeerde taxateurs.

De overige beleggingen bestaan uit beleggingen in private equity en liquide middelen. De vorderingen en schulden inzake beleggingen worden onder de overige vorderingen en overige schulden gepresenteerd.

Beleggingen voor risico deelnemers

De grondslagen voor de waardering van de beleggingen voor risico deelnemers zijn gelijk aan de grondslagen die voor de beleggingen voor risico van het pensioenfonds worden aangehouden.

Herverzekeringsdeel technische voorzieningen

Uitgaande herverzekeringspremies worden verantwoord in de periode waarop de herverzekering betrekking heeft. Vorderingen uit herverzekeringscontracten op risicobasis worden verantwoord op het moment dat de verzekerde gebeurtenis zich voordoet.

Bij de waardering worden de herverzekerde uitkeringen contant gemaakt tegen de rentetermijnstructuur, onder toepassing van de actuariële grondslagen van het pensioenfonds.

Vorderingen uit herverzekeringscontracten die geclassificeerd worden als garantiecontracten worden gelijkgesteld aan de hiertegenover staande voorziening voor pensioenverplichtingen. Vorderingen uit herverzekeringscontracten die geclassificeerd worden als kapitaalcontracten worden gewaardeerd voor de waarde van het verzekerde risico op basis van de grondslagen van het contract. Bij de waardering van de vorderingen wordt rekening gehouden met de kredietwaardigheid van de herverzekeraar (afslag voor kredietrisico).

Vorderingen uit hoofde van winstdelingsregelingen in herverzekeringscontracten worden verantwoord op het moment van toekenning door de herverzekeraar.

De waardering en presentatie van beleggingsdepots gekoppeld aan kapitaalcontracten zijn overeenkomstig de grondslagen voor beleggingen. De waarde van het aandeel herverzekeraar is gelijk aan de voorziening herverzekeringsdeel technische voorziening.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden vorderingen gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid.

Vorderingen in verband met beleggingstransacties conform RJ 610.230 zijn verantwoord onder de post vorderingen en overlopende activa.

Liquide middelen

Liquide middelen worden tegen nominale waarde gewaardeerd. Onder de liquide middelen zijn opgenomen die kas- en banktegoeden die onmiddellijk opeisbaar zijn dan wel een looptijd korter dan twaalf maanden hebben. Zij worden onderscheiden van tegoeden in verband met beleggingstransacties.

In geval van een negatieve positie wordt het saldo aan de passiefzijde van de balans getoond.

Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties worden gepresenteerd onder de beleggingen. Rekening-courantschulden bij banken zijn opgenomen onder schulden aan kredietinstellingen onder kortlopende schulden.

Stichtingskapitaal en reserves

Stichtingskapitaal en reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds en overige technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen in de balans zijn opgenomen.

Technische voorzieningen

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds

De voorziening voor pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds wordt gewaardeerd op actuele waarde (marktwarde). De actuele waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (toezeggingen tot) toeslagen. De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de markttrente, waarvoor de actuele rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door DNB wordt gebruikt.

Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of toeslagen op de opgebouwde pensioenaanspraken worden verleend. Alle per balansdatum bestaande besluiten tot toeslagverlening (ook voor besluiten na balansdatum voor zover sprake is van ex ante condities) zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

Bij de berekening van de voorziening wordt rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met invaliditeit op basis van de contante waarde van premies waarvoor vrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen:

- Als rekenrente voor de voorziening pensioenverplichting wordt gehanteerd de rentetermijnstructuur per 31 december 2022 zoals die door DNB is gepubliceerd;
- Voor mannen en vrouwen is gebruikgemaakt van de door AG gepubliceerde Prognosetafels 2022 (2021: Prognosetafel AG2020);
- Om rekening te houden met het gegeven dat de fondspopulatie af kan wijken van de totale populatie waarop de prognosetafel is gebaseerd, is een leeftijdsafhankelijke correctiefactor op de sterftekansen toegepast op basis van de Sprenkels-ervaringssterfte 2022 (2021: S&V-ervaringssterfte 2020);
- De leeftijd op balansdatum is gelijk aan de reglementaire pensioenleeftijd verminderd met de toekomstige duur;
- De leeftijd en duur worden in maanden nauwkeurig vastgesteld;
- Het leeftijdsverschil tussen een mannelijke deelnemer en zijn vrouwelijke partner wordt gesteld op 3 jaar. Het leeftijdsverschil tussen een vrouwelijke deelnemer en haar mannelijke partner wordt gesteld op -1 jaar;
- Voor de reservering voor latent partnerpensioen worden de gehuwdheidsfrequenties tot de pensioenrichtleeftijd van 68 jaar gebaseerd op de partnerfrequenties CBS 2018, met een frequentie van 100% op de pensioenrichtleeftijd;
- Voor de reservering van latent wezenpensioen wordt een opslag van 0,6% op de voorziening voor latent partnerpensioen van niet gepensioneerd deelnemers opgenomen;
- Voor toekomstige excasso- en administratiekosten wordt 3% van de netto voorziening pensioenverplichting opgenomen;
- Voor het in het verleden opgebouwde zogeheten ongehuwden ouderdompensioen wordt aangenomen dat op de pensioendatum 77% van de deelnemers een partner zal hebben;
- Inkoop van aanspraken uit spaarkapitaal geschiedt tegen de actuele markttrente;
- Voor arbeidsongeschikte deelnemers wordt de TV voor het arbeidsongeschikte deel berekend als de contante waarde van de op de pensioendatum in uitzicht gestelde pensioenen bij een tot die datum voortgezette pensioenopbouw;
- Pensioenleeftijd 68.

Herverzekeringsdeel technische voorzieningen

Gezien de omvang en het draagvlak van het pensioenfonds worden alle risico's voortvloeiende uit de aangegane verplichtingen volledig in eigen beheer gehouden.

Op de balans van het pensioenfonds is ultimo 2022 een herverzekerde voorziening opgenomen van € 651. Deze voorziening heeft betrekking op de toekomstige inleg van arbeidsongeschikte deelnemers van KPN-Contact, zoals deze periodiek door de herverzekeraar aan het pensioenfonds wordt overgemaakt. Daarnaast bestaat deze

voorziening uit ingegane arbeidsongeschiktheidsuitkeringen van het voormalige Ondernemingspensioenfonds (OPF) KPN en Stichting Voorzieningsfonds Getronics (SVG).

Overige technische voorzieningen

Deze voorziening betreft de voorziening voor ingegane ziektegevallen. Deze voorziening wordt getroffen voor de verwachte toekomstige schadelast voor zieke deelnemers die op de balansdatum korter dan 24 maanden ziek zijn en die naar verwachting arbeidsongeschikt zullen worden verklaard. Deze voorziening is gelijkgesteld aan tweemaal de risicopremie voor arbeidsongeschiktheid en premievrijstelling.

Voorziening pensioenverplichting voor risico deelnemers

De waardering van de voorzieningen voor risico van deelnemers wordt bepaald door de waardering van de tegenover deze voorzieningen aangehouden beleggingen.

Langlopende schulden

Onder de langlopende schuld is het premiedepot opgenomen.

Het premiedepot is onderdeel van de CDC-financieringsafpraak tussen de sociale partners en de werkgever. Afgesproken is dat tot en met 31 december 2022 een vaste premie van 23% van de som van de pensioengrondslagen per jaar wordt betaald en gestort in het premiedepot. Uit dit premiedepot wordt jaarlijks de gedempte kostendeckende premie onttrokken. Daarnaast wordt het beleggingsrendement aan dit depot toegevoegd. Wanneer onvoldoende middelen in het depot aanwezig zijn, dan wordt de opbouw in dat jaar naar evenredigheid van het tekort in het premiedepot gekort. Aan het einde van de afgesproken periode beslist het bestuur in overleg met de sociale partners wat er met een eventueel overschot gebeurt, waarbij expliciet is overeengekomen dat het premiedepot of een gedeelte hiervan in geen geval terugvloeit naar de werkgever.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten).

Schulden in verband met beleggingstransacties conform RJ 610.268 zijn verantwoord onder de post overige schulden en overlopende passiva.

Kortlopende schulden hebben een looptijd korter dan een jaar.

Grondslagen voor bepaling van het resultaat

Algemeen

De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)

Onder premiebijdragen van werkgevers en werknemers wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte dan wel te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen onder aftrek van kortingen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben. Extra storting en opslagen op de premie zijn eveneens als premiebijdragen verantwoord.

Premiebijdragen risico deelnemers

Dit betreft ontvangen (vrijwillige spaar) bijdragen van deelnemers in het kader van de beschikbare-premieregeling. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben.

Beleggingsresultaten risico pensioenfonds

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen en valutaresultaten. In de jaarrekening wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. (In)directe beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt in dit verband verstaan rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten en soortgelijke opbrengsten.

Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Kosten van vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden zowel de externe als de daaraan toegerekende interne kosten verstaan. Afschrijvingen en andere exploitatiekosten van onroerende zaken in exploitatie zijn in de kosten van vermogensbeheer opgenomen.

Verrekening van kosten

Met de directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies, valutaverschillen e.d. verrekend.

Beleggingsresultaten risico deelnemers

De grondslagen voor bepaling van het resultaat betreffende beleggingsresultaten risico deelnemers zijn gelijk aan de grondslagen voor bepaling van het resultaat betreffende beleggingsresultaten risico pensioenfonds.

Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

Pensioenopbouw

Bij de pensioenopbouw zijn aanspraken en rechten over het boekjaar gewaardeerd naar het niveau dat zij op balansdatum hebben.

Toeslagverlening

Het pensioenfonds streeft ernaar de opgebouwde pensioenrechten van de actieve deelnemers jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de prijsindex. De toeslagverlening heeft een voorwaardelijk karakter. Dit betekent dat geen recht op toeslagen bestaat en dat het niet zeker is of en in hoeverre in de toekomst toeslagverlening kan plaatsvinden. Daarnaast streeft het pensioenfonds ernaar de ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten (gewezen deelnemers) jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de prijsindex. Ook deze toeslagverlening heeft een voorwaardelijk karakter.

Een eventuele achterstand in de toeslagverlening kan worden ingehaald.

Rentetoevoeging

In 2022 zijn de pensioenverplichtingen opgerent met de 1-jaarsrente van de RTS-curve van 1 januari 2022 zijnde -0,486% (2021: -0,533%).

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Vooraf wordt een actuariële berekening gemaakt van de toekomstige pensioenuitvoeringskosten (met name excassokosten) en pensioenuitkeringen die in de voorziening pensioenverplichtingen worden opgenomen. Deze post betreft de vrijval ten behoeve van de financiering van de kosten en uitkeringen van het verslagjaar.

Wijziging markttrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging markttrente.

Wijzigingen actuariële grondslagen

De actuariële grondslagen en/of methoden worden jaarlijks beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruikgemaakt van interne en

externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen, zowel voor de gehele bevolking als voor de populatie van het pensioenfonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het pensioenfonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Een resultaat op overdrachten kan ontstaan doordat de vrijval van de voorziening plaatsvindt tegen fondstarieven, terwijl het bedrag dat wordt overgedragen gebaseerd is op de wettelijke factoren voor waardeoverdrachten. De tarieven van het pensioenfonds wijken af van de wettelijke tarieven.

Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

De overige mutaties ontstaan door mutaties in de aanspraken door overlijden, arbeidsongeschiktheid en pensioneren.

Mutatie pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

De mutatie pensioenverplichtingen voor risico deelnemers betreft de wijzigingen in de waarde van de technische voorziening voor risico deelnemers.

Saldo herverzekeringen

Uitgaande herverzekeringspremies worden verantwoord in de periode waarop de herverzekering betrekking heeft.

Saldo overdrachten van rechten

De post saldo overdrachten van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen. Hierin zijn tevens de collectieve waardeoverdrachten opgenomen.

Overige baten en lasten

Overige baten en lasten zijn toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben.

Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is volgens de directe methode opgesteld. Alle ontvangsten en uitgaven worden hierbij als zodanig gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

De aan- en verkopen in het kasstroomoverzicht zijn niet direct aan te sluiten met de aan- en verkopen in de toelichting op de balans. De aan- en verkopen in het kasstroomoverzicht hebben betrekking op alle beleggingen van het pensioenfonds, de toelichting op de balans is gesplitst in een deel beleggingen voor risico pensioenfonds en een deel beleggingen voor risico deelnemers. Daarnaast zijn in het kasstroomoverzicht de aan- en verkopen van derivaten gesaldeerd opgenomen, waar deze in de toelichting op de balans wel zijn uitgesplitst.

11.5 Toelichting op de balans per 31 december 2022

ACTIVA

1. Beleggingen voor risico pensioenfonds

(bedragen x € 1.000)	31-12-2022	31-12-2021
Vastgoedbeleggingen	1.137.622	969.275
Aandelen	2.261.248	4.406.925
Vastrentende waarden	5.038.151	6.356.777
Derivaten	53.407	269.429
Overige beleggingen	644.509	501.422
Totaal	9.134.937	12.503.828

(bedragen x € 1.000)	Vastgoed-beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2022	969.275	4.406.925	6.356.777	37.142	501.422	12.271.541
Aankopen	228.057	865.645	480.435	-18.689	94.856	1.650.304
Verkopen	-143.194	-2.295.352	-955.963	277.002	-41.727	-3.159.234
Herwaardering	83.484	-715.970	-843.098	-1.705.352	54.263	-3.126.673
Overige mutaties	0	0	0	0	35.695	35.695
Stand per 31 december 2022	1.137.622	2.261.248	5.038.151	-1.409.897	644.509	7.671.633
Schuldpositie derivaten (credit)						1.463.304
Totaal						9.134.937

Schattingen van de actuele waarde zijn een momentopname, gebaseerd op de marktomstandigheden en de beschikbare informatie over het financiële instrument. Deze schattingen zijn van nature subjectief en bevatten onzekerheden en een significante oordeelsvorming (bijvoorbeeld rentestand, volatiliteit, schatting van kasstromen, etc.) en kunnen derhalve niet met precisie worden vastgesteld.

In 2022 bedraagt de negatieve derivatenpositie € 1.463,3 miljoen (2021: € 232,3 miljoen).

In de 'overige beleggingen' worden de beleggingen in private equity verantwoord. Daarnaast worden ook de beleggingsliquiditeiten onder 'overige beleggingen' verantwoord. De vorderingen en schulden inzake beleggingen zijn in 2021 en 2022 niet opgenomen onder de 'overige beleggingen' maar separaat opgenomen onder de vorderingen en overlopende activa en de overige schulden en overlopende passiva.

Het saldo onder overige mutaties in de categorie 'Overige beleggingen' heeft betrekking op de betalingen en ontvangsten van kasonderpand.

(bedragen x € 1.000)	Vastgoed-beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2021	827.883	4.030.155	6.098.763	509.684	361.555	11.828.040
Aankopen	60.293	121.147	671.237	-48	104.090	956.719
Verkopen	-36.731	-697.732	-600.995	117.535	-47.438	-1.265.361
Herwaardering	117.830	953.355	187.772	-590.029	122.378	791.306
Overige mutaties	0	0	0	0	-39.163	-39.163
Stand per 31 december 2021	969.275	4.406.925	6.356.777	37.142	501.422	12.271.541
Schuldpositie derivaten (credit)						232.287
Totaal						12.503.828

Vastgoedbeleggingen

(bedragen x € 1.000)	31-12-2022	31-12-2021
Indirecte vastgoedbeleggingen, zijnde participaties in beleggingsinstellingen die beleggen in vastgoed	1.137.622	969.275
Totaal	1.137.622	969.275

De verkrijgingsprijs van vastgoed bedraagt per balansdatum in totaal € 854,9 miljoen (2021: € 789,3 miljoen).

Ultimo boekjaar bedragen de volgende posten meer dan 5% van de betreffende beleggingscategorie:

(bedragen x € 1.000)	31-12-2022		31-12-2021	
Vesteda	86.823	7,6%	86.204	8,9%
Prologis Targeted US	79.876	7,0%	56.966	5,9%
Prologis European Logistics	73.637	6,5%	63.845	6,6%
Morgan Stanley Prime Property	79.761	7,0%	59.456	6,1%
Bouwinvest Dutch Residential	0	0,0%	49.765	5,1%
CBRE Europe Logistics Partner	92.544	8,1%	0	0,0%
Totaal	412.641	36,3%	316.236	32,6%

Aandelen

(bedragen x € 1.000)	31-12-2022	31-12-2021
Beursgenoteerde en niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in aandelen	2.261.248	4.406.925
Totaal	2.261.248	4.406.925

De verkrijgingsprijs van aandelen bedraagt per balansdatum in totaal € 1.807,9 miljoen (2021: € 2.465,7 miljoen). Er zijn geen aandelenposities met een belang groter dan 5% van de beleggingen in aandelen (2021: geen).

Het pensioenfonds belegt net als in 2021 niet in de werkgever KPN N.V.

Vastrentende waarden

(bedragen x € 1.000)	31-12-2022	31-12-2021
Obligaties	617.560	691.225
Hypotheekfondsen	2.099.921	2.734.965
Niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in vastrentende waarden	2.320.670	2.930.587
Totaal	5.038.151	6.356.777

De verkrijgingsprijs van vastrentende waarden bedraagt per balansdatum in totaal € 4.985,1 miljoen (2021: € 5.432,3 miljoen). Het pensioenfonds heeft geen vastrentende waarden uitgeleend (2021: geen).

De beleggingen onder "Hypotheekfondsen" betreft de belegging in het MM Dutch Mortgage Fund.

Ultimo boekjaar bedragen de volgende posten meer dan 5% van de betreffende beleggingscategorie:

(bedragen x € 1.000)	31-12-2022		31-12-2021	
Duitse staatsobligaties	653.018	13,0%	709.350	11,2%
Totaal	653.018	13,0%	709.350	11,2%

De waarde van de beleggingen in MM Dutch Mortgage Fund bedraagt € 2.099,9 miljoen en is meer dan 5% van het belegd vermogen. Echter, de uiteindelijke beleggingen zijn verspreid over een veelvoud van debiteuren.

Derivaten

(bedragen x € 1.000)	31-12-2022	31-12-2021
Valutaderivaten	53.291	6.803
Rente derivaten	0	262.626
Overige derivaten	116	0
Totaal	53.407	269.429

In de bovenstaande weergave zijn vanaf 2022 alleen de positieve derivatenposities meegenomen in verband met het hoge saldo aan negatieve rentederivaten. Voor de vergelijkbaarheid zijn de cijfers van 2021 ook gewijzigd naar alleen de positieve derivatenpositie. De negatieve derivatenpositie staat aan de passiva zijde van de balans. Een toelichting inzake de derivatenposities is opgenomen in de paragraaf Risicobeheer.

Overige beleggingen

(bedragen x € 1.000)	31-12-2022	31-12-2021
Liquide middelen	76.402	38.879
Private equity	568.107	462.543
Totaal	644.509	501.422

De vorderingen en schulden inzake beleggingen worden separaat op de balans onder de vorderingen en overlopende activa en de overige schulden en overlopende passiva gepresenteerd.

Schattingen en oordelen

Zoals vermeld in de toelichting zijn de beleggingen van het pensioenfonds nagenoeg allemaal gewaardeerd tegen actuele waarde per balansdatum en is het over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de actuele waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Voor sommige andere financiële instrumenten, zoals beleggingsvorderingen en -schulden, geldt dat de boekwaarde de actuele waarde benadert als gevolg van het kortetermijnkarakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de actuele waarde.

Voor de meerderheid van de financiële instrumenten van het pensioenfonds kan gebruik worden gemaakt van marktnoteringen. Echter, bepaalde financiële instrumenten, zoals bijvoorbeeld derivaten zijn gewaardeerd door middel van gebruikmaking van waarderingsmodellen en -technieken, inclusief verwijzing naar de huidige reële waarde van vergelijkbare instrumenten.

In onderstaand overzicht is rekening gehouden met de vorderingen en schulden inzake beleggingen en de negatieve derivaten. Hierdoor komt de eindstand niet overeen met de eindstand op de balans en de toelichting op de balans. Op basis van de boekwaarde kan het volgende onderscheid worden gemaakt:

(bedragen x € 1.000)	Directe markt-noteringen	Afgeleide markt-noteringen	Waarderings-modellen	Overig	Totaal
Vastgoedbeleggingen	0	21.344	1.116.278	0	1.137.622
Aandelen	0	2.261.248	0	0	2.261.248
Vastrentende waarden	617.560	2.320.670	2.099.921	0	5.038.151
Derivaten	-5.536	-1.404.361	0	0	-1.409.897
Overige beleggingen	0	279.029	568.107	1.545.876	2.393.012
Stand per 31 december 2022	612.023	3.477.930	3.784.306	1.545.876	9.420.135

(bedragen x € 1.000)	Directe markt-noteringen	Afgeleide markt-noteringen	Waarderings-modellen	Overig	Totaal
Vastgoedbeleggingen	0	133.806	835.469	0	969.275
Aandelen	0	4.406.925	0	0	4.406.925
Vastrentende waarden	691.225	2.930.587	2.734.965	0	6.356.777
Derivaten	0	37.142	0	0	37.142
Overige beleggingen	0	460.864	462.543	-21.936	901.471
Stand per 31 december 2021	691.225	7.969.324	4.032.977	-21.936	12.671.590

2. Beleggingen voor risico deelnemers

(bedragen x € 1.000)	31-12-2022	31-12-2021
Vastgoedbeleggingen	55.086	72.666
Aandelen	495.781	653.994
Vastrentende waarden	514.031	503.239
Overige beleggingen	3.324	146.334
Totaal	1.068.222	1.376.233

(bedragen x € 1.000)	Vastgoed-beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2022	72.666	653.994	503.239	146.334	1.376.233
Aankopen	8.784	214.317	239.174	7.295	469.570
Verkopen	-11.014	-243.074	-91.015	-150.702	-495.805
Herwaardering	-15.350	-129.456	-137.367	397	-281.776
Stand per 31 december 2022	55.086	495.781	514.031	3.324	1.068.222

(bedragen x € 1.000)	Vastgoed-beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2021	67.038	603.344	459.251	134.806	1.264.439
Aankopen	3.449	33.933	92.241	9.959	139.582
Verkopen	-15.557	-113.248	-37.419	0	-166.224
Herwaardering	17.736	129.965	-10.834	1.569	138.436
Stand per 31 december 2021	72.666	653.994	503.239	146.334	1.376.233

Vastgoedbeleggingen

(bedragen x € 1.000)	31-12-2022	31-12-2021
Indirecte vastgoedbeleggingen, zijnde participaties in beleggingsinstellingen die beleggen in vastgoed	55.086	72.666
Totaal	55.086	72.666

De verkrijgingsprijs van vastgoed bedraagt per balansdatum in totaal € 56,2 miljoen (2021: € 56,8 miljoen).

Aandelen

(bedragen x € 1.000)	31-12-2022	31-12-2021
Beursgenoteerde en niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in aandelen	495.781	653.994
Totaal	495.781	653.994

De verkrijgingsprijs van aandelen bedraagt per balansdatum in totaal € 421,5 miljoen (2021: € 389,9 miljoen).

Vastrentende waarden

(bedragen x € 1.000)	31-12-2022	31-12-2021
Beursgenoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in vastrentende waarden	514.031	503.239
Totaal	514.031	503.239

De verkrijgingsprijs van vastrentende waarden bedraagt per balansdatum in totaal € 599,5 miljoen (2021: € 456,6 miljoen).

Overige beleggingen

(bedragen x € 1.000)	31-12-2022	31-12-2021
Liquide middelen	0	142.878
Beleggingsfondsen	3.324	3.456
Totaal	3.324	146.334

3. Herverzekeringsdeel technische voorziening

(bedragen x € 1.000)	31-12-2022	31-12-2021
Herverzekeringsdeel technische voorziening	651	806
Totaal	651	806

Deze voorziening heeft betrekking op de toekomstige inleg van arbeidsongeschikte deelnemers van KPN-Contact, zoals deze periodiek door de herverzekeraar aan het pensioenfonds wordt overgemaakt. Daarnaast bestaat deze voorziening uit ingegane arbeidsongeschiktheidsuitkeringen van het voormalige Ondernemingspensioenfonds (OPF) KPN en Stichting Voorzieningsfonds Getronics (SVG).

4. Vorderingen en overlopende activa

(bedragen x € 1.000)	31-12-2022	31-12-2021
Vorderingen inzake beleggingen	1.763.199	462.744
Vorderingen op de werkgever	314	17
Vordering op de belastingdienst	122	153
Overige vorderingen en overlopende activa	92	651
Totaal	1.763.727	463.565

De vordering op de werkgever heeft betrekking op de voorlopige premieafrekening over het jaar 2022 en op een nog te ontvangen koopsom voor extra pensioenopbouw. Vorig jaar bestonden de vorderingen op de werkgever alleen uit een nog te ontvangen koopsom voor extra pensioenopbouw. In 2021 was de premieafrekening een schuld aan de werkgever.

De vorderingen inzake beleggingen betreffen nog af te wikkelen transacties.

De vordering op de belastingdienst bestaat uit de terug te vorderen btw over het vierde kwartaal 2022.

De overige vorderingen en overlopende activa bestaan uit de openstaande debiteuren en nog te ontvangen uitkeringen van Nationale Nederlanden over het jaar 2022.

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd korter dan één jaar.

5. Overige activa

(bedragen x € 1.000)	31-12-2022	31-12-2021
Liquide middelen	5.252	6.985
Totaal	5.252	6.985

De tegoeden bij banken staan ter vrije beschikking van het pensioenfonds. Pensioenfonds KPN heeft een Intraday limiet van € 10,5 miljoen bij zijn huisbankier.

PASSIVA

6. Stichtingskapitaal en reserves

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Stand per 1 januari	3.072.784	1.830.128
Bestemming saldo van baten en lasten boekjaar	-1.230.440	1.242.656
Stand per 31 december	1.842.344	3.072.784

Dekkingsgraden, vermogensposities en herstelplan

	31-12-2022	31-12-2021
Actuele dekkingsgraad	121,5%	128,3%
Reële dekkingsgraad	101,9%	104,5%
Beleidsdekkingsgraad	128,9%	125,3%

Bij het berekenen van de reële dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt ten behoeve van deze berekening de voorziening pensioenverplichtingen herrekend rekening houdend met de verwachte prijsinflatie. Doordat het premiedepot is opgenomen onder de langlopende schulden, wordt deze niet meegeteld in de bepaling van de dekkingsgraad. De reële dekkingsgraad is gelijk aan de beleidsdekkingsgraad gedeeld door de beleidsdekkingsgraad die is vereist voor de volledige toeslagverlening op basis van prijsinflatie. Op basis van deze definitie komt de reële dekkingsgraad ultimo 2022 uit op 101,9% (2021: 104,5%).

Voor het bepalen van het vereist eigen vermogen (de solvabiliteitstoets) maakt het pensioenfonds gebruik van het standaardmodel. Het bestuur acht het gebruik van het standaardmodel passend voor de risico's van het pensioenfonds. De uitkomsten van de solvabiliteitstoets zijn opgenomen onder de paragraaf 'Risicobeheer'.

Op basis hiervan bedraagt het (minimaal) vereist vermogen op 31 december:

(bedragen x € 1.000)	31-12-2022	31-12-2021
Stichtingskapitaal en reserves	1.842.344	3.072.784
Minimaal vereist eigen vermogen	313.066	398.813
Vereist eigen vermogen	1.446.705	1.717.517

De vermogenspositie van het pensioenfonds kan ultimo 2022 gekarakteriseerd worden als een situatie met een toereikende solvabiliteit omdat de beleidsdekkingsgraad hoger is dan de dekkingsgraad die hoort bij het vereist vermogen.

Herstelplan

Per 30 juni 2021 was de beleidsdekkingsgraad hoger dan de vereiste dekkingsgraad. Hiermee was het pensioenfonds per deze datum uit herstel. Omdat de beleidsdekkingsgraad per 31 december 2022 (128,9%) ook hoger is dan de vereiste dekkingsgraad (116,9%), hoeft het pensioenfonds geen actualisatie van het herstelplan in te dienen in 2023 omdat de verplichting per 30 juni 2021 al was vervallen.

Op grond van het financieel toetsingskader, moet een pensioenfonds jaarlijks een haalbaarheidstoets uitvoeren. Daarnaast moet het pensioenfonds laten zien dat het afgesproken premiebeleid reëel en haalbaar is, alsook dat het pensioenfonds een voldoende herstelkracht heeft vanuit het niveau van het minimaal vereist eigen vermogen.

Het bestuur heeft de uitslag van de haalbaarheidstoets 2022 besproken en is van mening dat alle uitslagen binnen de grenzen vallen van de risicohouding zoals die in november 2018 is vastgesteld in overleg met de sociale partners.

Het bestuur heeft vastgesteld dat de uitslag in worst case scenario (17,7%) versus beleidsgrens van 35,0% in worst case scenario geen aanleiding is om de risicohouding zoals in overleg met de sociale partners is vastgelegd, te wijzigen.

Statutaire regelingen omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

Er zijn geen statutaire bepalingen betreffende de bestemming van het resultaat. Het saldo van de staat van baten en lasten is toegevoegd aan de algemene reserve.

7. Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfondsen

(bedragen x € 1.000)	31-12-2022	31-12-2021
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds	7.477.591	9.473.665
Herverzekeringsdeel technische voorziening	651	806
Totaal	7.478.242	9.474.471

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Stand per 1 januari	9.473.665	9.964.545
Pensioenopbouw	108.473	126.828
Toeslagverlening	770.947	297.643
Rentetoevoeging	-45.473	-52.662
Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten	-288.608	-256.225
Wijziging markttrente	-2.625.195	-640.823
Wijziging actuariële grondslagen	53.332	0
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-11.156	-541
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	41.606	34.900
Stand per 31 december	7.477.591	9.473.665

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariële berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling.

Toeslagverlening

De toeslagverlening voor deelnemers, pensioengerechtigden en gewezen deelnemers wordt gebaseerd op het afgeleide consumentenprijsindexcijfer (periode september - september). Bij een beleidsdekkingsgraad tussen 110% en de grens die nodig is voor toekomstbestendige toeslagverlening (in 2022 126,4%) kan een evenredige toeslag worden toegekend aan de actieve deelnemers. De evenredige toeslag wordt berekend op basis van de beleidsdekkingsgraad.

Voor de pensioengerechtigden en de gewezen deelnemers wordt de toeslag berekend aan de hand van het aanwezige vermogen boven de grens van 110%. De aldus bepaalde toeslag is hoger dan de evenredig berekende toeslag.

Het bestuur heeft op basis van de financiële positie en het toeslagbeleid besloten per 1 januari 2023 een gedeeltelijke toeslag te verlenen van 10,50% voor de actieve deelnemers en 11,82% voor de pensioengerechtigden en de gewezen deelnemers. De reguliere toeslag bedraagt in totaal € 770,9 miljoen en dit bedrag is toegevoegd aan de voorziening pensioenverplichtingen.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn opgerent met -0,486% (2021: -0,533%), op basis van de 1-jaarsrente van de RTS-curve aan het begin van het verslagjaar, wat overeenkomt met een bedrag van - € 45,5 miljoen.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariële berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen van de verslagperiode.

Toekomstige pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuariële berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de kosten van de verslagperiode.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur.

De gemiddelde marktrente is per 31 december 2022 2,66% (2021: 0,54%) en daarmee 2,12%-punt hoger dan per 31 december 2021. Als gevolg van deze stijging van de marktrente is € 2.630,5 miljoen onttrokken aan de voorziening pensioenverplichtingen. Het resultaat als gevolg van de nieuwe UFR-methode is ook meegenomen onder wijziging marktrente en hierdoor is een bedrag van € 5,3 miljoen toegevoegd aan de voorziening pensioenverplichtingen. Per saldo is een bedrag van € 2.625,2 miljoen onttrokken aan de voorziening pensioenverplichtingen.

Wijziging actuariële grondslagen

De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het pensioenfonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

In 2022 heeft het Actuarieel Genootschap nieuwe sterfteveronderstellingen gepubliceerd (AG prognosetafel). Het bestuur heeft besloten de pensioenverplichtingen te waarderen met toepassing van deze veronderstellingen. De impact van de wijziging betekent een verhoging van de technische voorziening met € 46,3 miljoen. De invloed op de actuele dekkingsgraad is een verlaging met 0,66%-punt.

Ook heeft het pensioenfonds de correctiefactoren op de sterftekansen geactualiseerd. De impact van de wijziging zorgt voor een verlaging van de technische voorziening met € 4,7 miljoen. De invloed op de actuele dekkingsgraad is een verlaging met 0,07%-punt.

Tot slot is de AOW-leeftijd verhoogd van 67 jaar naar 67 jaar en drie maanden, dit heeft gevolgen voor de premievrijstelling en de ingegane tijdelijke uitkeringen die lopen tot de AOW-leeftijd. De impact van de wijziging zorgt voor een verhoging van de voorziening pensioenverplichtingen van € 2.312 duizend en een negatief effect op de dekkingsgraad van verlaging met 0,04%-punt.

Wijziging uit hoofde overdracht van rechten

(bedragen x € 1.000)	31-12-2022	31-12-2021
Toevoeging aan de technische voorziening	5.728	3.151
Onttrekking aan de technische voorziening	-16.884	-3.692
Totaal	-11.156	-541

Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

(bedragen x € 1.000)	31-12-2022	31-12-2021
Resultaat op kanssystemen:		
- Sterfte	-7.138	-11.875
- Arbeidsongeschiktheid	-1.779	1.344
- Mutaties	51.926	48.469
Overige technische grondslagen	-1.403	-3.038
Totaal	41.606	34.900

Het resultaat op sterfte is in 2022, net als in 2021, relatief hoog. Deelnemers leefden korter dan verwacht.

De 'mutaties' bestaan voornamelijk uit de omzetting van DC naar DB als gevolg van uitdiensttredingen en pensioneren. In de overige technische grondslagen is onder andere de waarde van de garantie voor de 0%-garantieregeling verwerkt. De mutatie van de 0%-garantieregeling betreft in 2022 een afname van € 1,0 miljoen.

De voorziening voor pensioenverplichtingen, exclusief het herverzekerde deel van de technische voorziening en de overige technische voorziening is naar categorieën ultimo 2022 als volgt samengesteld:

(bedragen x € 1.000)	31-12-2022		31-12-2021	
	Voorziening	Aantallen	Voorziening	Aantallen
Actieven	1.314.404	10.656	1.882.501	11.497
Gewezen deelnemers	2.385.569	39.003	3.320.044	39.266
Pensioengerechtigden	3.777.618	23.243	4.271.120	22.445
Totaal	7.477.591	72.902	9.473.665	73.208

Korte beschrijving pensioenregeling

De pensioenregeling betreft een gecombineerde regeling. Tot het salarisdeel van € 45.378 betreft het een voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling (artikel 10 Pensioenwet: uitkeringsovereenkomst) en vanaf € 45.378 betreft het een beschikbare-premieregeling (artikel 10 Pensioenwet: premieovereenkomst).

De pensioenleeftijd bedraagt 68 jaar, uitstel en vervroeging is mogelijk en er is geen sprake van een toetredingsleeftijd.

Jaarlijks wordt in de middelloonregeling een aanspraak op ouderdomspensioen opgebouwd van 1,875% van de in dat jaar geldende pensioengrondslag. Het pensioengevend salaris betreft het vaste maandsalaris, verhoogd met 75% van het cao-budget. Daarnaast zijn bepaalde variabele en vaste salariscomponenten pensioengevend. De franchise bedraagt voor 2022 € 14.802 en met ingang van 2022 is er sprake van een maximum pensioengevend salaris van € 114.866.

De beschikbare-premieregeling heeft een leeftijdsafhankelijke staffel. Het saldo wordt voor (gewezen) deelnemers omgezet op de pensioendatum tegen de dan geldende omzettingfactoren. Het bestuur is bevoegd om deze omzettingfactoren aan te passen. De inkooptarieven voor de BPR- en de IPS-regeling worden vastgesteld op de maandelijks gepubliceerde rentetermijnstructuur.

Er is sprake van een recht op nabestaanden- en wezenpensioen en premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid. Jaarlijks beslist het bestuur van het pensioenfonds de mate waarin over de opgebouwde aanspraken toeslag wordt verleend.

Toeslagverlening

De toeslagen op pensioenrechten en pensioenaanspraken worden jaarlijks vastgesteld door het bestuur van het pensioenfonds. Er bestaat een ambitie om jaarlijks de pensioenrechten en pensioenaanspraken aan te passen. De daadwerkelijke toeslag in een jaar is voorwaardelijk en is afhankelijk van de hoogte van de beschikbare middelen. De toeslag bedraagt maximaal de stijging van de consumentenprijsindex (cpi) voor alle bestedingen (afgeleid) over de periode september-september, zoals vastgesteld door het CBS.

Er is geen recht op toekomstige toeslagen. Het is niet zeker of en in hoeverre in de toekomst wordt geïndexeerd. Het pensioenfonds heeft geen geld gereserveerd voor toekomstige toeslagen. Toeslagen zijn afhankelijk van de middelen van het pensioenfonds, en daarvoor zijn beleggingsresultaten een belangrijk element.

Het bestuur heeft op basis van de financiële positie en het toeslagbeleid besloten per 1 januari 2023 een gedeeltelijke toeslag te verlenen, 10,50% voor de actieve deelnemers en 11,82% voor pensioengerechtigden en gewezen deelnemers.

Inhaaltoeslagen

Onder bepaalde omstandigheden kunnen inhaaltoeslagen worden toegekend. Inhaaltoeslagen zijn toeslagen die worden toegezegd, voor zover in het verleden niet voor 100% is geïndexeerd. Om inhaaltoeslagen te kunnen toekennen is een hoge dekkingsgraad vereist. Het bestuur van het pensioenfonds geeft in zijn jaarrekening elk jaar een specificatie van het verschil tussen de volledige en de werkelijk toegekende toeslagen.

De percentages uit het verleden van het pensioenfonds en ondernemingspensioenfonds KPN zijn naar rato samengevoegd opgenomen.

Actieve deelnemers	Volledige toeslag-verlening	Toegekende toeslagen	Vershil	Cumulatief verschil (t.o.v. ambitie)
2013	2,13%	0,00%	2,13%	8,25%
2014	1,08%	0,34%	0,74%	9,05%
2015	0,57%	0,38%	0,19%	9,26%
2016	0,39%	0,00%	0,39%	9,69%
2017	-0,01%	0,00%	-0,01%	9,68%
2018	1,47%	0,74%	0,73%	10,48%
2019	1,47%	1,11%	0,36%	10,87%
2020	1,64%	0,41%	1,23%	12,24%
2021	0,99%	0,11%	0,88%	13,23%
2022	2,57%	2,57%	0,00%	13,23%
2023	17,16%	10,50%	6,66%	20,77%

Het toeslagpercentage is bepaald over het lopende boekjaar en gaat in per 1 januari van het daaropvolgende jaar.

Gewezen deelnemers en pensioengerechtigden	Volledige toeslag-verlening	Toegekende toeslagen	Vershil	Cumulatief verschil (t.o.v. ambitie)
2013	2,13%	0,00%	2,13%	8,79%
2014	1,33%	0,42%	0,91%	9,78%
2015	0,82%	0,55%	0,27%	10,08%
2016	0,64%	0,00%	0,64%	10,78%
2017	-0,01%	0,00%	-0,01%	10,77%
2018	1,47%	0,81%	0,66%	11,50%
2019	1,47%	1,16%	0,31%	11,85%
2020	1,64%	0,48%	1,16%	13,14%
2021	0,99%	0,13%	0,86%	14,11%
2022	2,57%	2,57%	0,00%	14,11%
2023	17,16%	11,82%	5,34%	20,20%

Het toeslagpercentage is bepaald over het lopende boekjaar en gaat in per 1 januari van het daaropvolgende jaar.

Herverzekeringsdeel technische voorzieningen

Het pensioenfonds heeft herverzekeringscontracten afgesloten met betrekking tot het risico van arbeidsongeschiktheid. De mutatie van het herverzekeringsdeel technische voorzieningen wordt hieronder toegelicht.

Mutatie overzicht herverzekeringsdeel technische voorziening

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Stand per 1 januari	806	1.228
Overige actuariële wijzigingen	-155	-422
Stand per 31 december	651	806

De herverzekerde voorziening bestaat uit 2 onderdelen:

- het herverzekerde risico van huidige arbeidsongeschikte deelnemers van voormalige KPN Contact, ter grootte van circa € 0,5 miljoen;

- de contante waarde van ingegane en herverzekerde arbeidsongeschiktheidsuitkeringen van één deelnemer van het voormalige OPF en twee deelnemers vanuit de CWO van SVG, ter grootte van € 0,1 miljoen.

8. Overige technische voorzieningen

Voorziening voor arbeidsongeschiktheid

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Stand per 1 januari	14.161	14.192
Overige actuariële wijzigingen	-1.583	-31
Stand per 31 december	12.578	14.161

Deze voorziening betreft de voorziening voor ingegane ziektegevallen. De voorziening heeft overwegend een langlopend karakter. De voorziening voor arbeidsongeschiktheid is gelijk aan twee keer de risicopremie uit de premiestelling van het komende jaar.

De pensioenregeling voor risico deelnemers is een beschikbare-premieregeling (premieovereenkomst). De regeling is bedoeld voor deelnemers met een salaris boven de BPR-grens.

De premie is gebaseerd op een leeftijdsafhankelijke premiestaffel en wordt jaarlijks ingelegd in de door vermogensbeheerder Aegon AM uitgevoerde regeling. Het pensioenfonds ontvangt jaarlijks de premie van de werkgever en maakt deze over aan de vermogensbeheerder. De deelnemer betaalt geen aankoop en/of verkoopkosten. De kosten van beleggen (total expense ratio) worden direct verrekend in het rendement. Deze beleggingskosten zijn afhankelijk van het depot waarin wordt belegd.

De hoogte van de beleggingsrendementen (en daarmee het te bereiken eindkapitaal) is naast de premie afhankelijk van het door de deelnemer geselecteerde beleggingsprofiel en de binnen dit profiel aangekochte beleggingen. Het uiteindelijk te bereiken kapitaal is hiermee onzeker en volledig voor risico van de deelnemer.

Per 1 september 2016 is de Wet Verbeterde Premieregeling (WVP) in werking getreden. Dit betekent dat een deelnemer aan een beschikbare premieregeling, die op of na 1 september 2016 met pensioen gaat, mag kiezen voor een variabele uitkering.

Het pensioenfonds biedt per 1 januari 2019 de mogelijkheid om een variabele pensioenuitkering in te kopen. Dit betekent ook dat vanaf 1 januari 2019 de deelnemer geen mogelijkheid meer heeft om met het opgebouwde BPR-kapitaal te shoppen buiten het pensioenfonds.

De deelnemers die vanaf 1 januari 2019 met pensioen gaan (en een BPR/IPS-kapitaal hebben) krijgen de keuze voorgelegd om op de pensioendatum te kiezen tussen een stabiele of een variabele uitkering.

Tussentijds opnemen van het kapitaal anders dan door middel van een waardeoverdracht is niet mogelijk.

Ultimo 2022 bedraagt de waarde van de WVP-regeling € 33 miljoen.

9. Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemer

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Stand per 1 januari	1.376.233	1.264.439
Inleg en stortingen	26.621	25.837
Uitkeringen en onttrekkingen	-52.643	-52.132
Beleggingsresultaten risico deelnemers	-281.989	138.089
Stand per 31 december	1.068.222	1.376.233

De "uitkeringen en onttrekkingen" bestaan voornamelijk uit de omzetting van DC naar DB als gevolg van uitdiensttredingen en pensioneren.

10. Langlopende schulden

Premiedepot

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Stand per 1 januari	110.399	128.592
Totaal toegevoegde premie	104.254	109.758
Rendement in boekjaar	-11.618	257
	203.035	238.607
Gedempte kostendekkende premie t.b.v. het resultaat	-118.363	-124.718
Nog te verrekenen met premiedepot	-224	-316
Onttrekking t.b.v. solvabiliteitsopslag pensioering	-1.924	-3.174
Stand per 31 december	82.524	110.399

De totale premie die door de werkgevers in 2022 is gestort in het premiedepot bedraagt € 104,3 miljoen. De gedempte kostendekkende premie is uit het premiedepot onttrokken. In de totale premie is ook een bedrag opgenomen aan voorlopige afrekening 2022. Het deel van dit bedrag dat toegerekend moet worden aan het premiedepot wordt bepaald op basis van de gedempte kostendekkende premie. Op het moment dat deze definitief is bepaald, vindt nog een afrekening plaats.

In 2022 is een bedrag van € 1.924 onttrokken t.b.v. de financiering van de inkoop van de solvabiliteitsopslag van KPN-deelnemers bij de omzetting van DC-saldi bij pensioeren.

11. Derivaten

(bedragen x € 1.000)	31-12-2022	31-12-2021
Derivaten	1.463.304	232.287
Totaal	1.463.304	232.287

Een uitgebreide toelichting inzake de derivatenpositie is opgenomen in de paragraaf Risicobeheer.

12. Overige schulden en overlopende passiva

(bedragen x € 1.000)	31-12-2022	31-12-2021
Belastingen en premie sociale verzekeringen	5.204	5.433
Schulden inzake beleggingen	14.696	62.695
Vooruitontvangen posten	23	73
Schuld aan de werkgever	0	972
Overige schulden en overlopende passiva	5.652	1.909
Totaal	25.575	71.082

De post 'Belastingen en premie sociale verzekeringen' betreft de nog af te dragen loonheffing, die maandelijks achteraf overgemaakt wordt naar de belastingdienst.

De schulden inzake beleggingen betreffen de kosten van nog af te wikkelen transacties.

De vooruit ontvangen posten bestaan uit een vooruit ontvangen uitkering herverzekering van 1 deelnemer.

In 2022 is sprake van een vordering op de werkgever inzake de premieafrekening 2022. De schuld aan de werkgever heeft in 2021 betrekking op de premieafrekening 2021.

De overige schulden en overlopende passiva bestaan voornamelijk uit de overlopende kosten over het boekjaar 2022 van € 3,8 miljoen, de openstaande crediteuren van € 0,5 miljoen, de schuld inzake niet opgevraagd pensioen van € 0,9 miljoen en de schuld inzake afkoop klein pensioen van € 0,4 miljoen. De openstaande crediteuren hebben voornamelijk betrekking op kosten TKP (€ 0,3 miljoen), bestuurskosten (€ 0,1 miljoen) en advieskosten (€ 0,1 miljoen).

Alle schulden hebben een resterende looptijd korter dan één jaar.

11.6 Risicobeheer

Het risicobeheer met betrekking tot de balans van het pensioenfonds wordt eens in de 3 jaar op strategisch niveau grondig geëvalueerd in een ALM-studie. De uitkomsten hiervan vormen mede de basis voor het strategisch beleid van het pensioenfonds. Dit beleid en hoe het pensioenfonds de beheersing heeft ingericht is verwoord in de ABTN van het pensioenfonds, waar het is opgedeeld naar verschillende onderwerpen die invloed hebben op de balans van het pensioenfonds. Dit betreft het:

- Beleggingsbeleid;
- Premiebeleid;
- Herverzekeringsbeleid;
- Toeslagbeleid.

Risicomanagement is integraal onderdeel van de besluitvorming door het bestuur. Het bestuur is in zijn geheel primair verantwoordelijk voor het vaststellen, uitvoeren en monitoren van het risicobeleid. Het bestuur heeft de monitoring en borging van het IRM-proces belegd bij de Risicocommissie (RC) en daarnaast de verschillende onderkende hoofd risico's toebedeeld aan de eerstelijns commissies. Hun taak is het monitoren en rapporteren over de desbetreffende risico's aan het bestuur. Hierbij wordt het pensioenfonds ondersteund door externe adviseurs en medewerkers op het Bestuursbureau.

Solvabiliteitsrisico's

Het belangrijkste risico voor het pensioenfonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het pensioenfonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten op basis van zowel algemeen geldende normen als specifieke normen die door de toezichthouder worden opgelegd.

Indien de solvabiliteit van het pensioenfonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het pensioenfonds de premie voor de onderneming en deelnemers zou moeten verhogen en het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslagverlening op opgebouwde pensioenrechten. In de CDC-systematiek is voorzien dat als het premiedepot onvoldoende middelen heeft om de opbouw te financieren, de opbouw verlaagd kan worden. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het pensioenfonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten moet verminderen.

Voor de bepaling van de dekkingsgraad wordt rekening gehouden met de beleggingen en verplichtingen voor risico deelnemers en het herverzekerde deel.

De aanwezige actuele dekkingsgraad heeft zich als volgt ontwikkeld:

Ontwikkeling dekkingsgraad	2022	2021
Dekkingsgraad per 1 januari	128,3%	116,3%
Premie	-0,6%	-0,5%
Uitkeringen en kosten	0,7%	0,4%
Toeslagverlening	-8,5%	-3,0%
Wijziging rentetermijnstructuur voorziening pensioenverplichtingen	40,9%	7,0%
Beleggingsrendementen (inclusief renteafdekking)	-27,8%	7,9%
Wijziging actuariële grondslagen	-0,7%	0,0%
Wijziging uit hoofde overdracht van rechten	0,0%	0,0%
Overige oorzaken	-10,8%	0,2%
Dekkingsgraad per 31 december	121,5%	128,3%

De bepaling van de procentuele effecten van de diverse resultaatbronnen op de dekkingsgraad zijn volgens de richtlijnen van DNB alle uitgedrukt ten opzichte van de dekkingsgraad van eind 2021. Zo wordt bijvoorbeeld het resultaat als gevolg van de rentewijziging (€ 2,6 miljoen) vergeleken met de stand per 31 december 2021. Omdat we alle effecten relateren aan de beginstand, tellen de effecten van alle resultaten niet op tot het dekkingsgraadverschil tussen eind 2022 en eind 2021. Het verschil hiertussen noemen we de kruiseffecten en zit onder de noemer "overige oorzaken". Kruiseffecten ontstaan onder andere omdat in de praktijk de verschillende resultaten gedurende het jaar door elkaar heen lopen. De kruiseffecten zijn over 2022 gelijk aan 10,8%. Dit is fors

hoger dan in 2021. De verklaring hiervoor is dat de individuele resultaten grotere uitschieters bevatten dan in 2021. In 2022 worden de kruiseffecten vooral veroorzaakt door enerzijds het resultaat op beleggingen van -/- 27,8% en anderzijds het resultaat door het wijzigen van de rente van +/- 40,9%.

Om het solvabiliteitsrisico te beheersen dient het pensioenfonds buffers in het vermogen aan te houden. De omvang van deze buffers (buffers plus de pensioenverplichtingen heten samen het vereist vermogen) wordt vastgesteld met de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets (S-toets). Deze toets bevat een kwantificering van de bestuursvisie op de pensioenfondsspecifieke restrisico's (na afdekking).

Het vereist eigen vermogen heeft zich als volgt ontwikkeld:

Vereist Eigen Vermogen	2022	2021
S1 Renterisico	2,8%	0,5%
S2 Risico zakelijke waarden	12,5%	12,3%
S3 Valutarisico	3,8%	3,8%
S4 Grondstoffenrisico	0,0%	0,0%
S5 Kredietrisico	3,8%	4,1%
S6 Verzekeringstechnische risico	2,5%	2,6%
S7 Liquiditeitsrisico	0,0%	0,0%
S8 Concentratierisico	0,0%	0,0%
S9 Operationeel risico	0,0%	0,0%
S10 Actief beheerisico	1,5%	1,7%
Diversificatie-effect	-10,0%	-9,2%
Vereist Eigen Vermogen per 31 december	16,9%	15,8%

Bovenstaande uitkomsten moeten geïnterpreteerd worden als bedragen op een schaal van € 100: dit betekent dat het vereist eigen vermogen € 16,9 is per € 100,00 verplichting en gelijk staat aan een dekkingsgraad van 116,9%.

Het Vereist Eigen Vermogen (VEV) is de omvang van het eigen vermogen waarover een pensioenfonds minimaal moet beschikken. Indien een pensioenfonds niet over dit vermogen beschikt is er sprake van een reservetekort en moet het een herstelplan indienen bij de toezichthouder. Hierbij wordt uitgegaan van de beleidsdekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad (128,9%) is per 31 december 2022 hoger dan de dekkingsgraad op basis van het vereist eigen vermogen (116,9%).

Het VEV is het vermogen dat hoort bij de evenwichtssituatie van een pensioenfonds. In deze situatie is het eigen vermogen zodanig dat het over 1 jaar met een zekerheid van 97,5% meer bezittingen heeft dan verplichtingen. Per ultimo december 2022 is met het standaardmodel per risicofactor de vereiste solvabiliteit bepaald. De vereiste solvabiliteit per risicofactor is aan de hand van de voorgeschreven (wortel)formule gecombineerd tot een totaal vereiste solvabiliteit.

Diversificatievoordeel ontstaat doordat in het standaardmodel met behulp van een (wortel)formule wordt verondersteld dat niet alle risico's gelijktijdig optreden. In de formule wordt verondersteld dat een daling van de marktwaarde van zakelijke waarden samengaat met een daling van de rente. De samenhang (correlatie) tussen het renterisico en het zakelijke waarden risico/kredietrisico is 0,4. Daarnaast is de correlatie tussen zakelijke waarden en het kredietrisico 0,5. Voor de overige risicofactoren wordt geen samenhang verondersteld. Op deze wijze is er diversificatie tussen verschillende risicofactoren, d.w.z. dat niet alle risico's gelijktijdig opgetreden, meegenomen in de formule.

Het VEV is 16,9% en is gebaseerd op de strategische portefeuille, indien het VEV op basis van de feitelijke portefeuille bepaald zou zijn, zou het vereist eigen vermogen eveneens uitkomen op 16,9%.

Het vereist eigen vermogen is bepaald als de wortel van: $S1^2+S2^2+(0,5 \times 2 \times S1 \times S2)+S3^2+S4^2+S5^2+S6^2+S10^2$.

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Vereist pensioenvermogen	10.005.747	12.582.382
Voorziening pensioenverplichting	8.559.042	10.864.865
Vereist eigen vermogen	1.446.705	1.717.517
Aanwezig pensioenvermogen (Totaal activa -/ - schulden)	1.842.344	3.072.784
Surplus	395.639	1.355.267

In de paragraaf beleggingsrisico wordt dit nader toegelicht.

Beleggingsrisico

De belangrijkste beleggingsrisico's betreffen het markt-, krediet- en liquiditeitsrisico. Het marktrisico is uit te splitsen in renterisico, valutarisico en prijs(koers)risico. Marktrisico wordt gelopen op de verschillende beleggingsmarkten waarin het pensioenfonds op basis van het vastgestelde beleggingsbeleid actief is. De beheersing van het risico is geïntegreerd in het beleggingsproces. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid kunnen zich voorts risico's manifesteren uit hoofde van de geselecteerde managers en bewaarbedrijven (zogeheten manager- en custodyrisico), en de juridische bepalingen omtrent gebruikte instrumenten en de uitvoeringsovereenkomst (juridisch risico). Het marktrisico wordt beheerst doordat met de vermogensbeheerder specifieke mandaten zijn afgesproken, die in overeenstemming zijn met de beleidskaders en richtlijnen zoals deze zijn vastgesteld door het bestuur. Het bestuur monitort de mate van naleving van deze mandaten. De marktpositities worden periodiek gerapporteerd.

Renterisico (S1)

Renterisico is het risico dat de waarde van de portefeuille vastrentende waarden en de waarde van de pensioenverplichtingen veranderen als gevolg van ongunstige veranderingen in de marktrente. Maatstaf voor het meten van rentegevoeligheid is de duration. De duration is de gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren.

Op balansdatum is de duratie van de beleggingen aanzienlijk korter dan de duratie van de verplichtingen. Er is derhalve sprake van een zogenaamde 'duratie-mismatch'. Dit betekent dat bij een rentestijging de waarde van beleggingen minder snel daalt dan de waarde van de verplichtingen (bij toepassing van de actuele marktrentestructuur), waardoor de dekkingsgraad zal stijgen. Bij een rentedaling zal de waarde van de beleggingen minder snel stijgen dan de waarde van de verplichtingen, waardoor de dekkingsgraad daalt.

Voor het afdekken van het renterisico geldt een vast afdekkingsniveau van 70% van het renterisico van de verplichtingen. Per eind van 2022 is 67,5% van het renterisico afgedekt door middel van een combinatie van beleggingen in vastrentende waarden en renteswaps. Bij de bepaling van de mate (ex-ante) van de gewenste renteafdekking wordt geen rekening gehouden met de effecten van de UFR-methode. Het pensioenfonds focust op de marktwaardering van de pensioenverplichtingen.

De waardemutatie van de beleggingen en verplichtingen (op basis van het strategische beleid) in het FTK-scenario wordt weergegeven in de onderstaande tabel. De mate van renteafdekking in het FTK-scenario is circa 70,5% (2021: 66,7%).

De duratie en het effect van de renteafdekking wordt in de onderstaande tabel samengevat.

	31-12-2022		31-12-2021	
	€	Duration	€	Duration
Vastrentende waarden (excl. derivaten)	0	4,8	0	6,6
Vastrentende waarden (incl. derivaten)	0	16,2	0	20,1
(nominale) Pensioenverplichtingen	7.477.591	32,5	9.473.665	17,8

Gerealiseerde renteafdekking

Op basis van de werkelijke renteontwikkeling kan de gerealiseerde renteafdekking over 2022 worden berekend. De gerealiseerde afdekking over 2022 bedroeg circa 76% (in 2021: 58%). Deze kan afwijken van de feitelijke afdekking doordat in de feitelijke renteafdekking geen rekening wordt gehouden met niet parallel verschuiving van de rentetermijnstructuur (de verandering van rentes met verschillende looptijden kunnen van elkaar

verschillen). Daarnaast kan de renteverandering van een staats- of bedrijfsobligatie (risico-opslagen) anders zijn dan van de swaprente. De rentegevoeligheid van de verplichtingen is hiervoor gebaseerd op marktwaardering en houdt geen rekening met de effecten van de UFR-methodiek.

De samenstelling van de vastrentende waarden voor risico pensioenfondsen naar looptijd is als volgt:

(bedragen x € 1.000)	31-12-2022		31-12-2021	
Resterende looptijd < 1 jaar	291.695	5,8%	307.198	4,8%
Resterende looptijd > 1 jaar en < 5 jaar	1.111.404	22,1%	1.475.328	23,2%
Resterende looptijd > 5 jaar en < 10 jaar	1.103.735	21,9%	1.334.569	21,0%
Resterende looptijd > 10 jaar en < 20 jaar	1.644.082	32,6%	2.147.498	33,8%
Resterende looptijd > 20 jaar	887.235	17,6%	1.092.183	17,2%
Totaal	5.038.151	100,0%	6.356.777	100,0%

De presentatie van de vastrentende waarden in bovenstaande looptijden hangt samen met het langetermijnkarakter van de investeringen van het pensioenfonds en het hiermee samenhangende beleid en ter vergelijking met de looptijden van de verplichtingen zoals in onderstaand overzicht weergegeven.

De resterende looptijd van de pensioenverplichtingen (excl. herverzekerde pensioenverplichtingen) kan als volgt worden weergegeven:

(bedragen x € 1.000)	31-12-2022		31-12-2021	
Resterende looptijd < 5 jaar	1.456.132	19,4%	1.378.027	14,5%
Resterende looptijd > 5 jaar < 10 jaar	1.361.317	18,2%	1.493.743	15,7%
Resterende looptijd > 10 jaar < 20 jaar	2.263.594	30,2%	2.941.338	31,0%
Resterende looptijd > 20 jaar	2.409.126	32,2%	3.674.718	38,7%
Totaal	7.490.169	100,0%	9.487.826	100,0%

Risico zakelijke waarden (S2)

Zakelijke waarden risico is het risico dat de waarde van de zakelijke waarden (voornamelijk aandelen, beursgenoteerd indirect vastgoed en converteerbare obligaties) verandert door veranderingen in de marktprijzen voor deze waarden. Het structurele marktrisico wordt beheerst binnen het ALM-proces. Daarin wordt een zodanige beleggingsmix vastgesteld dat het marktrisico acceptabel is. De feitelijke beleggingsmix mag binnen vastgestelde bandbreedtes afwijken van de ALM-beleggingsmix. Voor de beheersing van het marktrisico in samenhang met het renterisico wordt gebruikgemaakt van derivaten.

Valutarisico (S3)

Valutarisico betreft het risico dat de marktwaarde van de beleggingen in vreemde valuta daalt door een waardedaling van andere valuta's ten opzichte van de euro.

Binnen de categorie aandelen wordt de valuta exposure naar de Amerikaanse dollar, het Britse pond en de Japanse yen voor de helft afgedekt. Het valutarisico van de Private equity beleggingen wordt niet afgedekt. De beleggingen in vastrentende waarden luiden hoofdzakelijk in euro (of dat de valutarisico's voor het grootste gedeelte worden afgedekt). De valuta van obligaties uit opkomende landen wordt minimaal voor 80% afgedekt. De inflatie gerelateerde obligaties zijn genoteerd in euro's.

Voor de vastgoedbeleggingen worden de valutarisico's afgedekt. In het discretionaire vastgoedmandaat wordt bij de start van elke belegging in een vastgoedfonds besloten of de valuta wel of niet afgedekt wordt. Voor de beleggingen in beursgenoteerd vastgoed wordt het valutarisico van de Amerikaanse dollar, het Britse pond en de Japanse yen afgedekt.

Het totaalbedrag dat ultimo jaar in euro's is belegd, bedraagt voor afdekking 58% (2021: 55%). Het bedrag dat ultimo jaar in euro's in belegd, bedraagt na afdekking 82% (2021: 78%).

Per einde boekjaar is de waarde van de uitstaande valutatermijncontracten € 51,7 miljoen (2021: - € 27,8 miljoen). Dit is inclusief de waarde van de valutatermijncontracten binnen de beleggingsfondsen van € 0,2 miljoen (2021: € 0,2 miljoen).

De valutapositie per 31 december 2022 vóór en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven. Deze tabel is samengesteld op basis van de beleggingen in aandelen, vastrentende waarden, Private equity en vastgoed. Derivaten en liquide middelen zijn in het overzicht niet opgenomen.

31-12-2022			
	Totaal voor afdekking	Valutaderivaten afdekking	Netto positie na afdekking
EUR	5.455.354	2.274.220	7.729.574
GBP	161.484	-88.813	72.671
JPY	163.542	-75.493	88.049
USD	2.806.822	-1.988.359	818.463
Overige	781.208	-69.831	711.377
Totaal	9.368.411	51.724	9.420.135

De valutapositie per 31 december 2021 vóór en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven. Deze tabel is samengesteld op basis van de beleggingen in aandelen, vastrentende waarden, commodity's en vastgoed. Derivaten en liquide middelen zijn in het overzicht niet opgenomen.

31-12-2021			
	Totaal voor afdekking	Valutaderivaten afdekking	Netto positie na afdekking
EUR	6.921.558	2.918.161	9.839.719
GBP	394.988	-199.413	195.575
JPY	248.040	-122.444	125.596
USD	3.861.172	-2.591.374	1.269.798
Overige	1.273.619	-32.717	1.240.902
Totaal	12.699.377	-27.787	12.671.590

In de solvabiliteitstoets van het pensioenfonds is in de buffers voor het valutarisico rekening gehouden met bovenstaande valutaposities en afdekkingen.

Prijrisico

Prijrisico is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen. Het wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren.

Het prijsrisico wordt gemitigeerd door diversificatie die onder meer is vastgelegd in de strategische beleggingsmix van het pensioenfonds. In aanvulling hierop maakt het pensioenfonds voor afdekking van het prijsrisico gebruik van afgeleide financiële instrumenten (derivaten), zoals opties en futures.

Naast de strategische mix heeft het pensioenfonds in het mandaat aan de vermogensbeheerders richtlijnen gesteld aan het maximale percentage dat namens het pensioenfonds in een sector, land of tegenpartij mag worden belegd.

Naleving van deze richtlijnen vindt plaats door de beleggingscommissie op basis van onafhankelijke rapportages van de custodian.

De vorderingen en schulden inzake beleggingen zijn in onderstaande tabellen meegenomen. De segmentatie van de totale beleggingsportefeuille voor risico pensioenfondsen naar regio is als volgt:

(bedragen x € 1.000)	31-12-2022		31-12-2021	
Europa EU	4.936.471	52,4%	6.872.819	54,2%
Afrika	110.669	1,2%	152.118	1,2%
Noord-Amerika	1.976.126	21,0%	2.928.066	23,1%
Zuid-Amerika	315.469	3,3%	355.898	2,8%
Azië-Pacific	1.042.277	11,1%	1.364.050	10,8%
Gemixt	56.009	0,6%	60.026	0,5%
Subtotaal vastgoed, aandelen en vastrentende waarden	8.437.020	89,6%	11.732.977	92,6%
Derivaten	-1.409.897	-15,0%	37.142	0,3%
Overige beleggingen incl. vorderingen en schulden	2.393.012	25,4%	901.471	7,1%
Totaal	9.420.135	100,0%	12.671.590	100,0%

De segmentatie van de totale beleggingsportefeuille voor risico pensioenfondsen naar sectoren is als volgt:

(bedragen x € 1.000)	31-12-2022		31-12-2021	
Energie	207.550	2,2%	280.890	2,2%
Bouw- en grondstoffen	81.646	0,9%	175.746	1,4%
Industrie	460.314	4,9%	829.247	6,5%
Duurzame consumentengoederen	503.104	5,3%	827.268	6,5%
Consumentengebruiksgoederen	281.934	3,0%	483.700	3,8%
Gezondheidszorg	377.799	4,0%	673.736	5,3%
Vastgoed	1.142.976	12,1%	1.020.654	8,1%
Informatietechnologie	624.160	6,6%	1.192.960	9,4%
Telecommunicatie	282.549	3,0%	493.009	3,9%
Nutsbedrijven	122.469	1,3%	184.060	1,5%
Overheid en overheidsinstellingen	1.085.132	11,5%	1.246.749	9,8%
Hypotheek	2.261.352	24,0%	2.916.457	23,0%
Financiële instellingen	771.503	8,2%	1.144.918	9,0%
Liquiditeiten	177.931	1,9%	224.170	1,8%
Overige	56.601	0,6%	39.413	0,3%
Subtotaal vastgoed, aandelen en vastrentende waarden	8.437.020	89,6%	11.732.977	92,6%
Derivaten	-1.409.897	-15,0%	37.142	0,3%
Overige beleggingen incl. vorderingen en schulden	2.393.012	25,4%	901.471	7,1%
Totaal	9.420.135	100,0%	12.671.590	100,0%

Het vastgoed bevindt zich voor 59,9% in Europa, 25,1% in Noord-Amerika en voor 13,1% in Azië-Pacific. Daarnaast wordt 1,9% belegd in beursgenoteerd vastgoed in ontwikkelde landen. Vanwege het risico van leverage binnen de direct vastgoedportefeuille wordt de allocatie gekenmerkt als indirect vastgoed (conform voorschriften van DNB).

Grondstoffenrisico (S4)

Het pensioenfonds belegt niet in grondstoffen.

Kredietrisico (S5)

Kredietrisico is het risico op financiële verliezen voor het pensioenfonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het pensioenfonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst en marktpartijen waarmee Over The Counter (OTC)-derivatenposities worden aangegaan.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico's is het afwikkelingsrisico ('settlementrisico'). Dit houdt het risico in dat partijen waarmee het pensioenfonds transacties is aangegaan, niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten waardoor het pensioenfonds financiële verliezen kan lijden.

Beheersing van het kredietrisico vindt plaats door het stellen van kredietwaardigheidseisen aan de tegenpartijen waarmee transacties kunnen worden gedaan. Daarnaast worden limieten gesteld aan tegenpartijen; het vragen van extra zekerheden zoals onderpand bij renteswaps en het uitlenen van effecten ('securities lending'). Het gevoerde tegenpartijbeleid houdt rekening met de risicopremies waardoor het meer inspeelt op de actualiteit.

Ter afdekking van het afwikkelingsrisico wordt door het pensioenfonds belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementsysteem functioneert. Voordat in nieuwe markten wordt belegd, wordt eerst onderzoek gedaan naar de waarborgen op dit gebied. Met betrekking tot niet-beursgenoteerde beleggingen, met name OTC-derivaten, wordt door het pensioenfonds alleen gewerkt met tegenpartijen waarmee ISDA/CSA-overeenkomsten zijn afgesloten, zodat posities van het pensioenfonds adequaat worden afgedekt door onderpand.

De samenstelling van de vastrentende waarden voor risico pensioenfonds naar regio's kan als volgt worden samengevat:

(bedragen x € 1.000)	31-12-2022		31-12-2021	
Zuid-Amerika	260.365	5,2%	289.794	4,6%
Noord-Amerika	596.752	11,8%	813.383	12,8%
Azië-Pacific	245.866	4,9%	342.820	5,4%
Europa	3.784.065	75,1%	4.717.136	74,2%
Afrika	95.094	1,9%	133.617	2,1%
Gemixt	56.009	1,1%	60.027	0,9%
Totaal	5.038.151	100,0%	6.356.777	100,0%

De samenstelling van de vastrentende waarden voor risico pensioenfonds naar sectoren is als volgt:

(bedragen x € 1.000)	31-12-2022		31-12-2021	
Energie	156.111	3,1%	206.703	3,3%
Bouw- en grondstoffen	7.702	0,2%	10.228	0,2%
Industrie	196.737	3,9%	313.491	4,9%
Duurzame consumentengoederen	199.657	4,0%	257.055	4,0%
Consumentengebruiksgoederen	122.883	2,4%	175.867	2,8%
Hypotheek	2.261.352	44,9%	2.916.458	45,9%
Informatietechnologie	82.913	1,6%	101.421	1,6%
Telecommunicatie	119.345	2,4%	163.846	2,6%
Nutsbedrijven	113.936	2,3%	143.431	2,3%
Overheid en overheidsinstellingen	1.085.132	21,5%	1.246.750	19,6%
Financiële instellingen	480.416	9,5%	609.003	9,6%
Gezondheidszorg	61.782	1,2%	64.916	1,0%
Liquiditeiten	93.882	1,9%	109.251	1,7%
Overige	56.303	1,1%	38.357	0,6%
Totaal	5.038.151	100,0%	6.356.777	100,0%

Een kredietrating wordt toegekend door een ratingbureau. De drie belangrijkste ratingbureau's zijn S&P, Moody's en Fitch.

- Drie ratings: de mediaan is leidend
- Twee ratings: de laagste rating is leidend

Op het moment dat er geen rating beschikbaar is dan zal er een gefundeerde inschatting van de rating worden gemaakt die overeenkomt met het kredietrisico van de desbetreffende obligatie.

De samenvatting van de vastrentende waarden voor risico pensioenfondsen op basis van de ratings zoals eind 2022 gepubliceerd door Standard & Poors is als volgt:

(bedragen x € 1.000)	31-12-2022		31-12-2021	
AAA	1.181.458	23,5%	1.396.653	22,0%
AA	1.923.104	38,2%	2.468.427	38,8%
A	540.396	10,7%	681.306	10,7%
BBB	589.148	11,7%	698.654	11,0%
BB	361.571	7,2%	449.473	7,1%
B	229.544	4,6%	391.798	6,2%
CCC	51.401	1,0%	91.237	1,4%
CC	31.263	0,6%	24.029	0,4%
C	798	0,0%	1.701	0,0%
D	15.601	0,3%	13.364	0,2%
Geen rating	113.867	2,3%	140.135	2,2%
Totaal	5.038.151	100,0%	6.356.777	100,0%

De beleggingen met "Geen rating" betreffen met name cash en nog niet afgewikkelde transacties in vastrentende waarden.

In de solvabiliteitstoets per eind 2022 is met het kredietrisico zoals blijkt uit bovenstaande gegevens rekening gehouden.

Verzekeringstechnische risico's (actuariële risico's, S6)

Het verzekeringstechnisch risico is het risico dat voortvloeit uit mogelijke afwijkingen van actuariële inschattingen die worden gebruikt voor de vaststelling van de technische voorzieningen en de hoogte van de premie. De belangrijkste actuariële risico's zijn de risico's van langlevens, overlijden (kortlevens), arbeidsongeschiktheid en het toeslagrisico.

Langlevensrisico

Het langlevensrisico is het belangrijkste verzekeringstechnische risico. Langlevensrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de voorziening pensioenverplichtingen. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting. Door toepassing van prognosetafels met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevensrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Met de publicatie van de Prognosetafel AG2022 op 13 september 2022 geeft het Koninklijk Actuarieel Genootschap (AG) haar meest recente inschatting van de toekomstige overlevingskansen voor de Nederlandse bevolking. De Prognosetafel AG2022 vervangt de Prognosetafel AG2020. Volgens de nieuwe prognosetafel neemt de levensverwachting bij geboorte voor mannen met ongeveer een half jaar toe. Voor vrouwen is deze toename ongeveer één jaar. De resterende levensverwachting voor een 65-jarige stijgt met een paar maanden.

Het toepassen van de Prognosetafel AG2022 leidt bij het pensioenfonds tot een daling van de dekkingsgraad.

Overlijdensrisico

Het overlijdensrisico betekent dat het pensioenfonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor door het pensioenfonds geen voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen.

Arbeidsongeschiktheidsrisico

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het pensioenfonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit en het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen ('schadereserve'). Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien.

Toeslagrisico

Het toeslagrisico omvat het risico dat de ambitie van het bestuur om toeslagen op pensioen toe te kennen in relatie tot de algemene prijsontwikkeling niet kan worden gerealiseerd. De mate waarin dit kan worden

gerealiseerd is afhankelijk van de ontwikkelingen in de rente, beleggingsrendementen, looninflatie en demografie (beleggings- en actuariële resultaten) echter, afhankelijk van de hoogte van de dekkingsgraad van het pensioenfonds. Uitdrukkelijk wordt opgemerkt dat de toeslagverlening voorwaardelijk is.

De zogenaamde reële dekkingsgraad geeft inzicht in de mate waarin toeslagen kunnen worden toegekend (ook wel aangeduid als de toeslagruimte). Voor het bepalen van de reële dekkingsgraad worden onvoorwaardelijke nominale pensioenverplichtingen verdisconteerd tegen een reële, in plaats van nominale, rentetermijnstructuur. Omdat er op dit moment geen markt voor financiële instrumenten aanwezig is waaruit de reële rentetermijnstructuur kan worden afgeleid, wordt gebruik gemaakt van een benaderingswijze.

Ultimo 2022 bedraagt de reële dekkingsgraad 101,9% (31 december 2021: 104,9%).

Het pensioenfonds heeft deze risico's verwerkt in de buffer voor het verzekeringstechnisch risico ultimo 2022.

Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het pensioenfonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Waar de overige risicocomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico kan worden beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er moet eveneens rekening worden gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies.

Concentratierisico (S8)

Concentraties kunnen ertoe leiden dat het pensioenfonds bij grote veranderingen in bijvoorbeeld de waardering (marktrisico) of de financiële positie van een tegenpartij (kredietrisico) grote (veelal financiële) gevolgen hiervan ondervindt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie in de beleggingsportefeuille in producten, regio's of landen, economische sectoren of tegenpartijen. Naast concentraties in de beleggingsportefeuille kan ook sprake zijn van concentraties in de verplichtingen en de uitvoering.

Om concentratierisico's in de beleggingsportefeuille te beheersen maakt het bestuur gebruik van diversificatie en limieten voor beleggen in landen, regio's, landen, sectoren en tegenpartijen. Deze uitgangspunten zijn door het pensioenfonds vastgesteld op basis van de ALM-studie. De uitgangspunten zijn vastgelegd in de contractuele afspraken met de vermogensbeheerders en het bestuur monitort op kwartaalbasis de naleving hiervan.

De spreiding in de beleggingsportefeuille is weergegeven in de tabel die is opgenomen bij de toelichting op het kredietrisico. Grote posten kunnen een post van concentratierisico zijn. Om te bepalen welke posten dit betreft worden per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur opgeteld. Als grote post wordt aangemerkt elke post die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt. Ultimo 2022 zijn de volgende posten met meer dan 2% van het balanstotaal aanwezig:

(bedragen x € 1.000)	31-12-2022		31-12-2021	
Duitse staatsobligaties	653.018	5,5%	709.350	4,9%
Totaal	653.018	5,5%	709.350	4,9%

De waarde van de beleggingen in MM Dutch Mortgage Fund bedraagt € 2.099,9 miljoen en is meer dan 2% van het belegd vermogen. Echter, de uiteindelijke beleggingen zijn verspreid over een veelvoud van debiteuren.

Het pensioenfonds is zich bewust van het gegeven dat bepaalde beleggingen groter zijn dan 2% van het balanstotaal en neemt dit mee in de analyse van het beleggingsbeleid. Het pensioenfonds is van mening dat de beleggingen in voldoende mate zijn gediversifieerd.

Op grond hiervan heeft het bestuur geconcludeerd dat er geen sprake is van concentratie in de activa of verplichtingen en daarom wordt er geen buffer voor concentratierisico wordt aangehouden.

De belangrijkste vorm van concentratierisico in de verplichtingen van het pensioenfonds is de demografische opbouw van de deelnemers. Gegeven de aard is dit risico niet te beïnvloeden. Ultimo 2022 is de verhouding actieve deelnemers tussen mannen en vrouwen in het pensioenfonds: 75% - 25% (2021: 75% - 25%).

Operationeel risico (S9)

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Deze risico's worden door het pensioenfonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering zijn betrokken. Het pensioenfonds heeft de genoemde werkzaamheden uitbesteed aan TKP en Aegon AM.

Uitbestedingsrisico is het risico dat de continuïteit, integriteit en/of kwaliteit van de aan derden uitbestede werkzaamheden dan wel door deze derden ter beschikking gestelde apparatuur en personeel worden geschaad. Het uitbestedingsrisico wordt gemitigeerd door de afspraken (kwaliteitseisen) in de uitvoeringsovereenkomst en de daaraan verbonden Service Level Agreement (SLA). Monitoring van de uitvoering door het bestuur van het pensioenfonds vindt plaats op basis van de periodieke rapportages van de externe uitvoeringsorganisaties over de uitgevoerde werkzaamheden. Tevens ontvangt het pensioenfonds van de uitvoeringsorganisaties TKP en Aegon AM een ISAE 3402 type II-rapport. De ISAE 3402-rapportage geeft inzicht in de wijze van beheersing van de operationele risico's en geeft aan of de uitvoeringsorganisatie 'in control' is. Een externe onafhankelijke accountant certificeert de ISAE 3402-rapportage.

Actief risico (S10)

Een actief beleggingsrisico ontstaat wanneer met het beleggingsbeleid binnen de beleggingscategorieën af wordt geweken van het beleid volgens de benchmark. Een gedeelte van de portefeuille van het pensioenfonds wordt actief beheerd. De standaardtoets is gebaseerd op de risico's in de benchmark en indien daarvan wordt afgeweken, ontstaat derhalve een extra beleggingsrisico.

Hierbij kunnen managers afwijken van een bepaalde benchmark, zodat zij hun kennis kunnen inzetten om een hoger rendement te behalen. Bij actief beheerde beleggingen worden er grenzen gesteld aan de mate van afwijking. Dit geldt zowel voor de Aegon AM-beleggingsfondsen als voor de individuele managers. Het risico dat gepaard gaat met actieve beleggingen op pensioenfondsniveau wordt begrensd door een limiet te stellen op de stijging in het vereist eigen vermogen door deze beleggingen. Naast een risicobudget op totaalniveau blijven de grenzen gelden zoals ze al bestonden voor de Aegon AM-beleggingsfondsen en de grenzen die de individuele managers krijgen.

De beoogde tracking error van het pensioenfonds bedraagt eind 2022 1,5% (2021: 1,8%) op pensioenfondsniveau. Het actief risico is in de berekening van het vereist eigen vermogen opgenomen als S10. S10 heeft een omvang van tweemaal de tracking error van de portefeuille (97,5% zekerheid). Er is verondersteld dat het actief risico niet samenhangt met de andere risicofactoren.

Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het pensioenfonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het pensioenfonds niet beheersbaar. Het systeemrisico maakt geen deel uit van de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets.

Derivaten

Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruikgemaakt van financiële derivaten. De hoofdregel die hierbij geldt, is dat derivaten uitsluitend worden gebruikt voor zover dit passend is binnen het beleggingsbeleid van het pensioenfonds. Derivaten worden hoofdzakelijk gebruikt om de hiervoor vermelde vormen van marktrisico zo veel mogelijk af te dekken.

Derivaten hebben als voornaamste risico het kredietrisico. Dit risico wordt beperkt door alleen transacties aan te gaan met goed te boek staande partijen en door zoveel mogelijk te werken met onderpand.

Gebruik kan worden gemaakt van onder meer de volgende instrumenten:

- Futures: dit zijn standaard beursgenoteerde instrumenten waarmee snel posities kunnen worden gewijzigd. Futures worden gebruikt voor het tactische beleggingsbeleid. Tactisch beleggingsbeleid is slechts zeer beperkt mogelijk binnen de grenzen van het strategische beleggingsbeleid.
- Putopties op aandelen: dit betreft al dan niet beursgenoteerde opties waarmee het pensioenfonds het neerwaartse koersrisico van de aandelenportefeuille kan beperken. Voor deze opties wordt bij de verwerving een premie betaald die onder meer afhankelijk is van het actuele koersniveau van de onderliggende index, de looptijd van de opties en de uitoefenprijs van de opties.

- Valutatermijncontracten: dit zijn met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het verkopen van een valuta en de aankoop van een andere valuta, tegen een vooraf vastgestelde prijs en op een vooraf vastgestelde datum. Door middel van valutatermijncontracten worden valutarisico's afgedekt.
- Swaps: dit betreft met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het uitwisselen van rentebetalingen over een nominale hoofdsom. Door middel van swaps kan het pensioenfonds de rentegevoeligheid van de portefeuille beïnvloeden.

Onderstaande tabel geeft een samenvatting van de derivatenpositie op 31 december 2022:

(bedragen x € 1.000) Type contract	Maximum looptijd	Contract- omvang	Saldo waarde	Positieve waarde	Negatieve waarde
Rentederivaten	4 oktober 2071	4.291.500	-1.455.878	0	1.455.878
Valutaderivaten	20 maart 2023	2.223.413	51.517	53.291	1.774
Overige derivaten	17 maart 2023	233.572	-5.536	116	5.652
Totaal		6.748.485	-1.409.897	53.407	1.463.304

Ultimo 2022 zijn zekerheden ontvangen voor de renteswaps en valutaderivaten voor een bedrag van € 56,4 miljoen (2021: € 101,2 miljoen). Er is ultimo 2022 voor een bedrag € 1.439,8 miljoen aan collateral gesteld (2021: € 56,8 miljoen).

De getoonde "saldo waarde" onder valutaderivaten betreft alleen de derivaten die op eigen naam van het pensioenfonds staan.

Onderstaande tabel geeft een samenvatting van de derivatenpositie op 31 december 2021:

(bedragen x € 1.000) Type contract	Maximum looptijd	Contract- omvang	Saldo waarde	Positieve waarde	Negatieve waarde
Rentederivaten	20 september 2071	4.110.000	65.138	262.626	197.488
Valutaderivaten	7 maart 2022	2.841.452	-27.995	6.804	34.799
Totaal		6.951.452	37.142	269.429	232.287

11.7 Niet in de balans opgenomen verplichtingen

Langlopende contractuele verplichtingen

Het pensioenfonds heeft met ingang van 1 januari 2013 een (modulair opgebouwde) Uitbestedingsovereenkomst afgesloten met TKP voor onbepaalde tijd. Het betreft een langlopende overeenkomst inzake pensioenadministratie voor een periode van onbepaalde tijd met een opzegtermijn van één jaar. De vergoeding voor 2022 van TKP bedroeg € 6,5 miljoen (2021: € 5,7 miljoen).

Het pensioenfonds heeft een overeenkomst afgesloten met Aegon AM inzake vermogensbeheer. Deze overeenkomst heeft een onbepaalde looptijd, maar is op elk gewenst moment opzegbaar.

Investeringsverplichtingen

Het pensioenfonds heeft ultimo 2022 investeringsverplichtingen ter grootte van € 261,8 miljoen, waarvan € 7,8 miljoen voor vastgoedbeleggingen en € 254,0 miljoen voor private equity. In 2021 was dit in totaal € 369,5 miljoen.

11.8 Verbonden partijen

Identiteit van verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen het pensioenfonds, de aangesloten ondernemingen en hun bestuurders.

Transacties met (voormalige) bestuurders

De bezoldiging van de bestuurders wordt nader toegelicht in de toelichting op de staat van baten en lasten bij de pensioenuitvoeringskosten. Het pensioenfonds heeft geen leningen verstrekt aan de (voormalige) bestuurders. Ook heeft het pensioenfonds geen vorderingen op de (voormalige) bestuurders.

Overige transacties met verbonden partijen

Het pensioenfonds heeft een uitvoeringsovereenkomst afgesloten met KPN NV ten aanzien van de uitvoering van het pensioenreglement. De belangrijkste onderdelen uit deze overeenkomst zijn:

- KPN NV is verplicht al haar werknemers waarop de KPN-cao van toepassing is aan te melden voor deelneming in het pensioenfonds;
- KPN NV is verplicht de deelnemers aanspraken op pensioen toe te kennen overeenkomstig de geldende statuten en pensioenreglementen;
- KPN NV verplicht zich om het pensioenfonds alle gegevens inzake werknemers welke het bestuur van het pensioenfonds nodig acht voor de uitvoering van de pensioenregeling tijdig en op de overeengekomen wijze aan het pensioenfonds te verstrekken;
- KPN NV verplicht zich jaarlijks de CDC-premie aan het pensioenfonds te voldoen. De voorschotpremie bedraagt de geschatte som van de premiegrondslagen pensioenaanspraken van de deelnemers, vermenigvuldigd met het pensioenpremiepercentage (voor de periode 1 januari 2020 tot en met 31 december 2022 is dit 23%);
- het pensioenfonds biedt de deelnemers de mogelijkheid om, zolang de arbeidsovereenkomst voortduurt, door middel van individueel pensioensparen een spaarsaldo te verwerven. KPN NV draagt zorg voor periodieke of incidentele inhouding van de bijdragen op het salaris van de deelnemer en afdracht daarvan aan het pensioenfonds.

11.9 Toelichting op de staat van baten en lasten

13. Premiebijdragen voor risico pensioenfonds

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Pensioenpremie huidig jaar	94.135	102.040
Pensioenpremie voorgaande jaren	21	95
Koopsommen extra aanspraken	0	15
Totaal	94.156	102.150

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Kostendeekkende premie	163.484	184.466
Gedempte premie	118.363	124.718
Feitelijke premie	118.363	124.718

Kostendeekkende premie

De aan het boekjaar toe te rekenen feitelijke premie is als bate in de staat van baten en lasten verantwoord. De samenstelling van de kostendeekkende premie is als volgt:

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw	138.146	156.233
Opslag voor instandhouding van het vereist eigen vermogen	21.838	24.733
Opslag voor uitvoeringskosten	3.500	3.500
Totaal	163.484	184.466

Gedempte premie

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw	97.799	103.525
Risicopremie overlijden	5.769	6.005
Opslag voor uitvoeringskosten	5.902	6.079
Risicopremie voor WIA-excedent en premievrijstelling bij invaliditeit	8.893	9.109
Totaal	118.363	124.718

De premieopbrengsten zijn niet gesplitst naar een werkgevers- en een werknemersdeel, omdat de totale premie volgens overeenkomst aan de werkgevers in rekening wordt gebracht. Een deel van de premie wordt door de werkgevers ingehouden op het salaris van de werknemers. Aangezien er geen directe relatie is tussen het werkgevers- en het werknemersdeel, kunnen deze niet afzonderlijk worden weergegeven.

14. Premiebijdragen voor risico deelnemer

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Pensioenpremie BPR	26.152	25.836
Pensioenpremie IPS	489	465
Totaal	26.641	26.301

15. Beleggingsresultaten risico pensioenfonds

(bedragen x € 1.000)	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten vermogensbeheer	Transactie kosten	Totaal
2022					
Vastgoedbeleggingen	20.821	93.538	-10.011	-23	104.325
Aandelen	0	-697.694	-10.916	-7.361	-715.970
Vastrentende waarden	12.950	-826.337	-11.106	-5.655	-830.148
Derivaten	16.085	-1.705.253	0	-116	-1.689.283
Overige beleggingen	22.741	73.749	-19.441	-7	77.042
Niet nader toe te rekenen kosten vermogensbeheer			-14.102	0	-14.102
Totaal	72.597	-3.061.997	-65.575	-13.161	-3.068.136

De vermogensbeheerkosten (excl. transactiekosten) zijn in 2022 (0,62% van het gemiddeld belegd vermogen) met € 21,4 miljoen gedaald ten opzichte van de gecorrigeerde cijfers van 2021 (0,71% van het gemiddeld belegd vermogen). Deze daling wordt vooral veroorzaakt door de daling van de performance fee vergoeding van externe managers binnen de beleggingsfondsen en discretionaire mandaten (€ 19,7 miljoen). Dat komt doordat het extra rendement dat managers hebben behaald door af te wijken van de marktstandaard lager was dan in 2021.

De kosten van vermogensbeheer die rechtstreeks bij het pensioenfonds in rekening gebracht zijn, zijn tevens in het totaalbedrag opgenomen en bedragen in 2022 € 11,5 miljoen (2021: € 11,9 miljoen). Deze kosten bestaan voor het grootste gedeelte uit de fee voor de fiduciair en vermogensbeheerder (€ 10,7 miljoen, inclusief custody fee).

De (geschatte) transactiekosten worden gerapporteerd in euro's als een percentage van het gemiddelde van het totaal belegd vermogen. Het aandeel aan geschatte kosten is beperkt. De schattingen zijn gebaseerd op opgaven van externe managers van kosten in onderliggende beleggingsstructuren.

De gepresenteerde transactiekosten zijn licht gestegen ten opzichte van vorig jaar. Onderdeel van de transactiekosten zijn de kosten van toe- en uitredingskosten van het pensioenfonds (€ 5,5 miljoen). De overige kosten zijn transactiekosten binnen de beleggingen. Deze komen voort uit aan- en verkopen vanwege beleidswijzigingen en vanwege bijsturingen om de beleggingsportefeuille binnen de gestelde bandbreedtes te houden. Ten opzichte van 2021 zijn de toetredingskosten gestegen vanwege meerdere bijsturingstransacties binnen de portefeuille om te kunnen voldoen aan de kas onderpand verplichtingen uit hoofde van de renteswaps. De kosten van derivaten zijn gedaald omdat in 2022 minder renteswaps zijn verhandeld dan in 2021.

De indirecte beleggingsopbrengsten zijn verhoogd met het bedrag van de indirecte vermogensbeheerkosten. In de toelichting op de balans is dit niet het geval. Hierdoor sluiten de indirecte beleggingsopbrengsten niet aan met de herwaardering op de toelichting van de beleggingen risico pensioenfonds.

(bedragen x € 1.000)	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten vermogensbeheer	Transactie kosten	Totaal
2021					
Vastgoedbeleggingen	19.252	133.633	-15.898	-263	136.724
Aandelen	0	975.299	-15.511	-6.434	953.355
Vastrentende waarden	1.240	205.529	-13.008	-4.749	189.012
Derivaten	31.559	-589.064	0	-1.114	-558.619
Overige beleggingen	28.759	151.444	-28.688	-449	151.066
Niet nader toe te rekenen kosten vermogensbeheer			-13.788		-13.788
Totaal	80.810	876.842	-86.894	-13.008	857.750

Uit nagekomen informatie is gebleken dat in het jaarverslag over 2021 de kosten van vermogensbeheer voor de categorieën private equity en vastgoed te laag zijn gerapporteerd (€ 67,0 miljoen had moeten zijn € 87,0 miljoen; 0,55% had moeten zijn 0,71%). De correctie van de vermogensbeheerkosten heeft geen invloed op het gerapporteerde beleggingsrendement en vermogen in 2021. In het jaarverslag 2022 zijn de vergelijkende cijfers aangepast naar de juiste cijfers.

16. Beleggingsresultaten risico deelnemer

(bedragen x € 1.000)	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten vermogensbeheer	Transactie kosten	Totaal
2022					
Vastgoedbeleggingen	0	-15.350	0	0	-15.350
Aandelen	0	-129.456	0	0	-129.456
Vastrentende waarden	0	-137.367	0	0	-137.367
Overige beleggingen	0	397	0	0	397
Kosten vermogensbeheer			-1.144	0	-1.144
Totaal	0	-281.776	-1.144	0	-282.920

(bedragen x € 1.000)	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten vermogensbeheer	Transactie kosten	Totaal
2021					
Vastgoedbeleggingen	0	17.736	0	0	17.736
Aandelen	0	129.965	0	0	129.965
Vastrentende waarden	0	-10.834	0	0	-10.834
Overige beleggingen	0	1.569	0	0	1.569
Kosten vermogensbeheer	0	0	-1.220	0	-1.220
Totaal	0	138.436	-1.220	0	137.216

17. Baten uit herverzekering

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Mutatie herverzekeringsdeel technische voorziening	-155	-422
Totaal	-155	-422

18. Overige baten

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Interest premies	0	96
Andere baten	449	667
Totaal	449	763

De andere baten bestaan uit een bate inzake terugbetaling van btw.

19. Pensioenuitkeringen

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Ouderdomspensioen	242.933	214.382
Partnerpensioen	35.813	32.943
Arbeidsongeschiktheidspensioen	842	898
Wezenpensioen	540	532
WAO-aanvulling	3.351	3.183
Anw-aanvulling	286	271
Afkopen	249	273
Overige uitkeringen	7	-4
Totaal	284.021	252.478

20. Pensioenuitvoeringskosten

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Bestuurskosten	691	708
Kosten verantwoordingsorgaan	45	41
Administratiekostenvergoeding	6.543	5.659
Controle- en advieskosten accountants	307	165
Controle- en advieskosten actuaris	63	67
Kosten bestuursbureau	1.047	942
Overige advieskosten	520	403
Contributies en bijdragen	587	607
Dwangsommen en boetes	0	0
Overige	315	203
Algemene kosten toegerekend aan de vermogensbeheerkosten	-2.533	-2.440
Totaal	7.585	6.355

De administratiekostenvergoeding bestaat, naast de kosten die voortvloeien uit de uitbestedingsovereenkomst tussen het pensioenfonds en TKP (€ 5.624), uit de facturen inzake WTP voor het jaar 2021 en 2022 (€ 678) en de voorlopige afrekening 2022 (€ 276) en een vrijval inzake de voorlopige afrekening 2021 (- € 35).

Een deel van de pensioenuitvoeringskosten € 2.533 (2021: € 2.440) is toegerekend aan de vermogensbeheerkosten op basis van de procentuele verhouding tussen vermogensbeheerkosten en algemene pensioenuitvoeringskosten. De administratiekostenvergoeding voor TKP is in deze berekening buiten beschouwing gelaten. De algemene kosten zijn in 2022 gestegen ten opzichte van 2021 door met name de toename van accountantskosten (fiscaal advies), advieskosten en kosten bestuursbureau. Deze toename heeft te maken met extra werkzaamheden door de toekomstige wijzigingen in wet- en regelgeving.

Bezoldiging bestuurders

Op basis van het beloningsbeleid van het pensioenfonds ontvangen bestuurders een vaste vergoeding die varieert van € 60,90 per jaar (op basis van een gemiddelde tijdsbesteding van twee dagen per week) tot maximaal € 91,35 (op basis van een gemiddelde tijdsbesteding van drie dagen per week). De genoemde bedragen zijn exclusief btw. De vergoeding wordt uitbetaald aan de werkgever (voor de bestuursleden namens de werkgever) dan wel aan de betrokken bestuursleden zelf en in een enkele situatie aan de voordragende organisatie (bestuursleden namens de werknemers en pensioengerechtigden). De gemaakte noodzakelijke onkosten (bijvoorbeeld reiskosten) worden vergoed op declaratiebasis.

Aan betrokkenen zijn geen leningen, voorschotten of garanties verstrekt.

De bezoldiging voor de bestuurders tezamen bedraagt € 600. Daarnaast zijn er kosten gemaakt voor opleiding (€ 45), vergaderkosten (€ 12) en een aantal overige bestuurskosten (€ 34). De bestuurskosten zijn voornamelijk afgenomen omdat vanaf het tweede kwartaal 2021 geen btw meer in rekening wordt gebracht. De correcties op de btw zijn ook deels verwerkt in 2022.

Verantwoordingsorgaan

De vacatiegelden, opleidingskosten en onkostenvergoedingen voor de pensioengerechtigde leden van het verantwoordingsorgaan bedragen in 2022 € 46 (2021: € 41). De leden van het verantwoordingsorgaan in dienst bij de werkgever KPN ontvangen geen vergoeding. De leden van het verantwoordingsorgaan ontvangen geen andere bezoldigingen van het pensioenfonds voor de uitvoering van hun functie als lid van het verantwoordingsorgaan.

Accountantshonoraria

In het huidige boekjaar en vorig boekjaar zijn de volgende bedragen aan accountantshonorarium ten laste van het resultaat gebracht.

(bedragen x € 1.000)	Onafhankelijke accountant	Overige netwerk	Totaal
2022			
Controle van de jaarrekening	107	0	107
Totaal	107	0	107

(bedragen x € 1.000)	Onafhankelijke accountant	Overige netwerk	Totaal
2021			
Controle van de jaarrekening	98	0	98
Totaal	98	0	98

De accountantskosten van € 107 (2021: € 98) t.b.v. de controle van de jaarrekening hebben betrekking op het huidige verslagjaar.

Naast de accountantskosten ten behoeve van de controle van de jaarrekening van de fondsaccountant Deloitte zijn er ook nog kosten gemaakt voor fiscaal advies van de accountant PwC van € 200 (2021: € 67).

Aantal personeelsleden

Het pensioenfonds heeft sinds 1 januari 2019 een bestuursbureau ingericht. Eind 2022 zijn bij het bestuursbureau acht medewerkers in dienst. De beheeractiviteiten (administratie en vermogensbeheer) worden op basis van een uitbestedingsovereenkomst verricht door personeel werkzaam bij TKP Pensioen BV en Aegon Asset Management.

21. Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Pensioenopbouw	108.473	126.828
Toeslagverlening	770.947	297.643
Rentetoevoeging	-45.473	-52.662
Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten	-288.608	-256.225
Wijziging marktrente	-2.625.195	-640.823
Wijziging actuariële grondslagen	53.332	0
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-11.156	-541
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	41.606	34.900
Totaal	-1.996.074	-490.880

22. Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen	-155	-422
Totaal	-155	-422

23. Mutatie overige technische voorzieningen

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Mutatie overige technische voorzieningen	-1.583	-31
Totaal	-1.583	-31

24. Mutatie pensioenverplichting voor risico deelnemer

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Mutatie pensioenverplichting voor risico deelnemers	-308.011	111.794
Totaal	-308.011	111.794

25. Saldo herverzekering

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Uitkeringen uit hoofde van herverzekeringen	-165	-120
Totaal	-165	-120

In totaal is er op de balans van het pensioenfonds ultimo 2022 een bedrag van € 651 opgenomen. De premie- en uitkeringenstromen vloeien voort uit de herverzekeringsovereenkomsten die KPN Contact, voormalig Ondernemingspensioenfonds KPN en SVG met betrekking tot arbeidsongeschiktheid hebben gesloten met de

herverzekeraar vóór de fusie met Pensioenfonds KPN.

26. Saldo overdrachten van rechten

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Inkomende waardeoverdrachten	-5.100	-1.608
Inkomende waardeoverdrachten klein pensioen	-2.945	-2.509
Uitgaande waardeoverdrachten	21.337	4.638
Uitgaande waardeoverdrachten klein pensioen	1.185	699
Totaal	14.477	1.220

27. Overige lasten

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Suppletie 2018 tot en met 2020	0	555
Niet opgevraagde pensioenen	280	95
Interestlasten overig	100	58
Totaal	380	708

11.10 Gebeurtenissen na balansdatum

Aanpassing vaststelling rentetermijnstructuur

De technische voorzieningen zijn vastgesteld op basis van de rentetermijnstructuur van De Nederlandsche Bank (DNB) per 31 december 2022 en de factoren zoals genoemd in de grondslagen bij de jaarrekening.

DNB heeft op 28 augustus 2020 aangegeven dat invoering van de nieuwe UFR-methode vanaf 1 januari 2021 plaats vindt in vier gelijke stappen. Deze Ultimate Forward Rate (UFR) is onderdeel van de rentetermijnstructuur zoals maandelijks gepubliceerd door DNB.

De overgang naar een nieuwe UFR-methode is onderdeel van het advies van de Commissie Parameters uit juni 2019. De stapsgewijze invoering zorgt ervoor dat het effect van de nieuwe UFR-methode op de dekkingsgraad zich geleidelijk in de tijd materialiseert. Hoe 'jonger' een pensioenfonds, hoe hoger de rentegevoeligheid van de pensioenverplichtingen, en hoe groter de impact van de invoering van de nieuwe UFR-methode. Ook een lagere rentetermijnstructuur zorgt voor een grotere impact.

De eerste twee stappen zijn verwerkt in 2021 en 2022. DNB heeft eind 2022 aangegeven dat de nieuwe UFR-methode zoals geadviseerd door de Commissie Parameters 2022, per 1 januari 2023 ineens wordt ingevoerd. Deze wijziging wordt in boekjaar 2023 verantwoord. Het toepassen van de laatste stap van de nieuwe UFR-methode heeft per 1 januari 2023 een effect van ongeveer -0,2%-punt op de actuele dekkingsgraad van het pensioenfonds.

Amersfoort, 15 juni 2023

dhr. P. van Gameren CPE, voorzitter
dhr. drs. J.D.A. Burcksen
mw. S.Y. Eijgermans CPE
mw. mr. D.M.J. Leijten
dhr. C.C. van der Sluis
mw. E.L. Snoeij
mw. drs. G.P. van Tongeren CFA
dhr. C. Vlaar
dhr. drs H. Th. Luttenberg RBA EPP
dhr. P.G.J. Gaalman
dhr. E.J. Overbeeke
dhr. drs. A. van 't Zelfde, bestuurslid tot 1 juli 2022
mw. drs. D.J.M.P. Horsmeier CSFL MM, bestuurslid tot 1 juli 2022

Overige
gegevens

12

12.1 Bijzondere statutaire zeggenschapsrechten

Het pensioenfonds maakt gebruik van een gewogen stemverhouding. Dit betekent dat wanneer tijdens een bestuursvergadering gestemd moet worden de bestuurders namens de werkgever elk twee stemmen hebben, de bestuurders namens de werknemers elk één stem, de bestuurders namens de pensioengerechtigden elk anderhalve stem en de niet-uitvoerende bestuurders elk één stem.

12.2 Statutaire regeling omtrent de bestemming van het batig saldo na liquidatie

Een eventueel na liquidatie overblijvend batig saldo zal worden bestemd tot verhoging van de pensioenaanspraken of rechten op pensioen van de (gewezen) deelnemers, de pensioengerechtigden en de na te laten betrekkingen zoveel mogelijk naar evenredigheid van hun reeds bestaande aanspraken of rechten; zo deze bestemming niet mogelijk zal zijn, zal het batig saldo zoveel mogelijk worden aangewend in overeenstemming met het doel van het pensioenfonds.

Bij een eventueel nadelig saldo zullen de pensioenaanspraken of rechten op pensioen voor bedoelde personen worden verminderd.

12.3 Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds KPN te Amersfoort is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2022.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds KPN, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds, anders dan de werkzaamheden uit hoofde van de actuariële functie.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 100 miljoen. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 5 miljoen te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn beoordeling van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- toereikende technische voorzieningen zijn vastgesteld met betrekking tot het geheel van pensioenverplichtingen;
- het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen conform de wettelijke bepalingen zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuariel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

Overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten zijn, als geheel gezien, toereikende technische voorzieningen vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum hoger dan het wettelijk vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is hoger dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds KPN is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening voldoende. Daarbij is in aanmerking genomen dat de mogelijkheden tot het realiseren van de beoogde toeslagen beperkt zijn.

Voor de volledigheid merk ik op dat, als op balansdatum in de rentetermijnstructuur rekening zou worden gehouden met de UFR-methodiek zoals deze door DNB in 2023 wordt toegepast, mijn oordeel over de vermogenspositie niet zou wijzigen.

Purmerend, 15 juni 2023

drs. B.A. Weijers AAG

Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

12.4 Controleverklaring van de onafhankelijk accountant

Aan: het bestuur van Stichting Pensioenfonds KPN

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2022

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2022 van Stichting Pensioenfonds KPN te Amersfoort gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds KPN op 31 december 2022 en van het saldo van baten en lasten over 2022 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

De jaarrekening bestaat uit:

- De balans per 31 december 2022.
- De staat van baten en lasten over 2022.
- De toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds KPN zoals vereist in de Europese verordening betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van organisaties van openbaar belang, de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Informatie ter ondersteuning van ons oordeel

Wij hebben onze controlewerkzaamheden bepaald in het kader van de controle van de jaarrekening als geheel en bij het vormen van ons oordeel hierover. Onderstaande informatie ter ondersteuning van ons oordeel en onze bevindingen moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen of conclusies.

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op € 100 miljoen. De materialiteit is gebaseerd op 1% van het pensioenvermogen per 31 december 2022. Wij beschouwen het pensioenvermogen als de meest geschikte benchmark omdat dit een bepalende factor is in de berekening van de (beleids)dekkingsgraad die de financiële positie van het pensioenfonds weergeeft. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met het bestuur en de met governance belaste personen overeengekomen dat wij aan hen tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven € 5 miljoen rapporteren, alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Reikwijdte van de controle

Stichting Pensioenfonds KPN kent een aantal kernactiviteiten welke grotendeels zijn uitbesteed aan serviceorganisaties. De stichting heeft het beheer van de beleggingen en de beleggingsadministratie en de pensioenadministratie uitbesteed aan respectievelijk Aegon Asset Management B.V. en TKP Pensioen B.V. (hierna gezamenlijk: 'de uitvoeringsorganisaties'). De jaarrekening wordt opgesteld op basis van informatie over de beleggingen en beleggingsopbrengsten die is verstrekt door Aegon Asset Management B.V. en informatie over de voorziening pensioenverplichtingen, premiebijdragen, pensioenuitkeringen en overige financiële posten die is verstrekt door TKP Pensioen B.V.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor het verwerven van inzicht in de aard en de significantie van de door de uitvoeringsorganisaties verleende diensten en het effect hiervan op de voor de controle relevante interne beheersing van het pensioenfonds. Op basis hiervan identificeren wij de risico's op een afwijking van materieel belang, bepalen wij de aard en omvang van de uit te voeren controlewerkzaamheden en voeren wij controlewerkzaamheden uit om op deze risico's in te spelen.

Bij de uitvoering van onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden en bevindingen van andere onafhankelijke accountants inzake de voor Stichting Pensioenfonds KPN relevante interne beheersingsmaatregelen van de uitvoeringsorganisaties zoals weergegeven in de specifiek daarvoor opgestelde rapportages (Standaard 3402 type II voor respectievelijk Aegon Asset Management B.V. en Standaard 3402 type II en 3000A voor TKP Pensioen B.V.). Onze controlewerkzaamheden bestaan uit het bepalen van de minimaal verwachte interne beheersingsmaatregelen. Verder evalueren wij de in de Standaard 3402- en 3000A-rapportages beschreven interne beheersingsmaatregelen, de verrichte werkzaamheden ter toetsing van de effectieve werking gedurende 2022 en de uitkomsten daarvan. Ook beoordelen wij de evaluatie door het bestuur van de kwaliteit van de uitbesteding aan de uitvoeringsorganisaties.

In aanvulling hierop hebben wij eigen controlewerkzaamheden uitgevoerd, waaronder werkzaamheden ten aanzien van de aanwezige beheersingsmaatregelen op het niveau van het bestuur en het bestuursbureau.

Wij hebben de certificerend actuaris instructies gestuurd op basis van Standaard 620 en NBA handreiking 1120 ten aanzien van de actuariële certificering met betrekking tot onder andere de consistentie, prudentie en actualiteit van schattingen ten aanzien van de voorziening pensioenverplichtingen en de financiële positie, in overeenstemming met relevante wetgeving. Wij hebben geëvalueerd of de certificerend actuaris heeft voldaan aan onze instructies. Daarnaast hebben wij de adequaatheid van de werkzaamheden van de actuaris geëvalueerd. Ook hebben wij de competentie, capaciteiten en objectiviteit van de actuaris geëvalueerd. Wij verwijzen hiervoor naar het kernpunt Gevoeligheden ten aanzien van de waardering van de technische voorzieningen.

Door bovengenoemde werkzaamheden bij de significante activiteiten, gecombineerd met zelfstandig verrichte werkzaamheden op het totaalniveau, hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de financiële informatie van het geheel verkregen om een oordeel te geven over de jaarrekening.

Controle-aanpak frauderisico's

Wij hebben risico's geïdentificeerd en ingeschat op een afwijking van materieel belang op de jaarrekening die het gevolg zijn van fraude. Wij hebben tijdens onze controle inzicht verkregen in het pensioenfonds en haar omgeving, de componenten van het interne beheersingssysteem, waaronder het risico-inschattingsproces en de wijze waarop het bestuur inspeelt op frauderisico's en het interne beheersingssysteem monitort en de wijze waarop het Intern Toezicht het toezicht uitoefent, alsmede de uitkomsten daarvan. Wij verwijzen naar hoofdstuk van het jaarverslag, waarin het bestuur zijn frauderisicoanalyse heeft opgenomen en hoofdstuk van het jaarverslag waar de raad van commissarissen op deze frauderisicoanalyse reflecteert. Wij constateren dat het bestuur niet beschikt over een frauderisicoanalyse.

Wij hebben de opzet en de relevante aspecten van het interne beheersingssysteem en in het bijzonder de frauderisicoanalyse, zoals opgenomen in de SIRA, geëvalueerd alsook bijvoorbeeld de gedragscode en klokkenluidersregeling. Wij hebben de opzet en het bestaan geëvalueerd, en voor zover wij noodzakelijk achten, de werking getoetst van interne beheersmaatregelen gericht op het mitigeren van frauderisico's.

Als onderdeel van ons proces voor het identificeren van risico's op een afwijking van materieel belang in de jaarrekening die het gevolg is van fraude, hebben wij frauderisicofactoren overwogen met betrekking tot frauduleuze financiële verslaggeving, oneigenlijke toe-eigening van activa en omkoping en corruptie in nauwe samenwerking met onze forensische specialisten. Wij hebben geëvalueerd of deze factoren een indicatie vormden voor de aanwezigheid van het risico op afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude. Hierbij hebben wij gebruik gemaakt van de elementen die tot fraude kunnen leiden: rationalisatie, druk (motivatie) en gelegenheid. Wij hebben geëvalueerd of deze factoren een indicatie vormden voor de aanwezigheid van het risico op afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude.

De door ons geïdentificeerde frauderisico's en uitgevoerde specifieke werkzaamheden zijn als volgt:

Doorbreken van interne beheersing door het bestuur (een verondersteld risico)

Risico:

Het bestuur is in een unieke positie om fraude te plegen door de mogelijkheid het proces van financiële verslaggeving en resultaten te manipuleren door middel van het doorbreken van de interne beheersing die anderszins effectief lijken te werken.

Controleaanpak:

- Wij hebben de opzet en de implementatie geëvalueerd en, waar passend geacht, de werking getoetst van de interne beheersingsmaatregelen die het frauderisico dienen te mitigeren, inclusief de interne beheersingsmaatregelen die aanwezig zijn bij de serviceorganisaties waaraan het pensioenfonds bedrijfsprocessen heeft uitbesteed.
- Wij hebben een analyse uitgevoerd om te identificeren of er sprake is van (administratieve) journaalposten met een hoger frauderisico. Waar zulke journaalposten zijn geïdentificeerd, hebben we aanvullende controlewerkzaamheden uitgevoerd om op de geïdentificeerde risico's in te spelen. Deze werkzaamheden omvatten ook het herleiden van transacties naar de broninformatie.
- Wij hebben significante schattingen alsook oordeelsvormingen en veronderstellingen van het bestuur met betrekking tot de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen en de waardering van de beleggingen geëvalueerd. Voor een omschrijving van onze werkzaamheden hieromtrent, verwijzen wij naar de kernpunten met betrekking tot de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen en de waardering van beleggingen.
- We hebben elementen van onvoorspelbaarheid in onze controleaanpak opgenomen.

Onze procedures om in te spelen op geïdentificeerde risico's op fraude, hebben niet geleid tot een kernpunt van de controle.

Wij hebben onze risico-inschatting en controleaanpak en resultaten gecommuniceerd aan het bestuur.

Uit onze werkzaamheden volgden geen signalen of vermoedens van fraude die kunnen leiden tot een afwijking van materieel belang.

Controle-aanpak naleving van wet- en regelgeving

Wij hebben een algemeen inzicht verworven in het wet- en regelgevingskader dat van toepassing is op het pensioenfonds door inlichtingen in te winnen bij het bestuur, de met governance belaste personen en het lezen van notulen en rapporten van de sleutelfunctiehouders.

Voor zover materieel voor de gerelateerde financiële overzichten, hebben wij op basis van onze risicoanalyse, en rekening houdende met dat het effect van niet-naleving van wet- en regelgeving aanzienlijk varieert, de volgende wet- en regelgeving overwogen: naleving van het belastingrecht en regelgeving voor financiële verslaggeving, - zoals opgenomen in de International Financial Reporting Standards zoals aanvaard binnen de Europese Unie (EU-IFRS) en Titel 9 van Boek 2 BW, RJ 610 en de Pensioenwet - aangemerkt als wet- en regelgeving met een directe invloed op de financiële overzichten.

Wij hebben voldoende en geschikte controle-informatie verkregen omtrent het naleven van de bepalingen van die wet- en regelgeving die gewoonlijk wordt geacht van directe invloed te zijn op de financiële overzichten.

Daarnaast is Stichting Pensioenfonds KPN onderworpen aan overige wet- en regelgeving, zoals ook benoemd in de NBA Handreiking 1144 '*Specifieke verplichtingen vanuit de toezichtwet- en regelgeving voor de interne auditor en de externe accountant bij pensioenfondsen*', waarvan de gevolgen van niet naleving een van materieel belang zijnde invloed kunnen hebben op de financiële overzichten, bijvoorbeeld ten gevolge van boetes of rechtszaken, te weten:

- Pensioenwet;
- Besluit Financieel toetsingskader pensioenfondsen (Bftp);
- Algemene verordening gegevensbescherming (AVG).

Gezien de aard van de activiteiten van Stichting Pensioenfonds KPN en de complexiteit van deze regelgeving bestaat het risico dat niet wordt voldaan aan de vereisten van deze wet- en regelgeving. Daarnaast hebben we rekening gehouden met de wet- en regelgeving die van toepassing is op beursgenoteerde bedrijven.

Ten aanzien van deze wet- en regelgeving die geen direct effect hebben op de vaststelling van de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening, zijn onze werkzaamheden beperkter. Naleving van wet- en regelgeving kan van fundamenteel belang zijn voor de operationele aspecten van een pensioenfonds, voor de mogelijkheid van een pensioenfonds om haar activiteiten voort te zetten, dan wel voor het voorkomen van sancties van materieel belang; niet-naleving van dergelijke wet- en regelgeving kan daarom van materieel belang zijnde invloed hebben op de financiële overzichten. Onze verantwoordelijkheid is beperkt tot het uitvoeren van gespecificeerde controlewerkzaamheden ter bevordering van het identificeren van niet-naleving van wet- en regelgeving die een invloed van materieel belang kan hebben op de financiële overzichten. Onze werkzaamheden ter bevordering van het identificeren van gevallen van niet-naleving van overige wet- en regelgeving die een invloed van materieel belang kan hebben op de financiële overzichten, zijn beperkt tot (i) het bestuur en, in voorkomend geval, de met governance belaste personen vragen of de entiteit dergelijke wet- en regelgeving naleeft; (ii) de eventuele correspondentie met de desbetreffende vergunningverlenende of regelgevende of toezichthoudende instanties inspecteren.

Uiteraard zijn wij gedurende de controle alert op indicaties van (vermoedens) van niet-naleving van wet- en regelgeving.

Ten slotte hebben wij een schriftelijke bevestiging verkregen dat alle bekende gevallen van niet-naleving of vermoede niet-naleving van wet- en regelgeving, ons ter kennis zijn gebracht.

Controle-aanpak continuïteit

Het bestuur heeft de jaarrekening opgemaakt uitgaande van de continuïteit van het geheel van de bedrijfsactiviteiten van het pensioenfonds voor de voorzienbare toekomst. Onze werkzaamheden om de continuïteitsbeoordeling van het bestuur te evalueren omvatten onder andere:

- het verkrijgen van controle-informatie omtrent het continuïteitsrisico en de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling bij de vaststelling van bedragen en in de financiële overzichten opgenomen toelichtingen;
- overwegen of de continuïteitsbeoordeling van het bestuur alle relevante informatie bevat waarvan wij als gevolg van onze controle kennis hebben en het bestuur bevragen over de belangrijkste veronderstellingen en uitgangspunten. Wij hebben hierbij onder andere aandacht besteed aan de vermogenspositie ten opzichte van het vereist eigen vermogen en de mate waarin beleggingen liquide gemaakt kunnen worden;
- nagaan of het bestuur gebeurtenissen of omstandigheden heeft geïdentificeerd die gerede twijfel kunnen doen ontstaan over de mogelijkheid van de entiteit om haar continuïteit te handhaven (hierna: continuïteitsrisico's);
- inwinnen van inlichtingen bij het bestuur over zijn kennis van continuïteitsrisico's na de periode van de door het bestuur verrichte continuïteitsbeoordeling;
- inspecteren van correspondentie met relevante toezichthoudende instanties.

De financiële positie van het pensioenfonds en de wettelijke mogelijkheid om onder bepaalde omstandigheden de pensioenverplichtingen te kunnen aanpassen is een belangrijk onderdeel van bovenstaande evaluatie. Onze controlewerkzaamheden hebben geen informatie opgeleverd die strijdig is met de veronderstellingen en aannames van het bestuur over de gehanteerde continuïteitsveronderstelling.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het bestuur en de met governance belaste personen gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken. Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Beschrijving van het kernpunt	De beleggingen zijn een significante post op de balans van het pensioenfonds. Deze beleggingen dienen volgens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. Voor een groot deel van de beleggingen is de marktwaarde te toetsen aan direct of indirect genoteerde prijzen die tot stand zijn gekomen op liquide financiële markten. Illiquide beleggingen zijn beleggingen waarvoor een frequente marktnotering ontbreekt en de prijs daarom op basis van waarderingsmodellen wordt bepaald. Het met behulp van deze modellen bepalen van de marktwaarde is complex en bevat een hoge mate van subjectiviteit. Hierdoor neemt de waarderingonzekerheid inherent toe bij beleggingen zonder frequent genoteerde marktprijzen en hangt dit samen met de beschikbaarheid en toepasbaarheid van marktgegevens. In de toelichting op de grondslagen voor waardering van activa en passiva geeft Stichting Pensioenfonds KPN inzicht in de gehanteerde waarderingmethoden van de illiquide beleggingen. Een beschrijving van deze modellen en technieken is weergegeven in de toelichtingen noot 1 van de jaarrekening. Uit deze toelichting blijkt dat voor 6,5% van de beleggingen van het pensioenfonds de waardering is gebaseerd op directe marktnoteringen, voor 36,9% op basis van afgeleide marktnoteringen, voor 16,4% op basis van overige methoden en voor 40,2% op basis van waarderingsmodellen en technieken. Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole geïdentificeerde risico is dat illiquide beleggingen niet juist gewaardeerd zijn en dat de toelichting niet voldoet aan relevante verslaggevingsvereisten.
De wijze waarop dit kernpunt door ons is gecontroleerd	Om het risico te ondervangen hebben wij onder meer: • De opzet, het bestaan en de werking van de beheersingsmaatregelen rondom waardering van de beleggingen beoordeeld; • Gebruik gemaakt van Standaard 3402 type II-rapportages, en deze geanalyseerd op toereikendheid van de scoping, bevindingen en de impact hiervan op de controlewerkzaamheden; • Vastgesteld of de in de grondslagen voor waardering van activa en passiva beschreven modellen geschikt zijn om, binnen de geldende wettelijke bepalingen en de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, te kunnen komen tot een marktwaarde van deze illiquide beleggingen; • Getoetst of de toepassing van deze modellen en technieken bij het bepalen van de marktwaarde overeenkomstig de beschreven uitgangspunten heeft plaatsgevonden; • De gecontroleerde rapportage waarin de beleggingen zijn opgenomen aangesloten met de financiële administratie en de jaarrekening; • Vastgesteld dat de waarderinggrondslagen en waarderingonzekerheid van de beleggingen toereikend zijn toegelicht in de jaarrekening.
Onze observaties bij dit kernpunt	Wij achten de waardering van de beleggingen en de daarbij behorende toelichting in de jaarrekening per 31 december 2022 aanvaardbaar. Wij hebben geen materiële bevindingen te rapporteren.

Beschrijving van het kernpunt	De technische voorziening, betreft de belangrijkste verplichting in de balans van het pensioenfonds en vormt één van de belangrijkste componenten voor de berekening van de actuele dekkingsgraad en de beleids-dekkingsgraad. De technische voorziening wordt, conform de vereisten van de Pensioenwet, gewaardeerd op marktwaarde. Deze marktwaarde komt tot stand door middel van een berekening waarin aanspraakgegevens van deelnemers en wordt berekend op basis van actuariële grondslagen en schattingselementen en is dan ook gevoelig voor de gehanteerde (actuariële) veronderstellingen en schattingselementen. De certificerend actuaris onderzoekt onder meer de toereikendheid van de technische voorziening en de naleving van een aantal specifieke wettelijke bepalingen uit de Pensioenwet. Stichting Pensioenfonds KPN heeft in de toelichting op de grondslagen voor waardering van activa en passiva de grondslagen voor de waardering van de technische voorziening toegelicht. In noot 7 is een verdere detaillering van de technische voorziening gegeven. Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole geïdentificeerde risico is dat actuariële grondslagen met betrekking tot de fonds specifieke ervaringssterfte en kostenopslag niet juist worden toegepast en toegelicht en/of dat actuariële berekeningen onjuist zijn.
De wijze waarop dit kernpunt door ons is gecontroleerd	Om het risico te ondervangen hebben wij onder meer: • De certificerend actuaris instructies gestuurd over de te volgen controleaanpak, risico's, werkzaamheden en attentiepunten; • De redelijkheid van de aannames en schattingen van het bestuur met betrekking tot de gekozen (actuariële) veronderstellingen en de gehanteerde waarderingsgrondslagen getoetst en besproken met de certificerend actuaris; • De rapportage van de certificerend actuaris geëvalueerd en de uitkomsten besproken; • Controlewerkzaamheden uitgevoerd op de pensioenaanspraken van de deelnemers om de gehanteerde administratieve basisgegevens te toetsen; • Vastgesteld dat de actuaris met deze basisgegevens werkt bij het toetsen van de technische voorziening; • Vastgesteld dat de waarderingsgrondslagen van de technische voorzieningtoereikend zijn toegelicht in de jaarrekening.
Onze observaties bij dit kernpunt	Wij achten de waardering van de technische voorziening en de daarbij behorende toelichting in de jaarrekening per 31 december 2022 aanvaardbaar. Wij hebben geen materiële bevindingen te rapporteren.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Het jaarverslag omvat andere informatie, naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij.

De andere informatie bestaat uit:

- Het verslag van het bestuur.
- Meerjarenoverzicht van kerncijfers en kengetallen.
- 1 Je pensioenfonds financieel
- 2 Beleggen voor een goed pensioen
- 3 Transparant over kosten
- 4 Onze organisatie: zo zorgen we voor je pensioen
- 5 Risico's beheersen
- 6 Over je pensioen
- 7 Actuariële analyse
- 8 Verwachte gang van zaken
- 9 Verslag Intern Toezicht
- 10 Verslag Verantwoordingsorgaan
- 12 Overige gegevens
- 13 Bijlagen

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- Met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat.
- Alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist voor het bestuursverslag en de overige gegevens.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening. Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verklaring betreffende overige door wet- of regelgeving gestelde vereisten

Benoeming

Wij zijn door het bestuur en de met governance belaste personen benoemd als accountant van Stichting Pensioenfonds KPN vanaf de controle van het boekjaar 2014 en zijn sinds dat boekjaar tot nu toe de externe accountant.

Geen verboden diensten

Wij hebben geen verboden diensten als bedoeld in artikel 5, lid 1 van de Europese verordening betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van organisaties van openbaar belang geleverd.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of het pensioenfonds in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om het pensioenfonds te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of het pensioenfonds haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid, waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken. Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- Het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.
- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting.
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan.
- Het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of het pensioenfonds haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat het pensioenfonds haar continuïteit niet langer kan handhaven.
- Het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen.
- Het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur en de met governance belaste personen onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing. In dit kader geven wij ook een verklaring aan het bestuur en de met governance belaste personen op grond van artikel 11 van de Europese verordening betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van organisaties van openbaar belang. De in die aanvullende verklaring verstrekte informatie is consistent met ons oordeel in deze controleverklaring.

Wij bevestigen aan het bestuur en de met governance belaste personen dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met hen over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het bestuur en de met governance belaste personen hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Amsterdam, 15 juni 2023

Deloitte Accountants B.V.

drs. M. van Luijk RA

Bijlagen

A large, stylized number '13' in a dark grey font is centered on the page. To the left of the number is a thick, yellow, curved arc that starts from the bottom and curves upwards, resembling a large parenthesis or a decorative element. The background is a solid light orange color.

13

BIJLAGE

Personalialia

Het pensioenfonds heeft een paritair gemengd bestuursmodel. De samenstelling van het bestuur is per ultimo 2022 als volgt:

Uitvoerende bestuursleden (benoemd namens de werkgever)

Naam	m/v	Geboortedatum	Functie in bestuur	Aanvang eerste termijn	Aanvang volgende termijn	Maximale zitting tot
drs. J.D.A. Burcksen	m	17-04-1969	Lid, sleutelfunctiehouder risicobeheer	01-07-2014	n.v.t. (laatste termijn)	01-07-2026
mr. D.M.J. Leijten	v	25-06-1972	plaatsvervangend voorzitter	28-05-2020	28-05-2024	28-05-2032
drs. H.Th. Luttenberg RBA EPP	m	12-09-1958	Lid	08-12-2021	08-12-2025	08-12-2033

Uitvoerende bestuursleden (benoemd namens de werknemers)

Naam	m/v	Geboortedatum	Functie in bestuur	Aanvang eerste termijn	Aanvang volgende termijn	Maximale zitting tot
E.L. Snoeij	v	17-07-1956	plaatsvervangend voorzitter/secretaris, voorzitter PCC	18-12-2013	n.v.t. (laatste termijn)	18-12-2025
C. Vlaar	m	05-10-1979	Lid, voorzitter BC	01-01-2016	01-01-2024	01-01-2028
S.Y. Eijgermans CPE	v	11-10-1978	Lid, voorzitter FC	08-07-2020	08-07-2024	08-07-2032

Uitvoerende bestuursleden (benoemd namens de pensioengerechtigden)

Naam	m/v	Geboortedatum	Functie in bestuur	Aanvang eerste termijn	Aanvang volgende termijn	Maximale zitting tot
drs. A. van 't Zelfde	m	10-10-1948	Lid, voorzitter FC tot 30-11-2021	01-07-2014	n.v.t. (niet beschikbaar voor een nieuwe termijn)	n.v.t. (niet beschikbaar voor een nieuwe termijn)
mr. drs. D.J.M.P. Horsmeier CSFL MM	v	11-05-1951	Lid	01-07-2018	n.v.t. (niet beschikbaar voor een nieuwe termijn)	n.v.t. (niet beschikbaar voor een nieuwe termijn)
P.G.J. Gaalman	m	11-08-1957	Lid	29-09-2022	29-09-2026	29-09-2034
E.J. Overbeeke	m	13-03-1959	Lid	12-09-2022	12-09-2026	12-09-2034

Niet-uitvoerende bestuursleden

Naam	m/v	Geboortedatum	Functie in bestuur	Aanvang eerste termijn	Aanvang volgende termijn	Maximale zitting tot
P. van Gameren	m	22-10-1965	Lid, voorzitter	01-07-2014	01-07-2022	01-07-2026
C.C. van der Sluis	m	14-04-1948	Lid, voorzitter Intern Toezicht	01-07-2014	n.v.t. (laatste termijn)	01-01-2025
drs. G.P. van Tongeren CFA	v	13-01-1976	Lid	13-06-2016	13-06-2024	13-06-2028

Dagelijks Bestuur (DB)

dh. P. van Gameren (*voorzitter DB*)

mw. D.M.J. Leijten

mw. E.L. Snoeij

Intern Toezicht

dh. C.C. van der Sluis (*voorzitter intern toezicht*)

dh. P. van Gameren

mw. G.P. van Tongeren

De niet-uitvoerende bestuursleden voeren binnen het paritair gemengd model (one-tier) het intern toezicht.

Pensioen- en Communicatie Commissie (PCC)

mw. E.L. Snoeij (*voorzitter PCC*)

dh. P. van Gameren

mw. D.J.M.P. Horsmeier (tot 01-07-2022)

mw. D.M.J. Leijten

dh. E.J. Overbeeke (vanaf 12-09-2022)

dh. C. Vlaar

Financiële Commissie (FC)

mw. S.Y. Eijgermans (*voorzitter FC*)
mw. D.J.M.P. Horsmeier (tot 01-07-2022)
dhr. H.Th. Luttenberg
dhr. C.C. van der Sluis
dhr. A. van 't Zelfde (tot 01-07-2022)
dhr. E.J. Overbeeke (vanaf 12-09-2022)
dhr. P.G.J. Gaalman (vanaf 29-09-2022)

Beleggingscommissie (BC)

dhr. C. Vlaar (*voorzitter BC*)
mw. S.Y. Eijgermans
dhr. H.Th. Luttenberg
mw. G.P. van Tongeren
dhr. A. van 't Zelfde (tot 01-07-2022)
dhr. P.G.J. Gaalman (vanaf 29-09-2022)

Geschillencommissie (GC)

dhr. Mr. O.F. Blom (*voorzitter GC*)
dhr. H.Th. Luttenberg
dhr. C. Vlaar

Risicocommissie (RC)

dhr. J.D.A. Burcksen (*voorzitter RC*)

Interne auditcommissie (IAC)

Dhr. J. Herder (*voorzitter IAC*)
Dhr. B. Krikken (*directeur bestuursbureau*)

Sleutelfunctiehouders

Risicobeheer: dhr. J.D.A. Burcksen
Interne Audit: dhr. J. Herder
Actuarieel: dhr. W. Eikelboom (WTW)

Compliance officer

mw. K. Hardiek, *bestuurssecretaris Pensioenfonds KPN*

Verantwoordingsorgaan

dhr. J.A. van Dijk (05-10-1973), *namens de werkgever (voorzitter)*, vanaf 01-01-2016
mw. A.M. Graafland (28-03-1956), *namens de werkgever*, vanaf 16-01-2020
dhr. L.H. van Hurck (19-07-1956), *namens de pensioengerechtigden*, vanaf 01-10-2022
dhr. H.F. Koster (06-04-1966), *namens de deelnemers*, vanaf 19-12-2019
dhr. A.W. Nauta (08-06-1946), *namens de pensioengerechtigden*, vanaf 14-10-2020
dhr. E.P. Noorloos (26-02-1970), *namens de deelnemers (secretaris)*, vanaf 04-09-2018
dhr. W.E. Velding (10-02-1950), *namens de pensioengerechtigden*, vanaf 11-03-2020

Uitvoeringsorganisaties

Het operationeel beheer van het pensioenfonds is opgedragen aan TKP Pensioen B.V. en Aegon Asset Management B.V. (Aegon AM).

Certificeerders

Deloitte Accountants BV, externe onafhankelijke accountant, tekenend accountant: dhr. M. van Luijk
WTW, certificerend actuaris: dhr. B. Weijers

Bestuursbureau

Het pensioenfonds heeft een eigen bestuursbureau. Binnen het bestuursbureau zijn ultimo 2022 8 medewerkers in dienst.

Nevenfuncties bestuursleden

Persoon	Nevenfunctie	Organisatie	Eventuele einddatum
Caspar Vlaar	Bestuurder Bestuurder Organisatieadviseur Lid belanghebbendenorgaan Pensioenbestuurder Bestuurslid Extern lid CBL (commissie beleggingen)	Stichting Pensioenfonds PostNL Stichting Pensioenfonds Recreatie Linxx b.v. STAP FNV Stichting KPN O&O fonds II PMT	30-09-2022 01-02-2022
Cor van der Sluis	Bestuurder Adviseur voorzitter RVT Extern commissielid van het riskcommittee SFH IA Voorzitter RVT	Bedrijfspensioenfonds Koopvaardij SPOA (Stichting pensioenfonds openbare apothekers) St. Pensioenfonds Provisum PF Akzo Bedrijfspensioenfonds Koopvaardij Pensioenfonds DSM	01-07-2022 30-06-2022 01-11-2022
Désirée Leijten	Senior Adviseur arbeidsverhoudingen KPN	KPN	
Edith Snoeij	Voorzitter Raad van Toezicht bestuurder Lid rvt Lid Commissie Lid commissie Voorzitter opdrachtgeversberaad Programma arbeidsmarkt Zorg en Welzijn Voorzitter Raad van Toezicht Lid Integriteitscommissie VenJ	PF PNO Media Stichting Bestuur Leerstoelen Stichting Oefenen.NL Advies-en Arbitragecommissie Rijk AGFA/AMAR Ondergebracht bij het CAOP Waarborgfonds Kinderopvang Ministerie VenJ	31-12-2022 15-12-2023 31-12-2022 01-10-2023 01-02-2023
Erik Luttenberg	Directeur Luxemburgse Sicav Bestuurslid st beleggers compensatiefonds Directeur Luxemburgse RAIF Vz RvC Beleggingsfonds Monolith Directielid Luxemburgse sicav Bestuurslid ST Adm.ktr Monolith	Kempen International Funds De Nederlandsche Bank Kempen Alternative Investment Fund Monolith NV Kempen Alternative Investment Fund Monolith NV	
Erik Overbeeke	Managing Director	EOCON - Erik Overbeeke Consultancy	31-12-2022
Gwen van Tongeren	Lid Raad van Toezicht Eigenaar Adviseur Lid beleggingsadviescommissie Lid Kascommissie	Stichting Pensioenfonds Delta Lloyd Van Tongeren Bestuur en Advies Stichting Pensioenfonds Avery Dennison Stichting Pensioenfonds IBM Nederland Vrouwen in institutioneel Pensioen	
Jeroen Burcksen	Trustee Manager Supplier Relationship Management	GTN UK pension Scheme KPN	
Paul Gaalman	Zelfstandig consultant	Financial2all	
Peter van Gameren	Lid Raad van Toezicht Partner Vereffenaar/ voorheen voorzitter Directeur Directeur	BPF Kappers Result Managers Stichting Pensioenfonds TNT Express in liquidatie Fincint BV Pelinagi Holding BV	30-09-2022 31-12-2022 30-06-2022
Susan Eijgermans	Niet-uitvoerend bestuurslid PME Pensioenbestuurder FNV Vereffenaar/ voorheen bestuurslid	Pensioenfonds PME FNV Pensioenfonds TNT Express in liquidatie	28-06-2022

BIJLAGE

Code Pensioenfondsen

Norm	Taken en werkwijze bestuur	Voldoen we aan de norm?	Vindplaats toelichting bestuursverslag of website
1	Het bestuur voert de regeling naar beste vermogen uit, in een evenwichtige afweging van belangen, en heeft hiervoor de eindverantwoordelijkheid.	Ja	In de uitbestedingsovereenkomst en de SLA. In de doelstellingen van het pensioenfonds en in hoofdstuk 4 van het bestuursverslag
2	Het bestuur is verantwoordelijk en zorgt voor de uitvoering van de pensioenregeling. Het heeft een visie op die uitvoering, stelt eisen waaraan deze moet voldoen en bepaalt welk kostenniveau aanvaardbaar is.	Ja	In de doelstellingen van het pensioenfonds en in hoofdstuk 4 van het bestuursverslag.
3.	Het bestuur stelt een missie, visie en strategie op. Ook zorgt het voor een heldere en gedocumenteerde beleids- en verantwoordingscyclus. Daarnaast toetst het bestuur periodiek de effectiviteit van zijn beleid en stuurt zo nodig bij.	Ja	Op de eerste pagina van het bestuursverslag staan de missie, visie en doelstellingen van het pensioenfonds. In de overige hoofdstukken wordt verantwoording afgelegd over het beleid en worden de bijsturingsmogelijkheden benoemd.
4	Bij alle besluiten legt het bestuur duidelijk vast op grond van welke overwegingen het besluit is genomen.	Ja	Het bestuur legt alle besluitvorming en overwegingen vast in beleidsnotities en in de notulen. De verantwoording over de genomen besluiten maakt deel uit van het bestuursverslag.
5	Het bestuur legt verantwoording af over het beleid dat het voert, de gerealiseerde uitkomsten van dit beleid en de beleidskeuzes die het eventueel voor de toekomst maakt. Het bestuur weegt daarbij de verschillende belangen af van de groepen die bij het pensioenfonds betrokken zijn. Ook geeft het bestuur inzicht in de risico's van de belanghebbenden op korte en lange termijn, gerelateerd aan het overeengekomen ambitieniveau.	Ja	De bedoelde verantwoording en het inzicht in de risico's maken deel uit van het bestuursverslag.
6	Het bestuur houdt rekening met de verplichtingen die het pensioenfonds is aangegaan en draagt daarbij zorg voor optimaal rendement binnen een aanvaardbaar risico.	Ja	In hoofdstuk 2 van het bestuursverslag.
7	Het bestuur zorgt ervoor dat er onder belanghebbenden draagvlak bestaat voor de keuzes over verantwoord beleggen.	Ja	Het pensioenfonds is transparant over keuze met betrekking tot maatschappelijk verantwoord beleggen en rapporteert hier uitgebreid over op de website. Daarnaast wordt het draagvlak periodiek getoetst middels deelnemerspanels en staat maatschappelijk verantwoord beleggen met enige regelmaat op de agenda bij een overleg met het verantwoordingsorgaan.
8	Het bestuur bevordert en borgt een cultuur waarin risicobewustzijn vanzelfsprekend is. Ook zorgt het ervoor dat het integrale risicomanagement adequaat georganiseerd is.	Ja	Hoofdstuk 5 van het bestuursverslag.
9	Het bestuur zorgt voor een noodprocedure om in spoedeisende situaties te kunnen handelen.	Ja	De besluitvorming kan op grond van de statuten, bestuursreglement en commissiereglementen doorgaan in geval van een noodsituatie.
10	Het bestuur zorgt voor een heldere en expliciete taak- en rolverdeling tussen bestuur en uitvoering. Hierbij horen passende sturings- en controlemechanismen.	Ja	Afspraken zijn opgenomen in de SLA met de uitvoerders. Rapportage met kwartaalrapportages en ISAE 3402 type II. In hoofdstuk 5 van het bestuursverslag.
11	Bij uitbesteding van taken neemt het bestuur in de overeenkomst met de dienstverlener adequate maatregelen op voor als de dienstverlener of een door hem ingeschakelde derde onvoldoende presteert, de overeenkomst niet naleeft, schade veroorzaakt door handelen of nalaten.	Ja	Opgenomen in de uitbestedingsovereenkomst en de SLA. Gemeld in hoofdstuk 5 van het bestuursverslag.
12	Het bestuur zorgt dat het zicht heeft op de keten van uitbesteding.	Ja	Opgenomen in de uitbestedingsovereenkomst en de SLA. Gemeld in hoofdstuk 4 en 5 van het bestuursverslag.
13	Het bestuur zorgt ervoor dat het beloningsbeleid van partijen aan wie taken worden uitbesteed, niet aanmoedigt om meer risico's te nemen dan voor het pensioenfonds aanvaardbaar is. Om dit te bereiken maakt het bestuur dit onderdeel van de contractafspraken bij het sluiten of verlengen van de uitbestedingsovereenkomst of - indien van toepassing - via zijn aandeelhouderspositie.	Ja	Hoofdstuk 3, 4, 5 en 6 van het bestuursverslag.
14	Het bestuur evalueert jaarlijks de kwaliteit van de uitvoering en de gemaakte kosten kritisch en spreekt een dienstverlener aan als deze de afspraken niet of onvoldoende nakomt.	Ja	Hoofdstuk 5 van het bestuursverslag.
15	Het bestuur legt de gewenste cultuur vast en stelt een interne gedragscode op.	Ja	Het pensioenfonds kent een interne gedragscode

Norm	Taken en werkwijze bestuur	Voldoen we aan de norm?	Vindplaats toelichting bestuursverslag of website
16	De leden van het bestuur, het VO of het BO, het intern toezicht en andere medebeleidsbepalers ondertekenen de interne gedragscode van het pensioenfonds en een jaarlijkse nalevingsverklaring, en zij gedragen zich daarnaar.	Ja	Verbonden personen verklaren jaarlijks dat zij de Gedragscode naleven. De compliance officer stelt jaarlijks een rapportage op.
17	Alle nevenfuncties worden gemeld aan de compliance officer.	Ja	Een overzicht van de bij de compliance officer gemelde relevante nevenfuncties is opgenomen in de bijlage Personalia. De compliance officer houdt een administratie bij van alle gemelde nevenfuncties, ook de niet relevante nevenfuncties.
18	Tegenstrijdige belangen of reputatie-risico's worden gemeld. De leden van het bestuur, het VO of het BO, het intern toezicht en andere mede-beleidsbepalers vermijden elke vorm en elke schijn van persoonlijke bevoordeling of belangenverstrengeling. Zij laten zich op hun functioneren toetsen.	Ja	Binnen het pensioenfonds wordt een 'open cultuur' nagestreefd en wordt in iedere vergadering aandacht besteedt aan eventuele belangenverstrengelingen. Jaarlijks wordt het functioneren van de bestuursleden besproken.
19	Het lidmaatschap van een orgaan is niet verenigbaar met dat van een ander orgaan binnen het pensioenfonds of van de visitatiecommissie.	Ja	In de bijlage Personalia is een overzicht opgenomen van de leden van de verschillende pensioenfondsorganen. Het fonds kent geen visitatiecommissie.
20	Het bestuur zorgt dat onregelmatigheden kunnen worden gemeld en dat betrokkenen weten hoe en bij wie.	Ja	Het pensioenfonds streeft een open cultuur na, waarin onregelmatigheden besproken kunnen worden. Daarnaast beschikt het pensioenfonds o.a. over een gedragscode, klokkenluidersregeling en een reglement vertrouwenspersoon.
21	De organisatie kent een klokkenluidersregeling en bevordert dat ook externe dienstverleners een klokkenluidersregeling hebben. De organisatie zorgt ervoor dat men weet hoe en bij wie kan worden gemeld.	Ja	Het pensioenfonds en de uitvoeringsorganisaties hebben een klokkenluidersregeling.
22	Het bestuur kent de relevante wet- en regelgeving en interne regels, weet hoe het pensioenfonds daar invulling aan geeft en bewaakt de naleving (compliance).	Ja	Hoofdstuk 6 van het bestuursverslag.
23	Het bestuur is collectief verantwoordelijk voor zijn functioneren. De voorzitter is eerste aanspreekpunt; hij/zij is als eerste verantwoordelijk voor zorgvuldige besluitvorming en procedures.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag.
24	Het bestuur waarborgt dat de leden onafhankelijk en kritisch kunnen opereren.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag
25	Ieder bestuurslid heeft stemrecht.	Ja	Is opgenomen in de statuten. Deze zijn te vinden op de website van het pensioenfonds.
26	Het bestuur zorgt voor permanente educatie van zijn leden.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag.
27	Het bestuur staat open voor kritiek en leert van fouten.	Ja	Het pensioenfonds heeft een klachten- en een geschillencommissie en een geschillenprocedure, zoals vastgelegd in het geschillenreglement. Informatie op de website en rapportage in hoofdstuk 6 bestuursverslag.
28	Het eigen functioneren is voor het bestuur en voor het intern toezicht een continu aandachtspunt. Het bestuur en het intern toezicht evalueren in elk geval jaarlijks het eigen functioneren van het orgaan als geheel en van de individuele leden. Hierbij betrekken het bestuur en het intern toezicht één keer in de drie jaar een onafhankelijke derde partij.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag.
29	Het eigen functioneren is voor het BO een continu aandachtspunt. Het BO evalueert in elk geval jaarlijks het functioneren van het eigen orgaan als geheel en van de individuele leden. Hierbij betreft het BO één keer in de drie jaar een onafhankelijke derde partij.	N.v.t.	N.v.t.
30	Het eigen functioneren is voor het VO een continu aandachtspunt. Het VO evalueert met enige regelmaat het functioneren van het eigen orgaan.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag.

Norm	Taken en werkwijze bestuur	Voldoen we aan de norm?	Vindplaats toelichting bestuursverslag of website
31	De samenstelling van pensioenfondsen is wat betreft geschiktheid, complementariteit, diversiteit, afspiegeling van belanghebbenden en continuïteit, vastgelegd in beleid. Zowel bij de aanvang van een termijn, als ook tussentijds bij de zelfevaluatie vindt een check plaats.	Ja	Hoofdstuk 4 en in de bijlage Personalia
32	Het bestuur zorgt voor geschiktheid, complementariteit en continuïteit binnen het bestuur. Daarbij houdt het rekening met opleiding, achtergrond, persoonlijkheid, geslacht en leeftijd. Het bestuur toetst de geschiktheid van bestuursleden bij het aantreden en gedurende het bestuurslidmaatschap.	Ja	Hoofdstuk 4 en in de bijlage Personalia.
33	In zowel het bestuur als in het VO of het BO is er tenminste één vrouw en één man. Er zitten zowel mensen van boven als van onder de 40 jaar in. Het bestuur stelt een stappenplan op om diversiteit in het bestuur te bevorderen.	Niet geheel	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag
34	De zittingsduur van een lid van het bestuur, het VO, het BO en raad van toezicht is maximaal vier jaar. Een bestuurslid en een lid van het BO kunnen maximaal twee keer worden herbenoemd, een lid van de raad van toezicht maximaal één keer. Leden van een visitatiecommissie zijn maximaal acht jaar betrokken bij hetzelfde pensioenfonds.	Ja	Is opgenomen in de statuten. Deze zijn te raadplegen op de website van het pensioenfonds.
35	Het bestuur, het BO en het intern toezicht houden bij het opstellen van de profielschets rekening met het diversiteitsbeleid. Het VO houdt hier rekening mee bij het opstellen van de competentievisie.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag
36	Het bestuur, het VO of het BO en de raad van toezicht leggen bij de vacature de eisen voor de vacante functie vast. Hierbij wordt rekening gehouden met de in de normen 31, 32 en 33 opgenomen eisen.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag.
37	Bij de vervulling van een vacature wordt actief gezocht (en/of actief opgeroepen om te zoeken) naar kandidaten die passen in de diversiteitsdoelstellingen. Het bestuur neemt hierover tijdig contact op met degenen die betrokken zijn bij het voordragen of de verkiezing van kandidaten.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag
38	Het bestuur en het BO toetsen voorgedragen kandidaten mede aan de hand van de diversiteitsdoelstellingen. Het VO bevordert dat in de procedure de competentievisie wordt meegenomen, inclusief de diversiteitsdoelstellingen.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag.
39	Een bestuurslid wordt benoemd en ontslagen door het bestuur, na het horen van de raad van toezicht over de procedure. Een lid van de raad van toezicht of visitatiecommissie wordt benoemd door het bestuur na bindende voordracht van het Verantwoordingsorgaan en wordt ontslagen door het bestuur na bindend advies van het Verantwoordingsorgaan. Een lid van het verantwoordingsorgaan wordt benoemd door het bestuur en ontslagen door het verantwoordingsorgaan zelf. In uitzonderlijke situaties kan het bestuur in overleg met het intern toezicht een lid ontslaan.	Ja	Is opgenomen in de statuten. Deze zijn te raadplegen op de website van het pensioenfonds.
40	Het bestuur zorgt dat de statuten een schorsingsprocedure kennen.	Ja	Is opgenomen in de statuten. Deze zijn te raadplegen op de website van het pensioenfonds.
41	Het pensioenfonds voert een beheerst en duurzaam beloningsbeleid. Dit beleid is in overeenstemming met de doelstellingen van het pensioenfonds. Ook is het beleid passend gelet op de bedrijfstak, onderneming of beroepsgroep waarvoor het pensioenfonds de pensioenregeling uitvoert.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag.
42	De beloningen staan in redelijke verhouding tot verantwoordelijkheid, functie-eisen en tijdsbeslag.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag
43	Het bestuur is terughoudend als het gaat om prestatiegerelateerde beloningen. Prestatiegerelateerde beloningen zijn niet hoger dan 20 procent van de vaste beloning. Ze zijn niet gerelateerd aan de financiële resultaten van het pensioenfonds.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag
44	Het bestuur voorkomt dat door de hoogte van de beloning van de leden van het intern toezicht, een financieel belang een kritische opstelling in de weg staat.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag

Norm	Taken en werkwijze bestuur	Voldoen we aan de norm?	Vindplaats toelichting bestuursverslag of website
45	Bij tussentijds ontslag van een bestuurslid zonder arbeidsovereenkomst of van een lid van het intern toezicht verstrekt het bestuur geen transitie- of ontslagvergoeding. Bij ontslag van een (andere) medebeleidsbepaler moet een eventuele transitie- of ontslagvergoeding passend zijn gelet op de functie en de ontslagreden.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag.
46	Intern toezicht draagt bij aan effectief en slagvaardig functioneren van het pensioenfonds en aan beheerste en integere bedrijfsvoering.	Ja	Het Intern Toezicht brengt jaarlijks een rapport uit. De samenvatting hiervan en de reactie van het bestuur is opgenomen in hoofdstuk 9 van het jaarverslag
47	Het intern toezicht betreft deze Code bij de uitoefening van zijn taak.	Ja	Het Intern Toezicht brengt jaarlijks een rapport uit. De samenvatting hiervan en de reactie van het bestuur is opgenomen in hoofdstuk 9 van het jaarverslag
48	Leden van het intern toezicht zijn betrokken bij het pensioenfonds en moeten zich zodanig onafhankelijk opstellen dat belangen tegenstellingen worden voorkomen. Ze hebben daarbij het vermogen en de durf om zich kritisch op te stellen richting het bestuur.	Ja	Het Intern Toezicht brengt jaarlijks een rapport uit. De samenvatting hiervan en de reactie van het bestuur is opgenomen in hoofdstuk 9 van het jaarverslag
49	De raad van toezicht stelt zich op als gesprekspartner van het bestuur.	N.v.t.	N.v.t.
50	Het bestuur weegt de aanbevelingen van raad van toezicht of visitatiecommissie zorgvuldig en motiveert afwijkingen.	N.v.t.	N.v.t.
51	Het BO voert zijn taak uit als 'goed huisvader' (m/v) voor alle belanghebbenden.	N.v.t.	N.v.t.
52	Het BO zorgt dat de leden onafhankelijk en kritisch kunnen functioneren.	N.v.t.	N.v.t.
53	Het BO bewaakt of het bestuur de uitvoeringsovereenkomst of het uitvoeringsreglement en het pensioenreglement juist uitvoert. Ook bewaakt het BO of het bestuur de belangen van de verschillende groepen belanghebbenden evenwichtig afweegt.	N.v.t.	N.v.t.
54	Het BO onderneemt actie als het van oordeel is dat het bestuur niet naar behoren functioneert.	N.v.t.	N.v.t.
55	Het bestuur gaat een dialoog aan met het VO dan wel het BO bij het afleggen van verantwoording.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag.
56	Het bestuur draagt de accountant of actuaire die controle uitvoert in beginsel geen andere werkzaamheden op dan controle. Geeft het bestuur wel een andere opdracht, dan vraagt dit zorgvuldige afweging en een afzonderlijke opdrachtformulering.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag.
57	Het bestuur beoordeelt vierjaarlijks het functioneren van de accountant en de actuaire en stelt het intern toezicht en VO of BO van de uitkomst op de hoogte.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag.
58	Het bestuur geeft publiekelijk inzicht in missie, visie en strategie.	Ja	Eerste pagina bestuursverslag
59	Het bestuur geeft inzicht in het beleid, de besluitvormingsprocedures, de besluiten en de realisatie van het beleid.	Ja	Het bestuur legt alle besluitvorming en overwegingen vast in beleidsnotities en in de notulen. De verantwoording over de genomen besluiten maakt deel uit van het bestuursverslag.
60	Het bestuur vervult zijn taak op een transparante (open en toegankelijke) manier. Dat zorgt ervoor dat belanghebbenden inzicht kunnen krijgen in de informatie, overwegingen en argumenten die ten grondslag liggen aan besluiten en handelingen.	Ja	Via de website, nieuwsbrieven en het bestuursverslag worden de betrokkenen geïnformeerd over ontwikkelingen en de financiële positie van het pensioenfonds. Ook kan eenieder zich aanmelden voor de digitale nieuwsbrief.
61	Het bestuur legt gemotiveerd vast voor welke wijze van uitvoering is gekozen. Deze informatie is beschikbaar voor de belanghebbenden.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag.
62	Het bestuur legt zijn overwegingen omtrent verantwoord beleggen vast en zorgt ervoor dat deze beschikbaar zijn voor belanghebbenden.	Ja	Op de website van het pensioenfonds: infographics en duurzaamheidsverslag. In hoofdstuk 3 van het bestuursverslag wordt verantwoording afgelegd.
63	Het bestuur stelt beleid vast rond transparantie en communicatie. Het bestuur evalueert dit beleid periodiek en in ieder geval eens per drie jaar.	Ja	Hoofdstuk 6 van het bestuursverslag
64	Het bestuur rapporteert in het jaarverslag over de naleving van de interne gedragscode (zoals bedoeld in de normen 15 en 16) en deze Code, net als over de evaluatie van het functioneren van het bestuur.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag en deze bijlage.

Norm	Taken en werkwijze bestuur	Voldoen we aan de norm?	Vindplaats toelichting bestuursverslag of website
65	Het bestuur zorgt voor een adequate klachten- en geschillenprocedure die voor belanghebbenden eenvoudig toegankelijk is. In het jaarverslag rapporteert het bestuur over de afhandeling van klachten en de veranderingen in regelingen of processen die daaruit voortvloeien.	Ja	Het pensioenfonds heeft een klachten- en een geschillencommissie en een geschillenprocedure, zoals vastgelegd in het geschillenreglement. De procedure is te vinden op de website. In het bestuursverslag (hoofdstuk 6) wordt gerapporteerd over klachten.

BIJLAGE

Begrippenlijst

A

ABTN

Afkorting voor Actuariële en Bedrijfstechnische Nota. In deze, door de wet verplicht gestelde nota, wordt het beleid van het pensioenfonds beschreven op het gebied van financiering, beleggingen, pensioenen en toeslagverlening.

Actief/Passief beheer

De twee belangrijkste methodes van beleggen zijn actief en passief beleggen. De doelstelling van actief beleggen is om een hoger rendement te behalen dan de gehanteerde benchmark. Hiertoe gaat de belegger op zoek naar interessante beleggingen. Hij belegt ten opzichte van de benchmark extra in bedrijven of andere beleggingen waarvan de hoogste rendementen worden verwacht. Bij passief beleggen is de doelstelling het rendement van de benchmark te evenaren. Om dit te bereiken wordt de samenstelling van de beleggingen van de benchmark gevolgd.

Actuariële analyse

In deze analyse wordt de invloed verklaard van opgetreden verschillen tussen de actuariële grondslagen en werkelijke ontwikkelingen.

Actuele dekkingsgraad

De actuele dekkingsgraad is een belangrijkemaatstaf voor de financiële positie van een pensioenfonds. Het geeft het pensioenvermogen als percentage van de contante waarde van de pensioenverplichtingen weer. De actuele dekkingsgraad kan wijzigen door diverse factoren, zoals de ontwikkeling van het beleggingsresultaat, verzekeringstechnische ontwikkelingen en de ontwikkeling van de rentetermijnstructuur.

Afkoopfactor

De factor waarmee afhankelijk van de leeftijd de waarde van de opgebouwde pensioenaanspraken wordt bepaald. De afkoopfactor wordt gehanteerd bij het afkopen van kleine pensioenbedragen. Dit houdt in, dat de gewezen deelnemer in plaats van het kleine pensioen een bedrag ineens ontvangt.

AFM

Autoriteit Financiële Markten.

Asset Liability Management (ALM)

Het in kaart brengen van de onderlinge samenhang van pensioenverplichtingen, premiebeleid en beleggingsportefeuille. Met behulp van ALM-simulatiemodellen worden beelden geschetst van de kansen en bedreigingen voor het pensioenfonds in diverse economische scenario's.

B

Beleggingsdepot

Ten behoeve van de beschikbare-premieregeling en/of de regeling individueel Pensioensparen heeft een deelnemer de keuze uit diverse beleggingsdepots. Elk beleggingsdepot heeft een bepaald risicoprofiel en daarbij behorende samenstelling van aandelen, obligaties en geldmarktinstrumenten.

Beleggingsfonds

Instelling die geld van derden belegt in aandelen of andere beleggingssoorten.

Beleggingsmix

De verdeling van beleggingen over verschillende beleggingscategorieën, zoals bijvoorbeeld aandelen, vastrentende waarden en overige beleggingen. Ook wel beleggingsportefeuille.

Beleidsdekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad is de twaalfmaands gemiddelde dekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad geeft de financiële positie van het pensioenfonds weer.

Benchmark

Representatieve herbeleggingsindex waartegen de prestaties van de beleggingsportefeuille worden afgezet (bijvoorbeeld MSCI-index).

Beschikbare-premieregeling (BPR)

Pensioenregeling waarin de hoogte van de verzekerde pensioenen afhankelijk is van de krachtens de regeling beschikbare premie en de daarmee te behalen (en behaalde) beleggingsopbrengsten. Met behulp van actuariële grondslagen en methoden wordt bij pensioneren de precieze hoogte van het pensioen vastgesteld. Bij andere typen pensioenregelingen wordt eerst de pensioenhoogte en vervolgens de hoogte van de premies vastgesteld.

C

Commodities

Commodities is de Engelse term voor grondstoffen. Grondstoffen zijn één van de verschillende soorten financiële instrumenten waarin belegd kan worden. Voorbeelden zijn goud, olie en graan.

Compliance

Met dit begrip wordt aangeduid dat een organisatie werkt in overeenstemming met vigerende wet- en regelgeving. Elke financiële instelling beschikt over een compliance regeling die voorschriften bevat waaraan de in die instelling werkzame personen zich dienen te houden en ook voorschriften over de wijze van controle op de naleving ervan. Ook veel instellingen die raakvlakken met de financiële sector hebben, zoals pensioenfondsen, hebben een compliance regeling. Een dergelijke regeling bevat bijvoorbeeld voorschriften over de wijze waarop functionarissen voor eigen rekening in effecten mogen handelen, restricties in de omgang met zakenrelaties en de omgang met vertrouwelijke informatie.

Contante waarde

De huidige waarde van een bedrag waarover je pas na een bepaalde periode de beschikking hebt.

Corporate Governance (voor pensioenfondsen)

Goed Pensioenfondsbestuur, waarbij integer en transparant handelen door het bestuur en het toezicht daarop zijn inbegrepen. Daarbij legt het bestuur verantwoording af over het gevoerde beleid.

Credit rating

Een rating is een risico-indicator. Een slechte rating betekent een hoog risico. Voor een hoog risico eisen beleggers en banken een hoge rente. Hoe slechter de rating dus is, hoe duurder het voor een onderneming wordt om geld te lenen. Een rating wordt toegekend door een daarin gespecialiseerd bedrijf. De grootste ratingbureaus zijn Moody's Investors Service en Standard & Poor's.

D

DB

Is aanduiding voor Defined Benefit en geeft een pensioenregeling weer waarbij aanspraken worden opgebouwd in termen van een levenslange uitkering. DB is dan een verzamelnaam voor eindloos- en middelloosregelingen. In het kader van Pensioenfondsen KPN wordt hier de middelloosregeling bedoeld over het jaarsalaris tot een bedrag van € 45.378 (peil 2022).

DC

Is de aanduiding voor Defined Contribution en geeft een pensioenregeling weer waarbij tijdens de opbouwfase de premies worden belegd. Op de pensioendatum wordt van het opgebouwde kapitaal een levenslang pensioen ingekocht. In het kader van Pensioenfondsen KPN wordt hier de beschikbare premieregeling bedoeld over het jaarsalaris boven € 45.378 (peil 2022) tot aan maximaal € 114.866 (peil 2022).

Dekkingsgraad

Dit betreft de nominale dekkingsgraad. De dekkingsgraad is de verhouding tussen de netto-activa en de voorziening pensioenverplichtingen, uitgedrukt in een percentage. Dit verhoudingsgetal geeft aan in hoeverre op lange termijn de pensioenverplichtingen kunnen worden nagekomen. De netto-activa zijn het saldo van het belegd vermogen, de andere activa en de schulden.

Dekkingstekort

De Pensioenwet en het Besluit Financieel Toetsingskader Pensioenfondsen spreken van een situatie van dekkingstekort als de middelen van het pensioenfonds niet langer toereikend zijn om de voorziening pensioenverplichtingen en de reserve voor algemene risico's te dekken.

Derivaten

Van effecten afgeleide financiële instrumenten (beleggingsproducten), waarvan de waarde afhankelijk is van de waarde van andere meer onderliggende variabelen als valuta's, effecten en rentes. Voorbeelden zijn futures en swaps.

DNB

De Nederlandsche Bank.

Duratie (Duration)

De gevoeligheid van een waarde voor fluctuaties in de kapitaalmarktrente, rekening houdend met de resterende looptijd van die waarde.

E

Eigen vermogen

Het eigen vermogen is het verschil tussen het aanwezige vermogen verminderd met de technische voorziening en de overige schulden van het pensioenfonds.

Emerging markets (opkomende markten)

Markten die eerder achterbleven bij de economische ontwikkeling, maar waarvan de vooruitzichten nu goed zijn. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om markten in Midden- en Zuid-Amerika, Midden- en Oost-Europa, het Verre Oosten en Zuid-Afrika.

Ervaringssterfte

Omdat aangenomen wordt dat de werkende bevolking gezonder is dan de niet werkende bevolking wordt op basis van ervaringscijfers op de sterftekansen zoals ontleend aan de prognosetafel een leeftijdsafhankelijke afslag toegepast. Door rekening te houden met deze ervaringssterfte worden de sterftekansen fondsspecifiek gemaakt.

ESG

Bij beleggingsbeslissingen in de beleggingsportefeuilles wordt rekening gehouden met het milieu (Environment), met sociale factoren (Social) en met maatstaven voor goed bestuur (Governance).

F

FED

De Federal Reserve System of Federal Reserve of informeel ook wel The Fed is de federale, centrale bank van de Verenigde Staten van Amerika, vergelijkbaar met de Europese Centrale Bank.

Feitelijke premie

De feitelijke premie is de premie zoals deze daadwerkelijk wordt geheven in het boekjaar.

Financieel Toetsingskader (FTK)

De door DNB uitgevoerde methodiek voor de toetsing van de financiële opzet en toestand van pensioenfondsen die vanaf 1 januari 2007 verplicht is. Met ingang van 1 januari 2015 is het FTK aangepast en de tenaamstelling gewijzigd in nFTK.

Franchise

Het deel van het salaris dat niet wordt meegenomen bij het berekenen van de pensioengrondslag.

Futures

Termijncontract, waarin toekomstige aankoop en verkoop van financiële waarden zijn vastgelegd. Futures worden gebruikt om beleggingsrisico's af te dekken, maar ook voor de uitvoering van (global) tactische asset allocatie.

G

Gedempte kostendekkende premie

De gedempte kostendekkende premie wordt berekend op basis van een eens in de vijf jaar vast te stellen rendementscurve. Bij de vaststelling van deze curve wordt rekening gehouden met de RTS-curve voor

vastrentende waarden en het rendement op zakelijke waarden. Een en ander volgens de maximum parameters van de commissie Parameters.

Gedragscode

Schriftelijk stuk waarin regels en richtlijnen worden gegeven ter voorkoming van belangenconflicten tussen het zakelijk belang en de privébelangen van bij het pensioenfonds betrokken personen en van misbruik van vertrouwelijke informatie.

Green Bonds

Obligaties die tot doel hebben om een bijdrage te leveren aan het thema klimaat of andere milieuduurzaamheid doeleinden, waarmee daarnaast een risicopremie wordt ontvangen.

Grondstoffen

Grondstoffen en goederen waarvan de prijs in hoge mate wordt bepaald door de actuele vraag en aanbod. Voorbeelden zijn olie, graan en metalen.

GUPO

Uniform Pensioenoverzicht, een overzicht van de pensioenaanspraken dat jaarlijks aan de pensioengerechtigden wordt gestuurd.

H

Haalbaarheidstoets

De haalbaarheidstoets geeft inzicht in de samenhang tussen de financiële opzet, het verwachte pensioenresultaat en de risico's die daarbij gelden. Over de uitkomsten van de haalbaarheidstoets wordt gecommuniceerd richting verschillende stakeholders.

Hedgefondsen

Fondsen waarbij gebruik wordt gemaakt van een brede selectie van beleggingsstrategieën en beleggingsinstrumenten om onder alle (markt-)omstandigheden een positief (absoluut) rendement te halen.

Herstelplan

In het geval dat de dekkingsgraad van het pensioenfonds lager is dan de vereiste dekkingsgraad dient het pensioenfonds een herstelplan op te stellen. In dit plan zijn maatregelen opgenomen waardoor het pensioenfonds binnen de wettelijke kaders kan herstellen.

High yield

Obligaties met een credit rating lager dan BBB, ook wel non-investment grade genoemd.

Hypotheken

Een hypotheek is een lening om een huis te kunnen kopen. Een lening waarover rente wordt betaald en waarbij de woning als onderpand dient. Als belegger in hypotheek investeer je geld, zodat hypotheekleningen kunnen worden. De ontvangen hypotheekrente is een belangrijk element van het rendement.

I

Indexatie

Zie toeslagverlening.

Indexatieresultaat

Het indexatieresultaat is gedefinieerd als de cumulatief verleende indexatie in een bepaalde periode afgezet tegen de (cumulatieve) indexatie wanneer die gehele periode sprake zou zijn geweest van volledige (ten opzichte van de 100% prijsindex) indexatie. $\text{Indexatieresultaat} = \frac{\text{Cumulatieve indexatie}}{\text{Cumulatieve prijsinflatie}}$ Voorbeeld Het pensioen bij aanvang is 100. Stel dat de prijzen over een periode van 15 jaar met 50% zijn gestegen, als de toeslagverlening in dezelfde periode in totaal 25% heeft bedragen bedraagt het indexatieresultaat $25/50 = 50\%$.

Individueel Pensioensparen (IPS)

Regeling voor deelnemers om naast het reguliere pensioen te beleggen voor aanvullend pensioen. Deelnemers kunnen vrijwillig deelnemen aan deze regeling.

Inkoopfactoren

Inkoopfactoren zijn de gehanteerde actuariële omzettingsfactoren waarbij het spaarsaldo op pensioeningangsmoment wordt omgezet naar een jaarlijkse uitkering op basis van het dan geldende inkooptarief c.q. inkoopfactor.

Investment grade

Obligaties met een credit rating van BBB of hoger.

ISAE 3402, type II

Er zijn twee soorten ISAE 3402 rapportages; een type I rapport en een type II rapport. Inhoudelijk zijn beide typen rapporten hetzelfde. Het verschil wordt bepaald door de uitgevoerde controle; bij een type I audit stelt de accountant vast of het risk management framework en de beheersmaatregelen het normenkader afdekken (opzet) en bestaan op één bepaald moment. Bij een type II audit stelt de accountant gedurende een periode van minimaal zes maanden vast of de beheersmaatregelen ook effectief gewerkt hebben. Een type I rapportage heeft dus betrekking op één meetmoment en een type II rapportage heeft betrekking op minimaal zes maanden.

ISDA/CSA overeenkomst

Een ISDA-overeenkomst is een standaardcontract dat OTC-transacties tussen institutionele financiële partijen mogelijk maakt. CSA is een bijlage bij het ISDA-contract waarin partijen afspraken maken over het wederzijds te leveren en te accepteren onderpand.

K**Kostendekkende premie**

Pensioenfondsen zijn verplicht om een kostendekkende premie te berekenen. De kostendekkende premie fungeert als (wettelijk) ijkpunt bij de beoordeling van de feitelijke premie die het pensioenfonds in rekening brengt. De kostendekkende premie bestaat uit de actuariële benodigde premie voor de pensioenverplichtingen, een opslag die nodig is voor het in stand houden van het vereist eigen vermogen, een opslag voor uitvoeringskosten van het pensioenfonds en de premie die actuariële benodigd is voor de voorwaardelijke onderdelen van de regeling.

L**Life Cycle**

Ten behoeve van de beschikbare-premieregeling en/of de regeling individueel pensioensparen kan worden belegd in de Life Cycle. Het principe van Life Cycle-beleggen is dat er wordt belegd in een risicoprofiel waarbij de samenstelling van de beleggingsmix is afgestemd op het aantal jaren tot aan de pensioendatum.

M**Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (MVB)**

Maatschappelijk Verantwoord Beleggen, ook wel aangeduid als Environmental, Social en Governance criteria (ESG), houdt rekening met hoe bedrijven en landen omgaan met mens en maatschappij.

Marktwaarde

De marktwaarde is het bedrag waarvoor een recht of een verplichting kan worden afgewikkeld tussen terzake goed geïnformeerde partijen, die tot een transactie bereid en onafhankelijk van elkaar zijn.

Matching portefeuille/ Return portefeuille

De matching portefeuille is het deel van de beleggingsportefeuille dat is ingericht om de rentegevoeligheid van de activa met de rentegevoeligheid van de passiva van een pensioenfonds af te stemmen. De return portefeuille is het deel van de beleggingsportefeuille dat is ingericht om extra rendement te genereren.

Middellood(regeling)

Het middellood is de hoogte van het gemiddelde salaris gedurende de hele loopbaan. Bij de middelloodregeling hangt het uiteindelijke pensioen af van het aantal jaren dat een deelnemer bij de werkgever in dienst is geweest en het salarisverloop tijdens deze werkzame periode. Het op te bouwen pensioen is bij deze regeling een gewogen gemiddelde van alle pensioengrondslagen over de gehele periode van deelname aan de regeling.

Minimaal vereist eigen vermogen

Pensioenfondsen dienen een Minimum Vereist Eigen Vermogen (MVEV) aan te houden. Dit MVEV wordt berekend op basis van wettelijke regels.

Multi manager

Is een fondsmanager die een selectie maakt uit de best presterende beleggingsfondsen.

N**Netto-risico**

Het restant aan risico dat overblijft na het nemen van beheersmaatregelen.

Non-investment grade

Obligaties met een credit rating lager dan BBB, ook wel high yield genoemd.

O**Onderdekking (dekkingstekort)**

Situatie dat de middelen van het pensioenfonds niet langer toereikend zijn om de voorziening pensioenverplichtingen en de reserve voor algemene risico's te dekken.

Opkomende markten

Markten die eerder achterbleven bij de economische ontwikkeling, maar waarvan de vooruitzichten nu goed zijn. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om markten in Midden- en Zuid-Amerika, Midden- en Oost-Europa, het Verre Oosten en Zuid-Afrika.

Outperformance/underperformance

Het rendement dat een vermogensbeheerder heeft behaald over een door hem beheerde portefeuille ten opzichte van het rendement van de benchmark.

OTC (Over the counter)

Deze term heeft betrekking op financiële transacties die niet via de beurs verlopen, maar die direct tussen twee partijen afgesloten worden

Overige beleggingen

Beleggingen anders dan de voor een pensioenfonds meer traditionele beleggingen zoals aandelen en vastrentende waarden. Onder overige beleggingen vallen de categorieën grondstoffen en hedgefondsen.

P**Partnerpensioen op kapitaalbasis/ risicobasis**

Partnerpensioen op kapitaalbasis: er bestaat zowel aanspraak op partnerpensioen bij overlijden tijdens de deelneming als bij overlijden na einde deelneming (als gewezen deelnemer of pensioengerechtigde).

Partnerpensioen op risicobasis: er bestaat alleen aanspraak op partnerpensioen bij overlijden tijdens de deelneming. Partnerpensioen voor de pensioendatum op risicobasis en na pensioendatum op kapitaalbasis: er bestaat aanspraak op partnerpensioen bij overlijden tijdens de deelneming of bij overlijden na ingang van het ouderdomspensioen; er bestaat geen aanspraak op partnerpensioen bij overlijden als gewezen deelnemer.

Pensioenaanspraak

Een recht op toekomstige pensioenuitkeringen. De aanspraak op pensioen wordt onderscheiden van het ingegane pensioen.

Pensioenfederatie

In de Pensioenfederatie zijn drie instellingen gefuseerd: de Vereniging van Bedrijfstakpensioenfondsen (VB), de Stichting voor Ondernemingspensioenfondsen (OPF) en de Unie van Beroepspensioenfondsen (UvB). De Pensioenfederatie vertegenwoordigt via deze koepels de aangesloten pensioenfondsen.

Pensioengrondslag

Het gedeelte van het salaris dat de grondslag vormt voor de pensioenopbouw van een deelnemer. De pensioengrondslag wordt berekend door het pensioengevend jaarsalaris te verminderen met de franchise.

Pensioenplanner

Een internettoepassing waarmee deelnemers inzicht hebben in hun opgebouwde pensioenrechten en berekeningen kunnen maken op basis van (mogelijke) veranderingen in persoonlijke en/of werksituatie.

Pensioenrecht

Een recht op ingegane pensioenuitkeringen.

Pensioenresultaat

Het pensioenresultaat is gedefinieerd als het (cumulatieve) niveau van de (toekomstige) pensioenuitkeringen na een bepaalde periode, afgezet tegen de (cumulatieve) hoogte van de (toekomstige) pensioenuitkeringen wanneer die gehele periode sprake zou zijn geweest van toeslag volgens de prijsinflatie. Het pensioenresultaat vergelijkt het nominale pensioen plus toeslag met het nominale pensioen plus prijsinflatie en geeft in feite de koopkracht van het pensioen weer. $\text{Pensioenresultaat} = (1 + \text{Cumulatieve toeslag}) / (1 + \text{Cumulatieve prijsinflatie})$ Voorbeeld Het pensioen bij aanvang is 100. Stel dat de prijzen over een periode van 15 jaar met 50% zijn gestegen, als de toeslagverlening in dezelfde periode in totaal 25% heeft bedragen, bedraagt het pensioenresultaat $1,25/1,50 = 83,33\%$

Pensioenwet

Op 1 januari 2007 is de Pensioenwet in werking getreden. De Pensioenwet heeft tot doel de waarborgen te verschaffen voor financiële zekerheid, individuele zekerheid en uitvoeringszekerheid.

Premiedepot

Dit is een depot dat geen onderdeel van het eigen vermogen is. De vaste premie van 23% wordt toegevoegd aan het premiedepot en de gedempte kostendekkende premie en de premie voor de beschikbare premieregeling voor de jaarlijkse opbouw van pensioenaanspraken worden onttrokken. Dit depot kan alleen voor premiebetaling gebruikt worden en telt niet mee voor de bepaling van de hoogte van de (beleids)dekkingsgraad.

Premieovereenkomst

De premieovereenkomst heeft betrekking op de pensioenregeling voor het salarisdeel boven € 45.378, waarvoor een beschikbare- premieregeling (BPR) geldt en voor de Individueel Pensioenspaarregeling (IPS).

Prepensioen

Het pensioen ter overbrugging van de periode tussen het moment van vervroegde pensionering en het moment waarop het levenslange ouderdomspensioen ingaat.

Prognosetafels

Prognosetafels geven de gemiddelde waargenomen overlevings- en sterftefrequenties binnen de Nederlandse bevolking weer over een afgelopen vijfjarige periode en projecteren die naar de toekomst op basis van de in de in het verleden waargenomen en naar de toekomst doorgetrokken trends in deze frequenties. Zij worden gebruikt bij het berekenen van pensioenpremies en de waardering van de pensioenverplichtingen. Er zijn voor mannen en vrouwen aparte prognosetafels afgeleid: GBM en GBV. De prognosetafels worden verder aangeduid met jaartallen die de waarnemingsperiode aangeven, bijvoorbeeld GBM en GBV 2012-2062.

Q

Quorum

Het aantal bestuursleden dat aanwezig moet zijn in een vergadering om geldige besluiten te kunnen nemen.

R

Raad van toezicht

In het kader van de Principes voor Goed Pensioenfondsbestuur kan voor het intern toezichthoudend orgaan gekozen worden voor een raad van toezicht die het functioneren van het bestuur toetst en jaarlijks daarover aan het bestuur rapporteert.

Reële dekkingsgraad

Een reële dekkingsgraad laat zien in welke mate de reële verplichtingen gedekt zijn door nu aanwezig pensioenfondsvermogen. De reële verplichtingen zijn de nu en in de toekomst uit te keren pensioenen, maar dan zodanig verhoogd dat er sprake is van volledig koopkrachtbehoud. De reële dekkingsgraad laat zien in welke mate nu aanwezig vermogen in het pensioenfonds voldoet om pensioen uit te keren met volledig koopkrachtbehoud

Renterisico

Het risico dat rentefluctuaties – als gevolg van ontoereikende afstemming tussen rentegevoelige activa en passiva op het gebied van rentelooptijden en rentevoet – leiden tot ongewenste effecten op balans en resultaat.

(Rente)swap

Ruil van rendement op een vastgestelde lange rente tegen een variabele korte rente gedurende een vastgestelde looptijd.

(Rente)swaption

Een (rente)swaption is een optie op een renteswap. Een (rente)swaption kan worden vergeleken met een verzekering tegen rentedalingen. Het belangrijkste nadeel is de premie die voor dit instrument moet worden betaald.

Rentetermijnstructuur (RTS), inclusief ultimate forward rate (UFR)

Maandelijks door DNB gepubliceerde marktrente met een looptijd van 1 tot 60 jaar (rentecurve), waarmee de toekomstige kasstromen van de verplichtingen worden verdisconteerd.

Reservetekort

De Pensioenwet en het Besluit Financieel Toetsingskader Pensioenfondsen spreken van een reservetekort als de middelen ontoereikend zijn om naast de voorziening pensioenverplichtingen en de reserve voor algemene risico's, ook nog de vereiste reserve beleggingsrisico's, de reserve voorgenomen pensioenaanpassing en eventuele andere reserves te dekken.

Risicomanagement

Naar aanleiding van de negatieve marktontwikkelingen en de invloed daarvan op de dekkingsgraad heeft het bestuur het afgelopen jaar extra aandacht besteed aan het risicomanagement van de beleggingsportefeuille. Op basis hiervan is het beleggingsbeleid verder aangescherpt. De doelstelling van het gewijzigde beleggingsbeleid is het beschermen van de dekkingsgraad tegen extreme risico's. Hierbij is er nadruk gelegd op de twee grootste risico's voor de dekkingsgraad: het risico van dalende aandelenkoersen en het risico van een verder dalende rente. Daarnaast blijft het pensioenfonds toch deels profiteren van een eventueel oplopende rente en stijgende aandelenkoersen.

Risicopremie

Dit is de premie voor risicodekking, waarbij van jaar tot jaar wordt afgerekend. Er is geen voorziening voor de risicodekking.

RJ610

De Raad voor de Jaarverslaglegging (RJ) heeft een richtlijn opgesteld (RJ610) voor pensioenfondsen, met voorwaarden voor het jaarverslag en de jaarrekening.

S**Service Level Agreement (SLA)-rapportages**

Een Service Level Agreement is een overeenkomst met afspraken over de dienstverlening tussen het pensioenfonds en een uitvoerder. In SLA rapportages wordt door de uitvoerder het pensioenfonds gerapporteerd over de mate waarin de gemaakte afspraken zijn nagekomen.

Securities lending

Security lending is het uitlenen van aandelen en obligaties voor een vastgestelde periode aan derden in ruil voor een geldelijke vergoeding. Doordat het economische eigendom bij de uitlener blijft, wordt er geen koersrisico gelopen.

Sociale Partners

De Sociale Partners is de verzamelnaam voor de werkgevers- en werknemersorganisaties.

Solvabiliteitsdepot

Dit is een bestemmingsreserve binnen van het eigen vermogen en gevormd uit de afkoopsom voor afkoop van de bijstortverplichting van de werkgever per 1 januari 2015. Uit het depot kan in geval van een onderdekking gelden worden onttrokken en telt niet mee voor bepaling van de hoogte van de toeslag. Per 1 januari 2020 is dit depot komen te vervallen en telt vanaf dat moment wel mee in de toeslagregeling.

SPO

Stichting Pensioen Opleidingen.

Spread

Het renteverschil tussen bedrijfsobligaties en staatsobligaties.

Sterftetafels

Zie prognosetafels.

Stichtingskapitaal en reserves

Zie eigen vermogen.

S-toets (solvabiliteitstoets)

Toets in het kader van het FTK. Naast het benodigde vermogen uit de minimumtoets dient in deze toets ook een buffer te worden aangehouden om bij tegenvallende beleggingsresultaten aan het einde van een jaar voldoende vermogen te hebben om op dat moment weer aan de minimumtoets te kunnen voldoen. Als uitgangspunt voor de toets geldt de aanname dat zich gedurende het jaar na balansdatum een ongunstig scenario voltrekt en dat één jaar na balansdatum de aanwezige verplichtingen aan een andere pensioenuitvoerder moeten kunnen worden overgedragen op marktconforme condities.

Strategische allocatie

De verdeling van beleggingen over verschillende beleggingscategorieën, zoals bijvoorbeeld aandelen, vastrentende waarden en derivaten. Ook wel beleggingsportefeuille.

Strategische normportefeuille

De strategische normportefeuille is een schaduwportefeuille waarin het pensioengeld in theorie belegd zou kunnen worden. De normportefeuille is dan ook, net als de werkelijke portefeuille, omgeven met regels en afspraken. De normportefeuille bestaat uit meerdere beleggingscategorieën, bijvoorbeeld aandelen en vastrentende waarden. Elke categorie heeft een bepaalde weging. Verder wordt per categorie een 'belegbare' index afgesproken die als vergelijkingsmaatstaf geldt.

Swap

Een swap is een derivaat waarbij een partij een bepaalde kasstroom of risico wisselt tegen dat van een andere partij. Deze twee componenten worden ook wel de 'legs' van de transactie genoemd. Swaps zijn derivaten, dat wil zeggen dat ze afgeleide producten zijn.

T

Technische voorziening (voorziening pensioenverplichtingen)

Technische voorzieningen worden gevormd om alle uit de pensioenregeling of andere overeenkomsten voortvloeiende pensioenverplichtingen te kunnen nakomen.

Toekomst bestendig Toeslagverlening (TBT)

De grens voor Toekomst Bestendig Toeslagverlening (TBT) is de grens waarop het pensioenfonds op basis van toekomstbestendige toeslagverlening de volledige toeslag kan toekennen. Deze grens wordt jaarlijks bepaald en is afhankelijk van de rentestand van dat moment.

Toeslagverlening (indexatie)

Om de koopkracht van pensioenen niet achteruit te laten gaan, kunnen pensioenen worden aangepast. Dit houdt in dat een toeslag kan worden gegeven op het pensioen. Het bestuur neemt jaarlijks een besluit over het al dan niet verhogen van uw pensioenaanspraken. De toeslagverlening bij het pensioenfonds is voorwaardelijk. Er wordt slechts toeslag verleend voor zover de middelen van het pensioenfonds dit toelaten.

U

Uitkeringsovereenkomst

De uitkeringsovereenkomst heeft betrekking op de pensioenregeling voor het salarisdeel tot een bepaald bedrag, waarvoor een regeling op basis van het middelloonsysteem geldt.

Uitvoeringsovereenkomst

De overeenkomst tussen een werkgever en een pensioenfonds over de uitvoering van één of meer pensioenregelingen.

UPO

Uniform Pensioenoverzicht, een overzicht van de pensioenaanspraken dat jaarlijks aan de actieve en gewezen deelnemers wordt gestuurd.

V

Valutarisico

Door wisselkoersveranderingen loopt het pensioenfonds het risico dat beleggingen minder waard worden. Om dit risico te beperken dekt het pensioenfonds gedeeltelijk de valuta's af.

Verantwoordingsorgaan

De in de Principes voor Goed Pensioenfondsbestuur gehanteerde term voor een orgaan waarin de actieve deelnemers, de pensioengerechtigden en de financieel betrokken werkgever(s) zijn vertegenwoordigd en waaraan het bestuur periodiek verantwoording aflegt.

Verbonden personen

Alle leden van de organen van het pensioenfonds en andere personen die werkzaamheden voor het pensioenfonds verrichten, afhankelijk van de duur waarvoor of de juridische basis waarop zij werkzaam zijn.

Vereist eigen vermogen

De hoogte van het Vereist Eigen Vermogen (VEV) is afhankelijk van de mate waarin een pensioenfonds risico's loopt. Oogmerk van het eigen vermogen is er voor te zorgen dat de pensioenverplichtingen met voldoende mate van zekerheid kunnen worden nagekomen. Voor de vaststelling van het VEV geldt een standaardmodel.

Voorwaardelijk pensioen

Een extra voorwaardelijk pensioen wat in 2006 is vastgesteld voor de toen aanwezige deelnemers. De verdere voorwaarden zijn opgenomen in de bijlagen 6 en 9 van de cao.

Voortzettende deelnemers

Deelnemers die wel pensioen opbouwen, maar niet meer in dienst zijn bij de werkgever. Dit geldt bijvoorbeeld voor medewerkers die gebruik hebben gemaakt van een VUT regeling of medewerkers die (gedeeltelijk) arbeidsongeschikt zijn verklaard.

VPL

De afkorting van de Wet aanpassing fiscale behandeling VUT/ prepensioen en introductie Levensloopregeling.

W

Waardeoverdracht(en)

Het naar een andere pensioenregeling overdragen van de waarde van het opgebouwde pensioenrecht.

Wet toekomst pensioenen (Wtp)

Dit betreft de wet ten aanzien van de hervorming van het pensioenstelsel.

Wet verbeterde premieregeling (Wvp)

De Wet verbeterde premieregeling geeft deelnemers aan een premie- of kapitaalovereenkomst de mogelijkheid om op pensioendatum een keuze te maken tussen een vast (gegarandeerd) pensioen en een variabel (risicodragend) pensioen na pensioendatum waarvan de hoogte van de pensioenuitkering samenhangt met de waarde van de onderliggende beleggingen.

WIA

Dit is de afkorting voor de wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen.

BIJLAGE

SFDR-rapportage 2022

Model voor de periodieke informatieverschaffing voor de financiële producten als bedoeld in artikel 8, leden 1, 2 en 2 bis, van Verordening (EU) 2019/2088 en artikel 6, lid 1, van Verordening (EU) 2020/852

Productbenaming: Stichting Pensioenfonds KPN

Identificatiecode voor juridische entiteiten (LEI): 724500DDF8E70SRAVS64

Duurzame belegging:

een belegging in een economische activiteit die bijdraagt aan het behalen van een milieudoelstelling of een sociale doelstelling, mits deze belegging geen ernstige afbreuk doet aan milieu- of sociale doelstellingen en de ondernemingen waarin is belegd praktijken op het gebied van goed bestuur toepassen.

De EU Taxonomie is een classificatiesysteem dat is vastgelegd in Verordening (EU) 2020/852, waarbij een lijst van ecologisch duurzame economische activiteiten is vastgesteld. In de verordening is geen lijst van sociaal duurzame economische activiteiten vastgesteld. Duurzame beleggingen met een milieudoelstelling kunnen al dan niet in overeenstemming zijn met de taxonomie.

Ecologische en/of sociale kenmerken (E/S-kenmerken)

Had dit financiële product een duurzame beleggingsdoelstelling?

☒ Ja	☒ Nee
☐ Er zijn duurzame beleggingen met een milieudoelstelling gedaan: ____% ☐ in economische activiteiten die als ecologisch duurzaam zijn aangemerkt in de EU- taxonomie ☐ in economische activiteiten die niet als ecologisch duurzaam zijn aangemerkt in de EU- taxonomie	☐ Het product promootte ecologische/sociale (E/S) kenmerken en hoewel het geen duurzame beleggingen als doelstelling had, had het een minimumaandeel duurzame beleggingen van ____% ☐ met een milieudoelstelling in economische activiteiten die als ecologisch duurzaam zijn aangemerkt in de EU- taxonomie ☐ met een milieudoelstelling in economische activiteiten die niet als ecologisch duurzaam zijn aangemerkt in de EU- taxonomie ☐ met een sociale doelstelling
☐ Er zijn duurzame beleggingen met een sociale doelstelling gedaan: ____%	☒ Het product promootte E/S-kenmerken, maar deed geen duurzame beleggingen

In hoeverre is voldaan aan de ecologische en/of sociale kenmerken die dit financiële product promoot?

Dit financieel product heeft beleggingen in emittenten vermeden waarvan is vastgesteld dat zij aanzienlijke negatieve gevolgen hebben voor de biodiversiteit, het milieu, de mensenrechten en gezondheid. Daarnaast is er een dialoog gevoerd met ondernemingen die gescreend zijn op de door ons vastgestelde criteria om deze ondernemingen te bewegen tot verandering op de geïdentificeerde tekortkomingen. Dit is bereikt door zich te houden aan de uitsluitingenlijst en het engagementbeleid zoals beschreven in het Beleid Maatschappelijk Verantwoord Beleggen. De uitvoering van het beleid is grotendeels uitbesteed aan de fiduciair vermogensbeheerder/de beheerder van de multi-manager (MM) beleggingsfondsen waarin we participeren. Hiermee geldt ook de Aegon MM NL Sustainability Risks and Impacts Policy.

Nieuwe beleggingen

In de verslagperiode is niet belegd in emittenten waarvan is vastgesteld dat zij betrokken zijn bij uitgesloten activiteiten.

Bestaande posities

Posities die niet langer voldeden aan het Aegon MM NL Sustainability Risks and Impacts Policy zijn in de verslagperiode actief beheerd en afgewikkeld.

Na de Russische inval in Oekraïne heeft Aegon Investment Management B.V. in maart 2022 aangekondigd dat het in de toekomst geen beleggingen in Rusland of Wit-Rusland zal doen. Ook heeft het, het beleid inzake verantwoord beleggen overeenkomstig aangepast. Daarnaast heeft Aegon Investment Management B.V. ook gekeken naar mogelijkheden om haar bestaande beleggingspositie in Russische en Wit-Russische emittenten te verminderen. Hierbij zijn de belangen van alle belanghebbenden in overweging zijn genomen. Het verminderen van deze posities was een uitdaging vanuit financieel en juridisch oogpunt. Dit is de reden dat deze investeringen werden aangehouden en afgewaardeerd naar 0 nadat zij op de uitsluitingslijst waren geplaatst. De posities in deze emittenten zijn nu verwaarloosbaar.

Daarnaast heeft het pensioenfonds de Fondsbeheerder ook geïnstrueerd om actief te sturen op het reduceren van de "carbon footprint". De duurzaamheidsindicator die hiermee in verband staat is PAI#2. Deze geeft het deel van de emissies aan die door het fonds is gefinancierd. Dit wordt bepaald door de totale emissies van een emittent te corrigeren naar de verhouding tussen het geïnvesteerde bedrag en de totale bedrijfswaarde inclusief cash (EVIC).

Hoe hebben de duurzaamheidsindicatoren gepresteerd?

Duurzaamheids-indicatoren meten hoe wordt voldaan aan de ecologische of sociale kenmerken die het financiële product promoot

Duurzaamheidsindicator	Eenheid	Waarde
Aandeel van beleggingen dat 5% of meer van hun inkomsten haalt uit de exploratie, mijnbouw of raffinage van thermische steenkool.	(% betrokken)	0
Aandeel van beleggingen in bedrijven die jaarlijks meer dan 20 miljoen ton thermische steenkool produceren en actief bezig zijn met het uitbreiden van de exploratie, mijnbouw of raffinage van thermische steenkool. Ook wanneer de deze inkomsten minder dan 5% van de omzet bedragen.	(% betrokken)	0
Aandeel van beleggingen dat 5% of meer van hun inkomsten haalt uit thermische kolen.	(% betrokken)	0
Aandeel van beleggingen in bedrijven die een thermische kolencapaciteit van meer dan 10 gigawatt hebben en deze capaciteit actief aan het uitbreiden zijn. Ook wanneer de deze inkomsten minder dan 5% van de omzet bedragen.	(% betrokken)	0
Aandeel van beleggingen dat 5% of meer van hun totale olie-equivalentproductie halen uit teerzanden.	(% betrokken)	0
Aandeel van beleggingen dat 5% of meer van hun inkomsten haalt uit olie- en gasexploratie en -productie in arctische gebieden.	(% betrokken)	0
Aandeel van beleggingen in Pijpleidingbeheerders die significant betrokken zijn bij het transport van producten die zijn afgeleid van teerzand.	(% betrokken)	0
Aandeel in beleggingen in ondernemingen die 5% of meer van hun inkomsten halen uit de productie en/of distributie van palmolie.	(% betrokken)	0
Aandeel van beleggingen in ondernemingen die bossen beheren met 75% of minder FSC-certificeringsdekking.	(% betrokken)	0
Aandeel van investeringsmaatschappijen dat 5% of meer van hun inkomsten uit tabaksproductie haalt.	(% betrokken)	0
Aandeel van beleggingen in door de overheid uitgegeven leningen (overheidsobligaties) van landen die systematisch mensenrechten schenden of uit een land waarvan de regering onderworpen is aan een wapenembargo van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties, de Verenigde Staten, de Europese Unie of waar een ander relevant multilateraal wapenembargo van kracht is.	(% betrokken)	0
Aandeel in beleggingen in ondernemingen die betrokken zijn bij ontwikkeling, productie, onderhoud en handel in: antipersoonsmijnen, biologische of chemische wapens, clustermunitie, munitie met verarmd uranium, brandwapens met witte fosfor of kernwapensystemen.	(% betrokken)	0
Beleggingsaandeel in ondernemingen die belangrijke en speciale componenten voor controversiële wapens produceren of ontwikkelen, zoals hierboven vermeld, of die essentiële diensten aanbieden voor het gebruik ervan.	(% betrokken)	0
Aandeel beleggingen in ondernemingen die betrokken zijn bij wapenhandel naar landen waar een wapenembargo van kracht is door de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties, de Verenigde Staten, de Europese Unie of een ander relevant multilateraal wapenembargo.	(% betrokken)	0

Aandeel beleggingen in ondernemingen die betrokken zijn bij wapenhandel naar landen die deel uitmaken van een oorlogsgebied.	(% betrokken)	0
Aandeel beleggingen in ondernemingen die betrokken zijn bij wapenhandel naar risicolanden waarvoor de Nederlandse overheid een 'presumptie van ontkenning' hanteert bij het goedkeuren van exportvergunningen.	(% betrokken)	0
Aandeel van investeringen in Russische en Wit-Russische bedrijven.	(% betrokken)	0
Aandeel van investeringen in beleggingen met een ESG score van 4 of 5.	(% betrokken)	0

...en in vergelijking tot voorafgaande perioden?

In 2021 bevatte het periodieke verslag ook meer generieke informatie betreffende duurzaamheidsindicatoren. Na de inwerkingtreding van aanvullende regelgeving zijn de duurzaamheidsindicatoren verder verfijnd. Een vergelijking met een vorige periode is niet zinvol.

Wat waren de doelstellingen van de duurzame beleggingen die het financiële product gedeeltelijk heeft gedaan en hoe droeg de duurzame belegging bij tot die doelstelling?

Niet van toepassing

Hoe hebben de duurzame beleggingen die het financiële product gedeeltelijk heeft gedaan geen ernstige afbreuk gedaan aan ecologische of sociale duurzame beleggingsdoelstellingen?

Niet van toepassing

Hoe is rekening gehouden met de indicatoren voor ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren?

Niet van toepassing

Waren duurzame beleggingen afgestemd op de OESO-richtsnoeren voor multinationale ondernemingen en de leidende beginselen van de VN inzake bedrijfsleven en mensenrechten? Details:

Niet van toepassing

In de EU-taxonomie is het beginsel "geen ernstige afbreuk doen" vastgesteld, dat inhoudt dat op taxonomie afgestemde beleggingen geen ernstige afbreuk mogen doen aan de doelstellingen van de EU-taxonomie en dat vergezeld gaat van specifieke EU-criteria.

Het beginsel "geen ernstige afbreuk doen" is alleen van toepassing op de onderliggende beleggingen van het financiële product die rekening houden met de EU-criteria voor ecologisch duurzame economische activiteiten. De onderliggende beleggingen van het resterende deel van dit financiële product houden geen rekening met de EU-criteria voor ecologisch duurzame economische activiteiten.

Andere duurzame beleggingen mogen ook geen ernstige afbreuk doen aan milieu-of sociale doelstellingen.

De belangrijkste ongunstige effecten zijn de belangrijkste negatieve effecten van beleggingsbeslissingen op duurzaamheidsfactor en die verband houden met ecologische en sociale thema's en arbeidsomstandigheid en, eerbiediging van de mensenrechten en bestrijding van corruptie en omkoping.

Hoe is in dit financiële product rekening gehouden met de belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren?

Dit financieel product heeft rekening gehouden met de belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren (Principal Adverse Impact indicators, hierna gerefereerd als PAIs) wanneer dit zinvol was en er voldoende gegevens beschikbaar waren (voor bepaalde soorten effecten of activaklassen zijn mogelijk weinig of geen PAI-gegevens beschikbaar). Externe vermogensbeheerders hebben zich hieraan ook moeten committeren. Voor bepaalde soorten effecten of activaklassen kunnen beperkte of geen PAI-gegevens beschikbaar zijn. Voor dit deel van de portefeuille geldt dat we afhankelijk van de data-beschikbaarheid PAI's op een 'best effort' basis mee hebben gewogen.

Uitsluitingen:

De uitsluitingenlijst in ons duurzaamheidsbeleid is opgesteld door middel van screening op bepaalde belangrijke ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren (klimaatverandering, mensenrechten, enz.).

Engagement:

De belangrijkste PAIs zijn gebruikt om engagementactiviteiten te identificeren en te prioriteren.

Portefeuillebeheer:

Waar relevant zijn PAIs door externe vermogensbeheerders beschouwd tijdens het portefeuillebeheerproces. Externe vermogensbeheerders hebben de PAIs binnen de context van de beleggingsrichtsnoeren en -doelstelling van het fonds in beschouwing genomen. Dit waar gegevens voldoende beschikbaar waren.

Risicobeheer:

Portefeuillemanagers hebben PAIs beschouwd en beoordeeld tijdens vergaderingen met de externe vermogensbeheerders over het portefeuillerisico van de onderliggende mandaten.

PAI Metrics:

Indicator ongunstige effecten	Parameter	Effecten 2022
Climate and other environment-related indicators		
Broeikasgas emissies 	1. BKG-emissies	Scope 1-BKG-emissies (tCO2e) 96.969,07
		Scope 2-BKG-emissies (tCO2e) 35.009,31
		Scope 3-BKG-emissies (tCO2e) 753.161,85
		Totale BKG-emissies (tCO2e) 885.355,23
	2. Koolstofvoetafdruk	Koolstofvoetafdruk (tCO2eq/EURm) 243,31
	3. BKG-intensiteit ondernemingen waarin is belegd	BKG-intensiteit ondernemingen waarin is belegd (tCO2/EURmIn omzet) 549,67
	4. Blootstelling aan ondernemingen actief in de sector fossiele brand stoffen	Aandeel beleggingen in ondernemingen actief in de sector fossiele brandstoffen 5,83
	5. Aandeel verbruik en opwekking niet-hernieuwbare energie	Aandeel verbruik van niet-hernieuwbare energie van ondernemingen waarin is belegd, uit niet hernieuwbare energiebronnen, ten opzichte van hernieuwbare energiebronnen, uitgedrukt als percentage van de totale energiebronnen 67,32
		Aandeel opwekking van niet-hernieuwbare energie van ondernemingen waarin is belegd, uit niet hernieuwbare energiebronnen, ten opzichte van hernieuwbare energiebronnen, uitgedrukt als percentage van de totale energiebronnen 14,50
	6. Intensiteit energieverbruik per sector met grote klimaateffecten	Landbouw, bosbouw & visserij (GWh/EURm) 9,38
Biodiversiteit 		Bouw (GWh/EURm) 0,07
		Levering van elektriciteit, gas, stoom en airconditioning(GWh/EURm) 3,19
		Productie (GWh/EURm) 0,62
		Mijnbouw & Steengroeven (GWh/EURm) 2,48
		Vastgoedactiviteiten (GWh/EURm) 0,67
		Vervoer en opslag (GWh/EURm) 2,27
		Watervoorziening, riolering, afvalbeheer en Sanering (GWh/EURm) 1,12
		Groot- en detailhandel en reparatie van Voertuigen en motorfietsen (GWh/EURm) 1,49
	7. Activiteiten met negatieve gevolgen voor biodiversiteitsgevoelige gebieden	Aandeel beleggingen in ondernemingen met vestigingen/activiteiten in of bij biodiversiteitsgevoelige gebieden wanneer de activiteiten van die ondernemingen negatieve gevolgen voor die gebieden hebben 5,70

Watergehalte 	8. Emissies in water	Door de ondernemingen waarin is belegd veroorzaakte emissies in water (in ton) per miljoen EUR aan beleggingen, uitgedrukt als gewogen gemiddelde	0,20
Afval 	9. Aandeel gevaarlijk afval en radioactief afval	Door de ondernemingen waarin is belegd, geproduceerd gevaarlijk afval en radioactief afval (in ton) per miljoen EUR aan beleggingen, uitgedrukt als gewogen gemiddelde	11,93
Sociale thema's en arbeidsomstandigheden			
	10. Schendingen van de beginselen van het VN Global Compact of van de richtsnoeren voor multi nationale ondernemingen van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO)	Aandeel beleggingen in ondernemingen die betrokken zijn geweest bij schendingen van de beginselen van het VN Global Compact of van de OESO-richtsnoeren voor multinationale ondernemingen	1,53
	11. Ontbreken van procedures en compliancemechanismen voor het monitoren van de naleving van de beginselen van het VN Global Compact en de OESO-richtsnoeren voor multinationale ondernemingen	Aandeel beleggingen in ondernemingen zonder een beleid voor het monitoren van de naleving ,van de beginselen van het VN Global Compact en de OESO-richtsnoeren voor multinationale ondernemingen of zonder regelingen voor de ,afhandeling van klachten waarmee schendingen van die VN-beginselen of OESO-richtsnoeren kunnen worden aangepakt	74,35
	12. Niet-gecorrigeerde loonkloof tussen mannen en vrouwen	Gemiddelde niet-gecorrigeerde loonkloof tussen mannen en vrouwen bij ondernemingen waarin is belegd	17,80
	13. Genderdiversiteit raad van bestuur	Gemiddelde verhouding tussen aantal vrouwelijke en mannelijke leden in de raad van bestuur van ondernemingen waarin is belegd, uitgedrukt als percentage van alle leden in de raad van bestuur	30,87
	14. Blootstelling aan controversiële Wapens (antipersoneelsmijnen, clustermunitie, chemische wapens en biologische wapens)	Aandeel beleggingen in ondernemingen die zijn betrokken bij de productie of verkoop van controversiële wapens	0,00

Indicatoren voor beleggingen in overheden en supranationale instellingen

Indicator ongunstige effecten		Parameter	Effecten 2022
Ecologisch	15. BKG-intensiteit	BKG-intensiteit landen waarin is belegd (KtonCO ₂ eq/EURm)	0,28
Sociaal	16. Landen waarin is belegd met schendingen van sociale rechten	Aantal landen waarin is belegd met schendingen van sociale rechten (absoluut aantal en relatief aantal gedeeld door alle landen waarin is belegd), als bedoeld in internationale verdragen en overeenkomsten, beginselen van de Verenigde Naties en, in voorkomend geval, nationaal recht	2,00

Indicatoren voor beleggingen in vastgoedactiva

Indicator ongunstige effecten		Parameter	Effecten 2022
Fossiele brandstoffen	17. Blootstelling aan fossiele brandstoffen via vastgoedactiva	Aandeel beleggingen in vastgoedactiva die een rol spelen bij het winnen, opslaan, vervoeren of produceren van fossiele brandstoffen	0,00
Energie-efficiëntie	18. Blootstelling aan energie-inefficiënte vastgoedactiva	Aandeel beleggingen in energieinefficiënte vastgoedactiva	60,30

Aanvullende klimaat- en andere milieu-indicatoren

Indicatoren voor ondernemingen waarin is belegd

Indicator ongunstige effecten		Parameter	Effecten 2022
Emissies	2.4. Beleggingen in ondernemingen zonder initiatieven voor koolstofemissiereductie	Aandeel beleggingen in ondernemingen zonder initiatieven voor koolstofemissiereductie die aansluiting bij de Overeenkomst van Parijs beogen	56,49
Mensenrechten	3.9. Ontbreken van een mensenrechtenbeleid	Aandeel beleggingen in entiteiten zonder mensenrechtenbeleid	13,25

Indicatoren voor beleggingen in overheden en supranationale instellingen

Indicator ongunstige effecten		Parameter	Effecten 2022
	Aandeel obligaties die niet zijn uitgegeven op grond van Uniewetgeving inzake ecologisch duurzame obligaties	Aandeel obligaties die niet zijn uitgegeven op grond van Uniewetgeving inzake ecologisch duurzame obligaties	-
	Gemiddelde score inkomensongelijkheid	De inkomensverdeling en de economische ongelijkheid onder de deelnemers in een bepaalde economie, met inbegrip van een kwantitatieve indicator die nader wordt uitgelegd in de kolom "toelichting"	56,25

Wat waren de grootste beleggingen van dit financiële product?

Grootste aandeel beleggingen	Sector	% Activa	Land
AEGON Hypotheken BV	Hypothecaire producten	14,6	Nederland
Federal Republic of Germany	Overheid	7,2	Duitsland
ASR Nederland N.V.	Hypothecaire producten	7,2	Nederland
Morgan Stanley	Cash	1,9	Luxemburg
CBRE Europe Logistics Partner	Vastgoed	0,9	Luxemburg
VESTEDA GROEP	Vastgoed	0,9	Nederland
FIL Limited	Cash	0,8	Ierland
Prologis Targeted US Fund	Vastgoed	0,8	Verenigde Staten
Morgan Stanley Prime Property Fund	Vastgoed	0,8	Verenigde Staten
Prologis European Logistics Fund	Vastgoed	0,7	Luxemburg
Aberdeen Venture Partners X	Overig	0,6	Kaaiman Eilanden
Bouwinvest Dutch Residential	Vastgoed	0,5	Nederland
Staat der Nederlanden	Overheid	0,5	Nederland
Microsoft Corporation	Informatietechnologie	0,5	Verenigde Staten
CAPE III A	Overig	0,5	Zwitserland

De top 15 participaties zijn samengesteld op basis van directe participaties in emittenten en onderliggende investeringen van fondsen. Dit waar informatie beschikbaar was.

De lijst bevat de beleggingen die het grootste aandeel beleggingen van het financiële product vormen tijdens de referentieperiode, te weten: 1-1-2022 t/m 31-12-2022

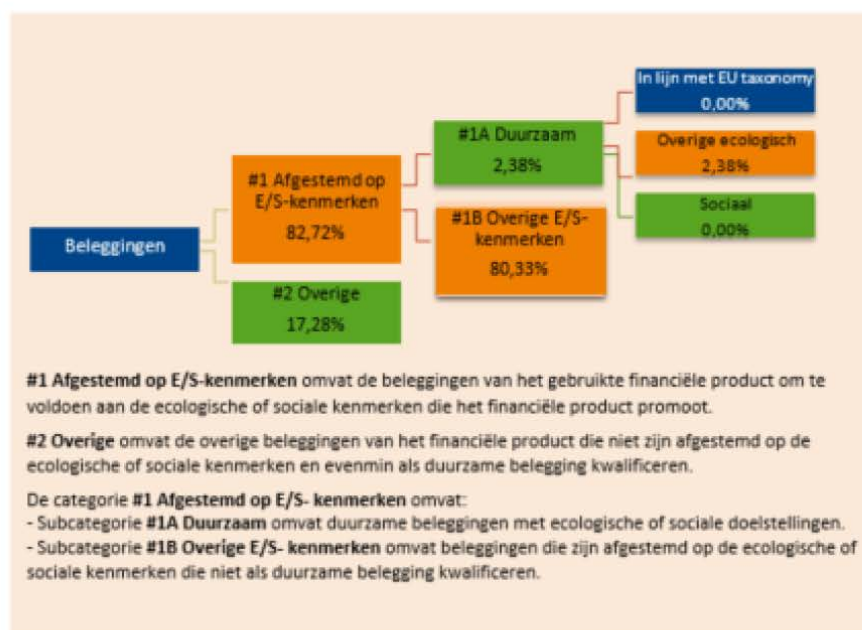

Wat was het aandeel duurzaamheidsgerelateerde beleggingen?

2,38%

Hoe zag de activa-allocatie eruit?

De active allocatie beschrijft het aandeel beleggingen in bepaalde activa.

In welke economische sectoren werd belegd?

Sector	% Activa
Hypothecaire producten	22,47%
Overheid	12,57%
Vastgoed	11,47%
Financiële diensten	7,51%
Informatietechnologie	7,11%
Overig	5,97%
Cyclische goederen	5,56%
Industrie	5,08%
Gezondheidszorg	4,32%
Telecommunicatiediensten	3,14%
Niet-cyclische goederen	3,05%
Energie	2,21%
Nutsbedrijven	1,26%
Materialen	0,93%
Asset Backed Securities	1,22%

Het is mogelijk dat de sectortoewijzing niet 100% bedraagt. Er kunnen beleggingen zijn die niet aan een sector kunnen worden toegewezen (bv. contanten, derivaten).

In welke mate waren de duurzame beleggingen met een milieudoelstelling afgestemd op de EU-taxonomie?

Om te voldoen aan de EU Taxonomie, omvatten de criteria voor **fossiel gas** onder meer emissiebeperkingen en omschakeling op volledig hernieuwbare energie of koolstofarme brandstoffen tegen eind 2035. Voor **kernenergie** omvatten de criteria uitgebreide regels voor veiligheid en afvalbeheer.

Faciliterende activiteiten kunnen direct andere activiteiten inschakelen om een substantiële bijdrage te leveren aan een milieudoelstelling.

Transitionele activiteiten zijn activiteiten waarvoor onder andere nog geen koolstofarme alternatieven beschikbaar zijn en broeikasgasemissieniveaus die overeenkomen met de beste uitvoering.

Het percentage duurzame beleggingen conform de EU-Taxonomie is verwaarloosbaar (<0,5%) voor dit product. Het pensioenfonds is tot deze conclusie gekomen door de huidige participaties te beoordelen op basis van daadwerkelijk gerapporteerde data. De externe gegevensverstrekker heeft toegelicht dat de door hem beschikbaar gestelde geschatte gegevens momenteel niet als voldoende gelijkwaardig worden beschouwd volgens de EU-taxonomie. Daarom worden de geschatte gegevens niet mee genomen in de beoordeling.

Op de taxonomie afgestemde activiteiten worden uitgedrukt als aandeel van:

- de **omzet** die aangeeft hoe "groen" de ondernemingen waarin is belegd vandaag zijn;
- de **kapitaaluitgaven (CapEx)** die laten zien welke groene beleggingen zijn gedaan door de ondernemingen waarin is belegd die relevant zijn voor een transitie naar een groene economie;
- de **operationele uitgaven (OpEx)** die de groene operationele activiteiten van ondernemingen waarin is belegd weerspiegelen.

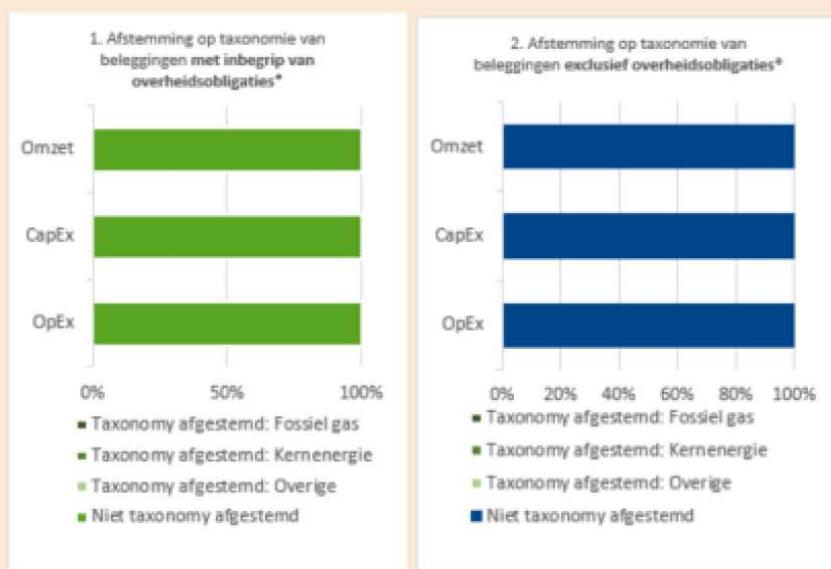
● **Heeft het financiële product geïnvesteerd in activiteiten die verband houden met fossiel gas en/of kernenergie in overeenstemming met de EU Taxonomie¹?**

☐ **Ja:**

☐ In fossiel gas ☐ In kernenergie

☒ **Nee**

De onderstaande grafieken tonen in groen het percentage beleggingen dat was afgestemd op de EU-taxonomie. Aangezien er geen geschikte methode is om te bepalen of overheidsobligaties zijn afgestemd op de taxonomie¹, toont de eerste grafiek de afstemming op de taxonomie voor alle beleggingen van het financiële product, met inbegrip van overheidsobligaties, terwijl de tweede grafiek de afstemming op de taxonomie toont voor uitsluitende de beleggingen van het financiële product anders dan in overheidsobligaties

¹ Fossiele gas- en/of nucleair gerelateerde activiteiten voldoen alleen aan de EU Taxonomie als ze bijdragen aan het beperken van de klimaatverandering ("klimaatveranderingsmitigatie") en geen ernstige afbreuk doen aan de doelstelling van de EU Taxonomie - zie toelichting in de linkerbalk. De volledige criteria voor economische activiteiten op basis van fossiel gas en kernenergie die voldoen aan de EU Taxonomie zijn vastgelegd in Gedelegeerde Verordening (EU) 2022/1214 van de Europese Commissie.

- **Wat was het aandeel beleggingen in transitie- en faciliterende activiteiten?**

Niet van toepassing

- **Hoe verhoudt het percentage beleggingen dat is afgestemd op de EU-taxonomie zich tot het percentage tijdens eerdere referentieperiodes?**

Niet van toepassing

zijn duurzame beleggingen met een milieudoelstelling die **geen rekening houden met de criteria** voor ecologisch duurzame economische activiteiten in het kader van de Verordening (EU) 2020/852.

Wat was het minimumaandeel duurzame beleggingen met een milieudoelstelling die niet waren afgestemd op de EU-taxonomie?

Niet van toepassing

Wat was het minimumaandeel sociaal duurzame beleggingen?

Het pensioenfonds heeft met het oog op een efficiënt portefeuillebeheer belegd in overige beleggingen, bijvoorbeeld private equity, vastgoed, derivaten en liquide middelen. Deze overige beleggingen zijn op een best-effort basis onderworpen aan de generieke milieu- of sociale criteria van het pensioenfonds. Derivaten zijn uitsluitend gebruikt voor efficiënt portefeuillebeheer en voor het beperken van risico's in overeenstemming met de Pensioenwet.

Welke beleggingen zijn opgenomen in "overige"? Waarvoor waren deze bedoeld en waren er ecologische of sociale minimumwaarborgen?

De beheerder heeft met het oog op een efficiënt portefeuillebeheer belegd in overige beleggingen, bijvoorbeeld derivaten en liquide middelen. Deze overige beleggingen zijn niet onderworpen aan de milieu- of sociale criteria van het fonds.

Welke maatregelen zijn er in de referentieperiode getroffen om te voldoen aan de ecologische en/of sociale kenmerken?

Er is geen referentie-benchmark gedefinieerd als referentie voor de milieu- of sociale kenmerken die door het Fonds worden gepromoot.

Referentiebenchmarks zijn indices waarmee wordt gemeten of het financiële product voldoet aan de ecologische of sociale kenmerken die dat product promoot.

Hoe heeft dit financiële product gepresteerd ten opzichte van de referentiebenchmark?

Niet van toepassing

- *In welk opzicht verschilt de referentiebenchmark van een brede marktindex?*

Niet van toepassing

- *Hoe heeft dit financiële product gepresteerd ten aanzien van de duurzaamheidsindicatoren voor het bepalen van de afstemming van de referentiebenchmark op de gepromote ecologische en sociale kenmerken?*

Niet van toepassing

- *Hoe heeft dit financiële product gepresteerd ten opzichte van de referentiebenchmark?*

Niet van toepassing

- *Hoe heeft dit financiële product gepresteerd ten opzichte van de brede marktindex?*

Niet van toepassing